

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

İSVEÇ’TE YAŞAYAN MÜSLÜMANLARIN KARŞILAŞTIKLARI GÜNCEL
FIKHİ PROBLEMLER

YUSUF AYDIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

İSVEÇ’TE YAŞAYAN MÜSLÜMANLARIN KARŞILAŞTIKLARI GÜNCEL
FIKHİ PROBLEMLER

YUSUF AYDIN

Danışman: Prof. Dr. Nasi ASLAN

Jüri Üyesi:

Jüri Üyesi:

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2019

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Nasi ASLAN
(Danışman)

Üye:

Üye:

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

..../..../2019

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim./....../ 2019

Yusuf AYDIN

ÖZET

İSVEÇ’TE YAŞAYAN MÜSLÜMANLARIN KARŞILAŞTIKLARI GÜNCEL FİKHİ PROBLEMLER

Yusuf AYDIN

Yüksek Lisans Tezi, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Nasi ASLAN

Ocak 2019, 141 Sayfa

Bu araştırmada İsveç’te yaşayan Müslümanların güncel fıkıh problemleri, ibadet hayatı, aile hayatı ve helaller haramlar başlıkları altında incelenip tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada İsveç’te İslam ve Müslümanların ibadet hayatı ve İsveç toplumunda İslam algısından bahsedilmenin yanı sıra ibadet hayatında yaşanan güçlükler ve İsveç’te ezan ve minare algısına da yer verilmiş olmakla birlikte, yapılan anket çalışmasıyla da İsveç’te yaşayan Müslümanların güncel fıkıh problemleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Verileri toplama da araştırmacı tarafından güncel fıkhi problemler, İsveç’in başkenti Stockholm ve ülkenin en güneyindeki Malmö kentinde toplam 100 kişi ile anket ve 200’e yakın kişi ile de mülakat yapılarak tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tezin ilk bölümünde İsveç’teki İslam algısı ve ibadet hayatında yaşanan güçlükler ile bu ibadetlerin yerine getirilmesinde karşılaşılan problemler tespit edilip çözüm önerileri tartışılmıştır.

İkinci bölümde ise aile hayatı ile ilgili nişanlanma, evlenme ve boşanma konularında İslam hukukunda karşılaşılan güncel fıkhi problemler tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan evlilik ve boşanmaların İslam hukukuna uygun olup olmadığı tespit edilmeye çalışılarak çözüm önerileri tartışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise yiyecek ve içeceklerin İslam hukukuna göre helalliği ve haramlığı anlatılarak, Müslümanların yiyecek ve içeceklerde helal ve harama karşı duyarlı olup olmadıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Devamında ise helal olan yiyeceklerle ulaşabilme imkânları tespit edilerek çözüm önerileri sunulmuştur.

Dördüncü ve son bölümde ise Müslümanların yoğun olarak yaşadığı Malmö ve Stockholm’de toplam 100 kişi ile yapılan anketin analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, İsveç’teki Müslümanlar, Fıkhi Problemler, Göç.

ABSTRACT
CURRENT FIQH PROBLEMS OF THE MUSLIMS LIVING IN SWEDEN

Master Thesis, The Basic Islamic Sciences Main Department

Supervisor: Prof. Dr. Nasi ASLAN

January 2019, 141 Pages

In this study, the current fiqh problems of Muslims living in Sweden, worship life, family life and helals were tried to be examined under the headings. In this study, the worship life of Islam and Muslims in Sweden and the perception of Islam in Swedish society, as well as the difficulties experienced in worship life and the perception of azan and minaret in Sweden have been included.

Data collected by the researcher in the current capital problems in the Swedish capital Stockholm and the south of Malmö cities with a total of one hundred people were interviewed by survey and close to a two hundred people.

In the first part of the thesis, the problems in the perception of Islam in Sweden and the problems encountered in the worship life and the problems encountered in the fulfillment of these meetings are discussed and solutions are discussed.

In the second part, current fiqh problems encountered in Islamic law in the subjects of engagement, marriage and divorce related to family life were tried to be determined. The solutions of the marriage and divorce are in accordance with Islamic law.

In the third chapter, the halalism and haramity of food and beverages according to Islamic law is explained and it is tried to determine whether Muslims are sensitive to halal and haram in food and beverages. In the following, the possibilities of access to halal food were determined and solution suggestions were presented.

In the fourth and last chapter, a total of 100 people were surveyed in Malmö and Stockholm, where Muslims live.

Key Words: Islamic Law, Muslims in Sweden, Fiqh Problems, Migration.

ÖNSÖZ

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ülkelerinde iş gücü ihtiyacının ortaya çıkmasıyla birlikte dünya genelinde Avrupa ülkelerine doğru göçler olmuştur. Müslümanlar da dâhil olmak üzere dünya genelinden göç alan Avrupa ülkelerinden biri de İsveç'tir. Günümüz dünyasında göç sadece sosyolojik açıdan değil fıkhi açıdan da sorun olarak görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışma İsveç'te yaşayan Müslümanların karşılaştıkları güncel fıkhi problemleri tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Göç, insanların hayatlarını etkileyen bir olgudur. Özellikle Müslüman bir toplum içinden gayrimüslim bir ortama yapılan göçün dini hayatı etkilemesi kaçınılmazdır. Camilerin olmamasından dolayı toplu halde yapılması gereken ibadetlerin yapılamıyor olması; namaz ve oruç gibi ibadetlerin vakitlerini tespit eden bir takvimin bulunmaması; vefat eden kişileri defnedecek bir Müslüman mezarlığının bulunmaması gibi durumlar özellikle ilk göç eden Müslümanların ibadet hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. Bununla birlikte helal kesime izin vermeyen yasalardan dolayı kurban ibadetinin gerçekleştirilememesi ve hac ve umre organizasyonlarının olmaması gibi durumlar da özellikle İsveç'e ilk göç eden Müslümanların büyük sıkıntılar yaşamasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra dini nikâh kıyacak bir din görevlisinin olamayışı, Müslüman sayısının az olmasından dolayı yeteri derecede eş seçeneğinin bulunmayışı, gayrimüslim ve ateist kişilerle yapılan evlilikler gibi durumlar Müslüman aile hayatını etkilemiştir. Helal etin olmayışı ve diğer helal gıdaların da çok az bulunması İsveç'e özellikle ilk göç eden Müslümanları zor durumda bırakan hususlar olmuştur.

Günümüzde ise sayılarının artmasıyla birlikte ekonomik yönden de güçlenen İsveç'teki Müslümanlar, kurumsal kimliklerini oluşturarak dernekler kurmuş, camiler açmış, kendi helal ürünlerini üretecek işletmeler açmışlardır. Dahası belediye başkanı olarak yerel yönetimlerde söz sahibi olmuşlar, milletvekili seçilerek parlamentoya kadar gitmişler ve hatta bakan dahi olabilmişlerdir. Bu gelişmelerin paralelinde İsveç'te yaşayan Müslümanlar büyük ölçüde bu problemlerin üstesinden gelmekle birlikte halen birçok problemlere maruz kalmaya devam etmektedirler.

Bize bu çalışmada her türlü yardım ve desteklerinden dolayı hocam Prof. Dr. Nasi ASLAN'a, anket formunun oluşturulmasında ve analiz edilmesinde yardımlarından dolayı değerli hocam Prof. Dr. Asım YAPICI'ya ve İsveç'teki anket ve mülakatlara katılan tüm katılımcılara çok teşekkür ederim.

Yusuf AYDIN

ADANA 2019

KISALTMALAR

as.	: Aleyhisselam
bkn.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
c.	: Cilt
DİA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
haz.	: Hazırlayan
h.	: Hicri
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi ve selellem
r.a	: Radiyallahu anh
İFAV.	: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
trc.	: Tercüme
İsam	: İslam Araştırma Merkezi
yay.	: Yayınları, Yayınevi
md.	: Madde
km.	: Kilometre
vs.	: Vesaire

TABLO LİSTELERİ

Tablo 1 Örneklemin Özellikleri	94
Tablo 2 Örneklemin Yaşı	94
Tablo 3 Örneklemin Eğitim Durumu	95
Tablo 4 Örneklemin Medeni Durumu	95
Tablo 5 Örneklemin Mezhebi Aidiyeti	95
Tablo 6 Örneklemin Memleketi	96
Tablo 7 Örneklemin İsveç'te Yaşadığı Şehir	97
Tablo 8 Anket Formundaki Günlük Beş Vakit Namazla İlgili Ne Tür Sorunlar Yaşıyorsunuz? Ne Tür Çözüm Üretiyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler	97
Tablo 9 Anket Formundaki Cuma Namazı ile İlgili Ne Tür Sorunlar Yaşıyorsunuz? Ne Tür Çözüm Üretiyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler	99
Tablo 10 Bayram Namazı ile İlgili Ne Tür Sorunlar Yaşıyorsunuz? Ne Tür Çözüm Üretiyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler	100
Tablo 11 Cemaatle Namaz Kılmada İbadethanenin (Camii) Kullanımı Hususunda Ne Tür Engel ve Sorunlarla Karşılaşıyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler	100
Tablo 12 Cenazelerinizi İslami Usullere Göre Namazını Kılıp Defnedebiliyor Musunuz? Sorusu ile İlgili Değerler	101
Tablo 13 Ölen Kişinin Ardından Iskat Devir Yapar Mısınız? Sorusu ile İlgili Değerler	103
Tablo 14 Ramazan Orucunu Tutarken Ne Tür Sorun Yaşıyorsunuz? Ne Tür Çözüm Üretiyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler	103
Tablo 15 Yaz Aylarında Çok Uzun Günlerde Oruç Tutarken Yerel İmsak ve İftar Vaktine Riayet Eder Misiniz? Sorusu ile İlgili Değerler	104
Tablo 16 Uzun Günlerde Ramazan Ayında Teravih Namazını Kaç Rekat Kılıyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler	105
Tablo 17 Yatsı ve Vitir Namazı Vaktinin Oluşmadığı Uzun Yaz Günlerinde (Beyaz Geceler) Yatsı ve Vitir Namazı ile İlgili Olarak Hangisini Uygularsınız? Sorusu ile İlgili Değerler	106
Tablo 18 Zekat İbadetini Yerine Getirirken Ne Tür Sorun Yaşıyorsunuz? Ne Tür Çözüm Üretiyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler	107
Tablo 19 Fıtır Sadakası (Fitre) Verirken Ne Tür Sorun Yaşıyorsunuz? Ne Tür Çözüm Üretiyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler	108

Tablo 20 Hac ve Umre İbadetini Yapabiliyor Musunuz? Ne Tür Sorunlar Yaşıyorsunuz? Ne Tür Çözümler Üretiyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler.....	109
Tablo 21 İsveç'te Kurban İbadetini Yerine Getirebiliyor Musunuz? Ne Tür Sorun Yaşıyorsunuz? Ne Tür Çözüm Üretiyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler	109
Tablo 22 Okulda İşyerinde veya Herhangi Bir Kamu Kuruluşunda Başörtüsü Kullanımı Konusunda Sorun Yaşıyor Musunuz? Sorusu ile İlgili Değerler	110
Tablo 23 İsveç'te Evlenirken ve Nişanlanırken Ne Tür Zorluk Yaşıyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler.....	111
Tablo 24 İsveç'te Resmi ve Dini Nikah Kıydırırken Herhangi Bir Sorun Yaşıyor Musunuz? Sorusu ile İlgili Değerler	112
Tablo 25 Yaşadığınız Çevrede Gayrimüslim Kadınlarla Evlilik Yaygın Mı? Sorusu ile İlgili Değerler.....	113
Tablo 26 Yaşadığınız Çevrede Dinimizin Haram Saydığı Gayrimüslim veya Ateist Erkeklerle Evlilik Yapan Müslüman Bayan Var Mı? Sorusu ile İlgili Değerler.....	113
Tablo 27 Yaşadığınız Çevrede Nikahsız Yaşamak (Sambo) Yaygın Mı? Sorusu ile İlgili Değerler	114
Tablo 28 Yaşadığınız Çevrede Eşcinsel Evlilik Yaygın Mı? Sorusu ile İlgili Değerler	115
Tablo 29 Dinimizin Boşanma Hususundaki Ölçülerini Biliyor Musunuz? Boşanma Durumunda Nasıl Hareket Edersiniz? Sorusu ile İlgili Değerler.....	115
Tablo 30 İsveç Hükümeti'nin Dul Kadınlara Verdiği Haklardan Faydalanmak İçin İsveç Makamlarında Boşanan Fakat Türkiye'de Boşanmayan ve Birlikte Yaşayan Aileler Var Mı? Sorusu ile İlgili Değerler	116
Tablo 31 Yediğiniz Etlerin Helal Olmasını Önemser Misiniz? Sorusu ile İlgili Değerler	117
Tablo 32 Yediğiniz Etlerin Helal Olduğunu Nasıl Anlarsınız? Sorusu ile İlgili Değerler	118
Tablo 33 Alkollü İçkiler Konusunda Ne Düşünürsünüz? Sorusu ile İlgili Değerler	119
Tablo 34 Kazancınızı Dinimizin Helal Saydığı Şeylerden Elde Etmeye Dikkat Eder Misiniz? Sorusu ile İlgili Değerler.....	119
Tablo 35 Gayrimüslim Bir Ülkede Dinimizin Haram Kıldığı Faiz Alıp Verme ve İçki Satışı Gibi Bazı Fiiller Sizce Helal Olur Mu? Sorusu ile İlgili Değerler.....	120
Tablo 36 Şans Oyunları ve Kumar Hakkında Ne Düşünürsünüz? Sorusu ile İlgili Değerler.....	121
Tablo 37 Evlatlık Edinmeyi Düşünür Müsünüz? Sorusu ile İlgili Değerler	122

Tablo 38 İsveç'te Ev ve Araba Almak veya İşyeri Açmak ya da Herhangi Bir İhtiyaçtan Dolayı Faizli Banka Kredisi Kullandınız mı? Sorusu ile İlgili Değerler.....	122
Tablo 39 İsveç'te Çocuklarınızı Sünnet Ettirebiliyor Musunuz? Ne Tür Sorun Yaşıyorsunuz? Ne Tür Çözüm Üretiyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler	123
Tablo 40 İsveç'te Bir Müslüman Gayrimüslim Birisiyle Ortak Ticaret Yapabilir Mi? Siz Hiç Gayrimüslim Birisiyle Ortak Ticaret Yaptınız Mı? Sorusu ile İlgili Değerler	124

EKLER LİSTESİ

Ek 1 İsveç'te Yaşayan Müslümanların Karşılaştıkları Güncel Fıkıhi Problemler Ankaet Formu.....	136
---	-----

İÇİNDEKİLER

	sayfa
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ	vii
KISALTMALAR	viii
TABLO LİSTELERİ.....	ix
EKLER LİSTESİ.....	xii
İÇİNDEKİLER	xiii

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
2. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları	3

BÖLÜM I

İSVEÇ'TE İSLAM VE MÜSLÜMANLARIN İBADET HAYATI

1.1. İsveç Toplumunda İslam Algısı	6
1.2. İbadet Hayatında Karşılaşılan Güçlükler	7
1.3. İsveç'te Ezan, Minare ve Cami Algısı	7
1.4. Namaz Vakitleri ve Vaktin Tespiti Problemi.....	9
1.4.1. Namaz Vakitleri	9
1.4.1.1. Sabah Namazı	10
1.4.1.2. Öğle Namazı:	11
1.4.1.3. İkinci Namazı:	11
1.4.1.4. Akşam Namazı:	12
1.4.1.5. Yatsı Namazı:	12
1.4.2. Namaz Vakitlerinin Tespiti Problemi	13
1.5. İsveç'te Cemaatle Namazın İmkânı.....	18
1.5.1. Cuma Namazı.....	18
1.5.2. Teravih Namazı.....	20

1.5.3. Bayram Namazı	23
1.5.4. Cenaze Namazı	25
1.6. Cenazenin Defin İşlemi ve İslami Mezarlık Sorunu	26
1.7. Oruç İbadeti	27
1.7.1. Oruç Fidyesi	30
1.8. Kurban İbadeti.....	31
1.8.1. Kurbanın Kesimi	32
1.8.2. İsveç'te Kurban Kesme İmkânı	32
1.9. Zekat İbadeti ve Bir Zekat Sarf Yeri Olarak Gayr-i Müslimler	33
1.9.1. Zekat İbadeti	33
1.9.2. Bir Zekat Sarf Yeri Olarak Gayr-i Müslimler.....	35
1.9.2.1. Müellefe-i Kulub	35
1.9.3. Sadaka-ı Fıtır (Fitre).....	37
1.10. Hac, Umre İbadeti ve Organizasyonu	39
1.10.1. Hac İbadeti	39
1.10.2. Umre İbadeti.....	42
1.10.3. İsveç'te Hac ve Umre Organizasyonu.....	43

BÖLÜM II

AİLE HAYATI VE KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

2.1. Nişanlanma; Evlenme ve Dini Tören	45
2.1.1. Nişanlanma	46
2.1.2. Evlenme.....	47
2.1.2.1. Devamlı Evlenme Engelleri	47
2.1.2.1.1. Doğumdan Meydana Gelen Kan Hısımlığı.....	47
2.1.2.1.2. Evlenme Sebebiyle Meydana Gelen Hısımlık	48
2.1.2.1.3. Süt Emzirmeden Doğan Hısımlık.....	48
2.1.2.1.4. Aynı Cinsten Olma	49
2.1.2.2. Geçici Evlenme Engelleri.....	50
2.1.2.2.1. Din Farkı	50
2.1.2.2.2. Üç Kere Boşanma	51
2.1.2.2.3. Başkasının Eşi Olma	51

2.1.2.2.4. İddete Bağlı Evlenme Engeli	52
2.1.2.2.5. Çok Eşliliğe Bağlı Evlenme Engeli.....	53
2.1.3. Nikah	53
2.1.3.1. Mihr.....	54
2.2. Gayr-i Müslimlerle Olan Evlilikler	55
2.3. Boşanma ve Nafaka Problemi	58
2.3.1. Kocanın Tek Taraflı İradesiyle Boşama (Talak)	58
2.3.2. Karşılıklı Rıza İle Boşanma (Muhalea)	60
2.3.3. Mahkeme Kararı İle Boşanma (Tefrik).....	61
2.3.4. Nafaka ve İddet Bekleme Esnasındaki Nafaka Yükümlülüğü.....	62

BÖLÜM III

HELALLER VE HARAMLAR

3.1. Helal ve Haram Kavramı	66
3.2. Helal ve Haramla İlgili Genel Kaideler	69
3.2.1. Yasaklanmamış Her Şey Mübah ve Helaldir	69
3.2.2. Helal ve Haram Kılma Yetkisi Allah’a Aittir	70
3.2.3. Helal Dairesinin Genişliği	70
3.2.4. Harama Götüren Her Şeyin Haram Oluşu	70
3.2.5. Haram Konusunda Hile Yapma da Haramdır	71
3.2.6. İyi Niyet Haramı Meşru Kılmaz	71
3.2.7. Haram Olup Olmadığı Şüpheli Olan Şeylerde İhtiyatlı Davranma.....	72
3.2.8. Zaruretler Memnu Olan Şeyleri Mubah Kılar.....	72
3.2.9. Haram İslam Ülkesi Dışında da Haramdır	73
3.3. Tayyib ve Habis Kavramları	73
3.4. Yiyeceklerde Helallik ve Haramlık	74
3.4.1. Haram Kılınan Yiyecekler	75
3.4.1.1. Meyte (Leş).....	76
3.4.1.2. Akmış Kan.....	76
3.4.1.3. Domuz.....	76
3.4.1.4. Allah’tan Başkası Adına Kesilenler	78
3.4.2. Deniz Ürünleri.....	78

3.4.3. Et ve Et Ürünleri	79
3.4.3. Süt ve Süt Ürünleri	83
3.4.4. Diğer Yiyecek Ürünleri.....	84
3.5. İçeceklerde Helallik ve Haramlık	85
3.5.1. Alkollü İçecekler.....	85
3.5.2. İsveç'te İçki Satışı.....	86
3.5.3. Gazlı İçecekler.....	87
3.5.4. Su, Meyve Suları, Çay ve Kahve	88
3.6. Helal Gıda Sertifikası	89
3.6.1. Avrupa ve İsveç'te Helal Gıda Sertifikası	91

BÖLÜM IV

ANKET ÇALIŞMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Problem ve Amaç.....	93
4.2. Veri Toplama Araçları ve Analizde Kullanılan Teknikler	93
4.3. Evren ve Örneklem	93

SONUÇ

SONUÇ	126
KAYNAKÇA.....	128
EKLER	136
ÖZGEÇMİŞ	141

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

İnsanlık tarihinden bu yana siyasal, toplumsal ya da ekonomik nedenlerle insanlar toplu olarak ya da bireysel olarak bulundukları yerlerden başka yerlere göç etmişlerdir. İnsanların gerek bireysel gerekse toplu olarak şehirlere, bölgelere ve ülkelere göçleri günümüzde de hala devam etmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ülkelerinin işgücü ihtiyacı ortaya çıkmış ve dünya çapında göç dalgasının başlamasına neden olmuştur. Bu göç dalgasından etkilenen ülkelerden biri de Türkiye'dir. Türkiye'de 1950-1960 yılları arasında gerçekleşen toplumsal ve ekonomik gelişmelerle birlikte kırsal kesimlerden şehirlere, oradan da ülke sınırlarını aşarak Avrupa ülkelerine göçler başlamıştır. Avrupa'ya yapılan göçler ilk etapta kısa bir süre çalışıp bir miktar para kazandıktan sonra tekrar Türkiye'ye geri dönmek niyetiyle yapılmıştır. Ancak ilerleyen yıllarda ailelerin de göç etmesiyle birlikte bu geri dönme fikri Avrupa'ya tamamen yerleşme şekline dönüşmüştür. 1960'lı yıllardan günümüze kadar yapılan ve hala devam eden göçler neticesinde Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde önemli sayıda Türk nüfusu yaşamaktadır¹.

Almanya başta olmak üzere, Fransa, Hollanda, Belçika, Danimarka, Avusturya, İngiltere, İsveç ve Norveç gibi daha pek çok Avrupa ülkesinde yaklaşık 5,5 milyon Türk nüfusu yaşamaktadır. 50 yılı aşkın bir süre zarfında dördüncü neslini veren Türk nüfusu artık o ülkenin dilini konuşup okullarına gitmekte doktorlar, mühendisler, avukatlar, öğretmenler ve iş adamları yetiştirmektedir. Türkler ekmeğini kazandığı bu ülke toplumlarının içinde etnik azınlık olarak algılandsalar da artık o topluma kültürel anlamda uyum sağlamış ve o ülkenin bir parçası haline gelmişlerdir.²

Türkiye'den ve diğer İslam ülkelerinden Müslümanların göç ettiği ülkelerden biri de İsveç'tir. Bir İskandinav ülkesi olan İsveç, yaklaşık 450 bin km² yüzölçümüne sahiptir ve Avrupa'nın kuzeyinde yer almaktadır. Batısında Norveç, doğusunda Finlandiya, güneyinde ise Danimarka ile komşudur. İsveç'in nüfusu 2016 yılı verilerine göre 9 milyon 995 bin 153'tür. Nüfusun çoğunluğu ülkenin güneyinde yaşamaktadır. Başkenti Stockholm olan İsveç'in en büyük diğer iki şehri Göteborg ve Malmö'dür.³

¹ Korkmaz, Arif, *Göç ve Din*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011, s. 141.

² Yıldız, Özkan, *Avrupa'da yaşayan Türklerin yabancılarla yaptıkları evlilikler ve yaşadıkları sorunlar*, I. Uluslararası Eğitim ve Kültür Bağlamında Avrupa Türkler Kongresi, Berlin 2008, I, 167-186.

³ Göker, Göksel, *Göç, Kimlik, Aidiyet: Kültürlerarası İletişim Açısından İsveçli Türkler* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2013, s. 120.

1995 yılında İsveç, Avrupa Birliği üyesi olmasına rağmen Avrupa Birliği para birimi olan Euro'ya geçmemiş, kendi para birimi olan İsveç Kronu'nu kullanmaya devam etmiştir.⁴ 1 Ocak 2000 yılından itibaren İsveç laiklik ilkesini benimseyerek resmi dini Hristiyanlıktan vaz geçip Laik bir ülke olmuştur. Laiklik ilkesi gereği dini topluluk ve organizasyonlara mali destek veren İsveç Devleti'nden en büyük payı kilise almaktadır.⁵

Göç, İsveç'in dini hayatını doğrudan ya da dolaylı yönden etkileyen faktörlerden birisidir. İsveç'e göç eden kişiler beraberlerinde dini inançlarını da taşıyarak ülkede yaşanan dinlerin sayısında artışa yol açmışlardır. Yaklaşık olarak 20,000 Yahudi, 5,000 Hindu, 15,000 Budist ve 30 kadar Sih cemaati bulunmaktadır. Hristiyanlıktan (Luteryan) sonra en büyük nüfusa sahip din ise İslam'dır.⁶ Avrupa ülkelerinin çoğu için geçerli olduğu gibi İsveç için de geçerli olan ülkedeki Müslümanların geçmişi 1960'larda başlayan işgücü göçüne dayanmaktadır. Nüfusu 10 milyona yaklaşan İsveç'te yaşayan Müslümanların sayısı 400,000'i aştığı tahmin edilmektedir. Yaklaşık olarak Müslüman nüfusun yarısı Stockholm'de, diğer yarısı da Göteborg, Malmö ve diğer şehirlerde yaşamaktadır. İsveç'teki Müslüman nüfusu çoğunlukla Türkiye, Balkan ülkeleri, Türki Cumhuriyetler, Somali, Fas, Mısır, Cezair, Etiyopya, Uganda, Kenya, Sudan, Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Lübnan, Filistin, İran, Irak ve Suriye'deki iç savaştan kaçan Müslümanlar oluşturmaktadır. Dolayısıyla heterojen bir yapıya sahip olan İsveç'teki Müslümanlar etnik yapı ve dil açısından birbirinden farklı olduğu kadar kültürel ve mezhepsel açıdan da çeşitlilik arz etmektedir.⁷

Toplum içinde sosyoekonomik ve sosyokültürel alanda etkili bir biçimde değişimlere neden olan göç hadisesi sadece bu alanla sınırlı kalmamakta göçmen bireyin dini tutum ve davranışlarında da değişimlere sebep olmaktadır. 1950'li yıllardan itibaren Türkiye'den ve diğer İslam ülkelerinden devam etmekte olan dış göç süreci, toplumsal birçok alanda olduğu gibi dini alanda da etkisini göstermiştir. Avrupa'nın kuzeyinde bulunan İsveç'in gerek nüfusunun çoğunluğunun gayrimüslim oluşu, gerekse coğrafi konumu itibariyle ülkede bulunan Müslümanların ibadetlerini yerine getirirken birçok zorluk ve engel yaşamaları kaçınılmazdır. İbadethanelerin kullanımı, cenazelerin defin işlemi, günlük ibadetlerin ifası, kurban ibadetinin yerine getirilmesi, yaz aylarında gündüzlerin çok uzun oluşundan kaynaklanan yatsı namazı

⁴ Anık, Mehmet, *Kimlik ve Çok Kültürcülük Sosyolojisi*, Açılım Kitap, İstanbul 2012, s. 175.

⁵ Korkmaz, *Göç ve Din*, s. 151.

⁶ Korkmaz, *Göç ve Din*, s. 144.

⁷ Korkmaz, *Göç ve Din*, s. 152.

vaktinin oluşmaması ve oruç ibadetinin yerine getirilmesinin zorluğu, başörtüsünün kullanımı ve nihayet helal et ve yiyeceklerin temini gibi zorluklar bunlardan sadece birkaç tanesidir.

Müslümanların yaşadığı ve alışık oldukları coğrafyadan farklı bir coğrafyaya göç eden Müslümanlar, yeni fıkhi problemlerle karşılaşmışlardır. Karşılaşılan bu fıkhi problemlere farklı yorumlar yapılarak değişik sonuçlar ortaya çıkmıştır. Yapılan bazı yorumlar günlük yaşamı olumsuz yönde etkileyebilmiş ve Müslümanların maslahatına uygun olacak şekilde yeniden yorumlara başvurulmuştur. Müslümanların bu coğrafyaya göç etmeden önce hiç karşılaşmadıkları bu problemlerin tespiti ve fıkhi açıdan yorumlanması son derece önemlidir.

İsveç'te yaşayan Müslümanların karşılaştıkları fıkhi problemler, "ibadet hayatı", "aile hayatı" ve "helaller ve haramlar" olarak üç bölümde ele alınmıştır.

Bu bağlamda:

Namaz, oruç, zekât, hac ve umre gibi ibadet hayatı konusunda karşılaştıkları güncel fıkhi problemlere.

Evlenme, nişanlanma, boşanma, mehir ve gayrimüslimlerle olan evlilikler gibi aile hayatıyla ilgili hususlarda.

Helal kesim etin temini, yiyecek ve içeceklerde helallik ve haramlık gibi problemlerde nasıl başa çıktıkları/çıkmaya çalıştıkları tespiti çalışılmıştır.

2. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Araştırmanın evreni İsveç'te yaşayan Müslümanlardır. Örneklem, Türkiye, Balkanlar, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden göç eden Müslümanların yoğun olarak yaşadığı İsveç'in Malmö ve Stockholm kentlerinde ikamet eden Müslümanlardır. Araştırmamızda İsveç'te yaşayan Müslümanlardan Türkiye'den göç edenler ön planda tutulmuştur. Bunun yanı sıra sayıları az da olsa Balkan ülkelerinden Makedonya, Bulgaristan, Yunanistan Bosna-Hersek ve Kosova'dan göç edenler ile Afrika ülkelerinden Somali, Fas, Cezayir, Mısır ve Orta Doğu ülkelerinden Suriye, Irak, Lübnan ve Filistin'den göç edenler ve son olarak Türki Cumhuriyetlerden göç eden Türkler de dâhil edilmiştir.

İsveç'te yaşayan Müslümanların karşılaştıkları güncel fıkhi problemleri tespit ederken anket, mülakat ve gözlem yöntemi tekniklerine başvurulmuştur. Araştırma verilerinin toplanmasında ek 1'deki anket formu kullanılmıştır. Ankette 33 soru

kullanılmış ve bu sorular açık uçlu ve kapalı uçlu sorular şeklinde ankete katılan kişilere yöneltilmiştir. Anket soruları hazırlanırken uzman görüşlerinin yanı sıra araştırmacının dört yıldan beri din görevlisi olarak bulunduğu İsveç'te karşılaştığı ve gözlemlediği "ibadet hayatı", "aile hayatı" ve "helaller ve haramlar" ile ilgili en göze çarpan fıkhi problemler sorular şeklinde sorulmaya çalışılmıştır. Daha farklı verilere ulaşmak amacıyla Müslümanların en yoğun olarak yaşadığı ülkenin güneyinde bulunan Malmö şehri ile ülkenin orta kısmında bulunan Stockholm şehri tercih edilmiştir. Anket çalışmamıza Fittja, Handen, Flemisberg, Tensta, Rinkeby ve Vällingby gibi farklı yerleşim yerleri olmak üzere başkent Stockholm'den 75 kişi ve Malmö kentinden de 25 kişi katılmıştır. Böylece toplam 100 kişi ile anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışmasında, ankete katılan kişilerin farklı yaşlarda, farklı cinsiyette, farklı meslek gruplarında, farklı eğitim seviyelerinde ve dini duyarlılıkta olmasına özen gösterilmiştir.

Anket çalışmasının yanı sıra araştırmacı din görevlisi olarak görev yaptığı üç yıl boyunca İsveç'in Malmö kentinde, bir yıl da başkent Stockholm'de 200'e yakın kişi ile de mülakat teknikleri ile gözlem ve araştırma yaparak bilgi toplama imkânı bulunmuştur. Ayrıca anket çalışması yapılan İsveç'in Stockholm ve Malmö şehirlerinin dışında, Göteborg, Jönköping, Kristianstad ve Lund gibi şehirlerinde yaşayan Müslümanlarla da mülakat teknikleri ile yüz yüze görüşerek yaşadıkları fıkhi problemler hakkında bilgiler toplanmaya çalışılmıştır. Anket sorularımız Türkçe olduğundan Türkçe bilmeyen diğer İslam ülkelerinden göç eden Müslümanlarla tercüman vasıtası ile mülakat teknikleri kullanılarak bilgi toplanmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra yine araştırmacının din görevlisi olması vesilesi ile aile ziyaretleri esnasında, cenaze merasimleri esnasında ve birçok katıldığı mevlit vb. merasim ve toplantılar neticesinde bol bol gözlem ve araştırma yapma imkânı bulunmuştur. Yapılan araştırma, gözlem ve kişisel sohbetlerden edinilen veriler anket ve mülakatların yorumlanmasında ve değerlendirilmesinde kullanılacaktır.

Araştırmalarda elde edilen veriler ne kadar sağlıklı olursa, elde edilen bilimsel araştırma sonuçları da o kadar güvenilir olmaktadır. Araştırmamız, çalışmamıza katkı sağlayacak olan katılımcıların doğru söyledikleri ve cevaplarında samimi oldukları varsayımıyla sınırlı olacaktır.

Bilimsel bir araştırmanın başarıya ulaşması için sınırlarının çok iyi tespit edilmesi gerekir. Bu husus, "İsveç'te yaşayan Müslümanların karşılaştıkları güncel fıkhi problemler" başlıklı araştırmamız için de geçerlidir. Biz de bu çalışmamızda

sınırlarımızı oluştururken Müslümanların karşılaştıkları tüm fıkhî problemler değil de, günlük yaşamda en çok karşılaşılan fıkhî problemleri içermesi bakımından, "ibadet hayatı", "aile hayatı" ve "helaller ve haramlar" konularıyla alakalı karşılaştıkları güncel fıkhî problemlerle sınırlı tuttuk.

İsveç'te yaşayan Müslümanların karşılaştıkları güncel fıkhî problemlerinin tespiti için hedeflendiği bu araştırmada en temel veri toplama aracı ek1'de sunulmuş olunan anket formudur. Kullanılan diğer bir veri toplama aracı ise mülakat teknikleri ile toplanılan bilgilerdir. Ayrıca araştırmacının İsveç'te din görevlisi olarak bulunduğu dört yıl içerisinde yapmış olduğu gözlemler de verilerin değerlendirilmesinde ve yorumlanmasında yardımcı olmuştur.

BÖLÜM I

1. İSVEÇ'TE İSLAM VE MÜSLÜMANLARIN İBADET HAYATI

1.1. İsveç Toplumunda İslam Algısı

Ortadoğu'nun giderek istikrarsızlaştırılmasından istifade ederek türeyen İŞİD gibi marjinal terör örgütlerinin isimlerinin İslam ve Müslümanlık ile anılması Avrupa'da olduğu gibi İsveç'te de İslam algısını etkilemiştir. *İslamofobi* tüm Avrupa'da olduğu gibi İsveç'te de gündemin en önemli maddeleri arasında yer almıştır.

Yapılan mülakatlarda en çok dile getirilen noktalardan biri de İsveç'te diğer dinlere karşı var olan hoşgörünün giderek kendisini tahammülsüzlüğe bıraktığıdır. Mülakatlarda katılımcılara yöneltilen “İsveç'te İslam dinini rahat bir şekilde yaşayabiliyor musunuz?” sorusuna verilen cevaplarda, okullarda her hangi bir dini ayırım yapılmadığı, eğer istekte bulunulursa Müslüman çocuklara ayrı yemek (helal kesim vb.) hazırlanabileceğini belirtmişlerdir. Dahası öğretmenlerin öğrencilere dinsel ya da etnik ayrımcılık yapıp yapmadığı da okul yönetimi tarafından ailelere anket aracılığı ile sorularak denetlendiği şeklinde olmuştur. Ülkede okullarda dini ve resmi birçok tatil olmasına karşın Müslüman öğrencilerin dini bayramlarında tatil yapabilmeleri özellikle Müslümanların yoğun olduğu bölgelerde okulların izin vermesine bağlıdır. İzin alınsa da ancak bunun resmi bir nitelik taşımadığı belirtilmiştir. İsveç'te aylık maaşların % 0,3'ünün kiliselerin güçlendirilmesi için devlet tarafından kesildiğini belirten katılımcılar, Müslümanların isterse bu kesintiye itiraz edip üye oldukları cami derneklerine aktarabildiklerini de ifade etmişlerdir.⁸ Yine mülakatlarda katılımcılara sorulan “İsveç'te Müslümanlara sağlanan kolaylıklar nelerdir?” sorusuna şu cevaplar verilmiştir. Devletin dini projelere maddi destek sağlıyor olması, cami gibi ibadet yeri açmak için kolaylıklar sağlanması ve maddi destekler verilmesi, cami derneklerinde çocuk, genç ve yetişkinlere Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler gibi verilen derslerde, ders başına ücret ödenmesi. Bunun yanı sıra hastanelerde din adamları istihdam edilmesi ve cenaze yıkamak için gasil hanelerin bulunması, dini, fıkri ve kültürel alanlarda gayet özgür olunması ve göçmenlerin kültürel değerlerine saygı ve ilgi duyulması şeklinde olumlu yönde cevaplar alınmıştır. Ancak buna karşın bazı gruplar tarafından kültürel ve dini özgürlüklerin engellenmeye çalışılması; dini

⁸ Akdere, Erdal, *İsveç Ülke Raporu, İsveç'te Entegrasyon Politikaları ve Türkiye Diasporası*, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 79- 80.

bayramlarda izinlerin olmaması; kimlik çatışması sonucu bireylerin asimile olması ve *İslamofobi*; şeklinde olumsuz yönde de cevaplar alınmıştır.

Son zamanlarda İsveç genelinde bazı camilerin kundaklanması; bazılarının camlarının kırılması; bazılarının ise gamalı haçlar çizilmek suretiyle saldırıya uğraması ve dindar bir Müslüman olan Şehircilik ve Konut Bakanı Mehmet KAPLAN'nın birkaç dini grubun iftar programına katılması provoke edilerek İslamofobik baskılar sonucu istifaya zorlanması gibi durumlar için, İsveç toplumundaki İslam'a olan hoşgörünün giderek yerini tahammülsüzlüğe bıraktığının birer göstergeleridir diyebiliriz.

1.2. İbadet Hayatında Karşılaşılan Güçlükler

İsveç'in yeryüzündeki coğrafi konumu itibarı ile yaz aylarında gündüzlerin çok uzun ve gecenin çok kısa oluşu ramazan orucunun imsak ve iftar saatleri arası sürenin çok uzun olmasına sebep olmaktadır. Bu da çalışma hayatı ile beraber oruç tutmayı zorlaştırmaktadır. Ayrıca yatsı namazı vaktinin oluşmaması neticesinde takdiri vakitte kılınan yatsı namazının ve yaklaşık iki saat sonra girip bir saat civarı süren sabah namazının uyku saatlerine denk gelmesi de bu ibadetlerin ifasını güçleştirmektedir. Kış aylarında ise gündüzlerin çok kısa olması ve gecelerin çok uzun olması sonucu namaz vakitlerinin sabah namazı da dâhil hepsinin çalışma saatlerine denk gelmesi (sabah saat 06:00'da işe başlayanların daha erken saatte evden ayrılması ve bu saat diliminde imsak vaktinin girmemiş olması) ve arka arkaya sıralanması; yine namaz ibadetinin ifasını çok güçleştirmektedir. Müslüman işçilerin iş yerlerinde namaz kılmaları için uygun bir yerin olmayışı; Cuma günleri Cuma namazı ile Ramazan ve Kurban bayramlarında tatil olmaması sebebiyle bayram namazlarını kılmak için birkaç saat dahi izin alınamaması da bu namazların ifasını oldukça zorlaştırmaktadır.

Yapılan gözlem ve mülakatlar neticesinde elde edilen bilgilere göre İsveç'te İslami usullere göre kurban kesimine izin verilmemesinin yanı sıra çiftlikteki hayvanların yetkililer tarafından sıkı denetime tabi tutulması ve şahsa hayvan satışının yasak oluşu, neredeyse kurban ibadetini İsveç'te (vekâlet ile kurban kesimi hariç) imkânsız hale getirmektedir.

1.3. İsveç'te Ezan Minare ve Cami Algısı

İsveç'te, genelde binaların bir bölümü kiralanarak camiye çevrilmektedir. Bu türdeki cami ve mescitlerin sayıları tam olarak bilinmemektedir. İki tanesi

Stockholm'de olmak üzere Malmö, Uppsala ve Västerås'ta toplam beş Sünni camisi ile Göteborg'da bir Ahmediye camisi ve Trollhättan'da bir Şii camisi olmak üzere ülke genelinde müstakil olarak yapılmış yedi adet cami bulunmaktadır. Stockholm'de müstakil olarak inşa edilen camilerden büyük olanı, daha çok Arap Müslümanların katkılarıyla 2000 yılında hizmete giren Stockholm (Grand) Mosque'dir. Diğerisi ise İsveç Diyanet Vakfı ile gurbetçi Türklerin işbirliği ve gayretleri sonucunda 2009 yılında ibadete açılan Fittja Ulu Cami'dir.⁹

Bu camilerde beş vakit namaz ve Cuma namazı için ezan, cami içinde okunmaktadır. Ancak Stockholm'ün Botkyrka Belediye Meclisi'nin dışarıdan ezan okunması yönündeki talepleri kabul etmesinin ardından Fittja Ulu Camii'de Cuma namazı için ezan okunmasına onay çıkmıştır. Daha önce dışarıdan ezan okunmasına izin verilmeyen İsveç'te ilk ezan 26 Nisan 2013 Cuma günü Cuma namazı için Fittja Ulu Camii'nde okunmuştur.¹⁰ Böylece Cuma günleri Cuma namazları için haftada bir kez dışarıdan ezan okunmasına izin verilmiştir. Bu izin sadece Fittja Ulu Camii için geçerli olup diğer camiler için dışardan ezan okumak şuan söz konusu değildir.

İsveç'te cami ruhsatı olan bütün camilerde minareler mevcut olup minare yapımına karşı herhangi bir yasak bulunmamaktadır. Ancak dernekler bünyesinde cami olarak kullanılan ve cami ruhsatı olmayan yapılara minare yapma izni verilmemektedir.

İsveç'te okullarda din derslerinde diğer dinlerle beraber İslamiyet de tanıtılmaktadır. İsveç'te liseler için hazırlanmış bir "din bilgisi" ders kitabında dinler tanıtılırken İslam'a 15 sayfa yer verilmesi göze çarpmaktadır.¹¹ Öğrencilere İslamiyet tanıtılırken sadece okuldaki ders anlatımıyla yetinilmeyip camiler de ziyaret edilerek bizzat cami din görevlisinden de İslamiyet hakkında bilgi alınmakta ve öğrencilerin merak edip sorduğu sorular din görevlisi tarafından cevaplandırılmaktadır. Liseli öğrencilerle yapılan mülakat neticesinde din dersini anlatan öğretmenin ders anlatırken herhangi bir dini empoze etmeye veya kötülemeye çalışmadığı, tarafsız bir şekilde dersi anlattığı tespit edilmiştir.

11 Eylül saldırılarından sonra giderek artan İslamofobik tutumlardan dolayı İsveç'teki bazı Müslümanlar rahatsız olduklarını belirtmektedirler. Almanya, Fransa, Hollanda, İngiltere, Avusturya ve Danimarka gibi Avrupa ülkeleri ile

⁹ Korkmaz, *Göç ve Din*, s. 157.

¹⁰ Altınışık, Metin, *Avrupa'da İlk Kez Minareden Ezan Okundu*, <http://www.ihya.com.tr/haber-avrupada-ilk-kez-minareden-ezan-okundu-274267/>, (erişim: 17 Aralık 2016).

¹¹ Korkmaz, *Göç ve Din*, s. 159.

karşılaştırıldığında İsveç'te İslam ve Müslümanlara yönelik nefret suçları neredeyse yok denecek kadar azdır¹².

Günümüzde ise bazı camiler zaman zaman taciz edilebilmekte, duvarlarına İslam karşıtı yazılar yazılmakta, bahçesine domuz başı atılmakta, taciz mektupları yollanılmakta ve çok nadir de olsa kundaklama hadisesine rastlanılmaktadır¹³.

1.4. Namaz Vakitleri ve Vaktin Tespiti Problemi

1.4.1. Namaz Vakitleri

Kur'an ve Sünnet, dinimizin iki temel kaynağıdır. Çoğu zaman, biri olmadan diğersinin ne ifade ettiğini anlamakta zorluk çekilebilir. Dolayısıyla bunlar birbirlerini tamamlarlar. Kur'an, bir benzerinin getirilmesi imkânsız olan eşsiz (mu'ciz) bir kitaptır¹⁴. Mu'ciz olduğu için çoğu şeyin sadece özüne temas etmiştir. Kur'an aynı zamanda da mücmel bir kitap olduğundan açıklamasının Hz. peygamber (s.a.) tarafından yapılacağını belirtmiştir.¹⁵ Dolayısıyla her konu için rakamsal ifadeler aramak uygun değildir. İslam'ın beş temel esasından biri olan namaz, günün belli zaman dilimleri içerisinde yerine getirilmesi gereken bir farzdır. Nitekim Yüce Allah, “Çünkü namaz, müminler için belirli vakitlerde mutlaka ifa edilmesi gereken bir kulluk görevidir¹⁶” buyurmaktadır. Bu nedenle, normal şartlarda namazların vakti girmeden önce kılınması caiz olmadığı gibi, vakitlerinden sonraya bırakılması da caiz değildir.

Namaz vakitlerinin tanımları ile ilgili dayanaklar Kur'an ayetleri ve hadislerdir. Kur'an-ı Kerim'de namaz vakitlerine mücmel olarak işaret edilmiştir.¹⁷ Namaz vakitlerinin tam olarak tespiti ise Hz. peygamberin (s.a.v) sünnetine bırakılmıştır. Cebrail (a.s.) bizzat gelerek namazı bir kez ilk vakitlerinde, bir kez de son vakitlerinde kıldırılmıştır. Bu suretle namazın vakitlerini göstermiş ve “işte bu iki vakit arasında geçen süreler, namazların vakitleridir” demiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) de bu namaz vakitlerini ahabına fiili ve sözlü olarak bildirmiştir.¹⁸ Bir hadiste “Her namazın vaktinin başlangıcı ve sonu vardır; öğle namazının ilk vakti güneşin batıya meylettiği zamandır, sonu ise ikindi vaktinin girmesidir. İkindinin ilk vakti, vaktinin girdiği andır,

¹² Korkmaz, Göç ve Din, s. 159.

¹³ Altınışik, İsveç'te Cami Kundaklandı, <http://aa.com.tr/tr/dunya/isvecte-cami> kundaklandı/115407, (erişim: 17 Aralık 2016).

¹⁴ Bakara, 2/23.

¹⁵ Bakara, 2/151.

¹⁶ Nisa, 4/103.

¹⁷ Bakara, 2/238; Nisa, 4/103; Hüd, 11/114; İsrâ, 17/78; Rum, 30/17-18; Nur, 24/36; Kâf, 50/ 39-40.

¹⁸ Tirmizî, “Salât”, 1; Ebû Dâvûd, “Salât”, 2; Müslim, “Mesâcîd ve Mevâdiu's-Salât”, 31.

sonu ise, güneşin sarardığı zamandır. Akşamın ilk vakti güneşin battığı zamandır, sonu da, şafağın kaybolmasıdır. Yatsının ilk vakti şafağın kaybolduğu andır, sonu ise gece yarısıdır. Sabah namazının ilk vakti fecrin zuhuru, sonu ise güneşin doğmasıdır.¹⁹” buyurmuştur.

1.4.1.1. Sabah Namazı

Kur'an-ı Kerim'de, Hûd: 11/114, İsrâ: 17/74, Taha: 20/130, Kaf: 50/39-40, Rum: 30/17. ayetlerinde Sabah namazından ve vaktinden doğrudan veya dolaylı olarak bahsedilmiştir. İlgili hadisleri incelediğimizde de Sabah namazının başlangıç ve bitiş zamanlarını kesin bir şekilde bize bildirdiğini söyleyebiliriz. Hadislerden Sabah namazının vaktinin fecri sadık ile başladığını ve güneş doğmasına kadar kılınabileceğini öğreniyoruz. Bu konuda pek çok hadis bulunmasına rağmen sadece bir miselle yetineceğiz:

İbn Abbas (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *“Cebrail (a.s.), Kâbe'nin yanında iki defa bana imam oldu. Sabahı, (oruçluya yemek ve içmenin) haram olduğu zaman kıldırdı. Ertesi gün ise sabahı, ortalık ağarınca kıldırdı. Sonra da bana dönüp şöyle dedi: “Ya Muhammed, bu senden evvelki nebilerin vaktidir ve (namaz) vakti, bu iki vaktin arasındır.”²⁰*

Mezhep imamlarının sabah namazı vakti konusunda görüş ayrılığına düşmemelerinin nedeni, ilgili hadislerde önemli derecede farklılıkların olmamasıdır. Ayet ve hadislerden yola çıkarak müçtehitlerin sabah namazı vakti konusunda görüşleri kısaca şöyledir: Fecri sadığın oluşumundan itibaren güneşin doğuşuna kadar olan süre sabah namazının vaktidir²¹.

Fecri sadığın oluşumundan önce “Fecri Kazib” oluşur. Güneşin doğduğu yönde, önce beliren ve kaybolan bir beyazlıktır. Ancak buna itibar edilmez. Fecri Kazib'den kısa bir süre sonra güneşin doğduğu yönde yeniden bir aydınlanma olur. İşte bu sabah namazının başlangıç vakti olan “Fecri Sadık”tır. Güneşin doğuşu ile de sabah namazı vakti son bulur.²² Hanefiler, sabah namazını ortalık biraz aydınlandıktan sonra

¹⁹ Tirmizî, “Salât”, 114; Müslim, “Mevâkîf”.

²⁰ Ebû Dâvûd, “Mevâkîf”, 2; Tirmizî, “Mevâkîf” 1.

²¹ Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekir b. Mes'ud, *Bedâ'iyü'ş-Şerâ'iyi' fî Tertîbi'ş-Şerâ'iyi'*, Beyrut 1986, I, 559.

²² Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsûf*, Beyrut, I, 141; Şirbînî, Şemsuddin Muhammed b. Hatib, *Muğni'l-Muhtâc*, Beyrut 1997, I, 283-297; İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed İbn Ahmed el-Hâfid, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Müktesid*, İstanbul 1933, I, 76.

kılarken; Şafiiler, Malikiler ve Hanbeliler, sabah namazını ortalık aydınlanmadan fecri sadık başlar başlamaz kılarlar.²³

1.4.1.2. Öğle Namazı

Kur'an-ı Kerim'de öğle namazı ve vakti ile ilgili ayetler şunlardır; Hûd: 11/114, İsrâ: 17/78 ve Rum: 30/18. ayetleridir. Öğle namazı ile ilgili hadislerde öğle namazının vaktinin başlangıcı kesin bir şekilde belli iken bitiş vakti konusunda farklı bilgiler bulunmaktadır.

Ebu Musa el-Eşari (r.a.) rivayet ediyor: “Hz. Peygamber (s.a.s.)’e bir zat gelerek namaz vakitlerini sordu. Efendimiz ona hiç bir cevap vermedi. Sonra Hz. Peygamber (s.a.s.), güneş tam tepe noktasından batıya dönme (zeval) anında Bilal’e ezan okumasını emretti. Sonra, güneş henüz yüksekte olduğu bir sırada ikindi için ezan okumasını emretti ve Bilal ikindi ezanını okudu... Sonra ertesi gün öğleyi tehir etti, öyle ki öğle namazını dün ikindiye kıldığımız ana yakın vakitte kıldı.”²⁴ ”

İbn Abbas (r.a.), Hz. Peygamber (s.a.s.)’in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “Cebrail (a.s.) bana Kâbe’nin yanında iki kere imamlık yaptı. Bunların birincisinde, öğle namazını gölge ayakkabı bağı kadarken kıldırdı... İkincisinde öğleyi, çünkü ikindinin vaktinde her şeyin gölgesi kendisi kadarken kıldırdı.”²⁵ ”

Hadislerden de anlaşılacağı üzere öğle namazının vakti güneşin tam tepe noktasına gelmesinden biraz sonra; yani zeval vaktinde başlar. İslam Hukukçuları öğle namazının başlama vakti konusunda görüş birliği içerisinde değildirler. Ancak namazın vaktini sonu ile ilgili farklı iki görüş vardır. İmam-ı Azam Ebu Hanife’nin görüşü; her şeyin gölgesin boyu iki katına çıktığı an öğle namazının son vaktidir. Cumhurun görüşü ise; her şeyin gölgesinin boyu kendi boyu kadar olduğu an öğle namazının son vaktidir.²⁶

1.4.1.3. İkinci Namazı

²³ Karaman, Hayrettin, *İslam’ın Işığında Günün Meseleleri*, Nesil Yayınları, İstanbul 1993, I, 87.

²⁴ Müslim, Mesâcîd, 178; Ebû Dâvûd, Salât, 2; Nesâî, Mevâkîf, 15.

²⁵ Tirmizî, “Salât”, 1; Ebû Dâvûd, “Salât”, 2; Müslim, “Mesâcîd”, 173.

²⁶ Serahsî, *Kitabu’l-Mebsût* I, 142; Şafîî, Muhammed b. İdris, *el-Umm*, (Haz.: Rifat Fevri Abdulmuttalib), Lübnan 2001, I, 72; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, I, 72; İbn Kudâme, Muvaffakuddîn, Abdullah İbn Ahmed, *el-Muğni*, Kahire 1970, I, 378; İbn Hazm, Ali b. Ahmed b. Sâid, *el-Muhallâ*, Mısır h. 1928, III, 163.

Kur'an-ı Kerim'de ikindi namazı ile ilgili ayetler şunlardır: Hûd: 11/114, İsrâ: 17/78, Taha: 20/130, Rum: 30/18 ve Kaf: 50/39 ayetleridir.

İkinci namazının başlangıç ve bitiş süresinin bahsi geçen ilgili hadislerde farklı bilgiler mevcuttur. İkinci namazı vaktinin öğle namazından hemen sonra girdiğini söylemekle beraber, öğle namazının bitimi ile alakalı farklı rivayetler bulunmaktadır. Dolayısıyla ikindi namazının ilk vaktiyle alakalı da farklı rivayetler bulunmaktadır.

İbn Abbas (r.a.)'ın rivayetine göre Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *“Cebrail (a.s.) bana ilk gün, ikindiye her şeyin gölgesi kendisi kadarken kıldırdı. İkinci gün ikindiye, her şeyin gölgesi kendisinin iki misli olunca kıldırdı.”*²⁷

Cumhur'a göre ikindi namazının vakti öğle namazının bitiminden hemen sonra başlar. Ebu Hanife'ye göre ikindi namazının vakti her şeyin gölge uzunluğu, kendi uzunluğunun iki katına çıktığı andan itibaren başlar. İkinci namazı vaktinin bitimi konusunda ise Hanefî, Şafî ve Zahirilere göre ikindi namazının vakti güneşin batması ile son bulur. Güneşin sararmaya başladığı an Ahmed b. Hanbel ile İmam Malik'in bir görüşüne göre ikindi namazının son vaktidir.²⁸

1.4.1.4. Akşam Namazı

Akşam namazının vakti, güneş battığı an başlar. Akşam namazının başlangıç vakti konusunda mezhepler arasında hiçbir görüş ayrılığı yoktur. Ancak akşam namazının bitişi konusunda mezhepler ihtilaf etmişlerdir. Güneş battıktan sonra başlayan akşam namazı vakti, güneşin battığı yerde kızıllığın ve ardından gelen beyazlığın kaybolmasıyla sonlanmaktadır. İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'in ve diğer üç mezhep imamının görüşüne göre akşam namazı vakti, kızıllığın kaybolmasına kadar devam eder. Ebu Hanife'ye göre akşam namazının vakti kızıllıktan sonra meydana gelen beyazlığın kaybolmasıyla sona erer.²⁹

1.4.1.5. Yatsı Namazı

Şafî, Maliki, Hanbeli ve Hanefilerde fetvaya esas olan görüşe göre yatsı namazının vakti, güneşin battığı yerde kızıllığın kaybolduğu andan itibaren başlar ve ikinci fecrin doğmasına kadar devam eder. İkinci fecrin doğuşuyla da yatsı namazı vakti çıkmış olur. Hanefiler haricindeki üç Sünni mezhebin ihtiyari ve zaruri vakit

²⁷ Tirmizî, “Salât”, 1; Ebû Dâvûd, “Salât”, 2; Müslim, “Mesâcîd”, 173; Nesâî, “Mevâkîf”, 15.

²⁸ Serahsî, el-Mebsût, I, 144.

²⁹ İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehîd, I, s. 182; İbn Kudâme, el-Kâfî, I, 381.

anlayışlarını toplu bir şekilde değerlendirdiğimizde bu sonuca ulaşmamız mümkün olabilir.³⁰

1.4.2. Namaz Vakitlerinin Tespiti Problemi

Namaz ibadeti belirli vakitlerde beş kez eda edilmek üzere farz kılınmıştır. Cebrail (a.s)'ın uygulamasıyla namaz vakitlerinin başlangıç ve bitiş noktaları Peygamber (sav)'in fiili, kavli ve takriri sünnetleriyle belirlenmiştir. Bu belirlemede, " fecr, zeval, zuhur-ı şafak, gaybubet-i şafak, tulü, gurup, zıllü şey'in mislüh" gibi, dünyanın günlük kendi eksenini etrafındaki dönmesi ile bir yılda güneşin etrafında dönmesi sonucu meydana gelen özel durumlar esas alınmıştır. Güneşin hareketi sonucunda fecr, şafak, tulü, gurup, zeval gibi ortaya çıkan durumlar ve bunlar arasındaki süreler sabit olmadığı gibi mevsimlere ve coğrafi konuma göre sürekli değişiklik göstermektedir. Dahası bu vakitlerin tespitinde, havanın açık veya bulutlu oluşu, sisli oluşu, havadaki su buharının az veya yoğun bir şekilde oluşu gibi etkenlerin de önemli tesirleri bulunmaktadır.³¹

Namaz vakitlerinin tespiti ile ilgili hadislerde geçen gölge boyu ile vakit tayini Dünya'nın her yeri için bağlayıcı bir sınır değildir. Bu bağlayıcılık Mekke ve Medine gibi Ekvatora yakın tüm beldeler için geçerli iken, kutuplara yaklaşıldıkça gölge boyları gün ortasında daha uzun olduğundan bu bölgedeki şehirler için geçerli değildir.³² Ekvatora en uzak ülkelerden biri olması sebebiyle İsveç'te namaz vakitleri ile ilgili fıkhi ölçülerin her zaman geçerli olabilmesi için güneş ışınlarının yeryüzüne düşme açısı yıl boyunca çok hızlı değişmemesi ve aynı kalması gerekir. Çünkü herhangi bir cismin gölge uzunluğu güneş ışınlarının düşme açısına göre değişir. Dolayısıyla İsveç, yerkürenin 55 ile 69 derece enleminde olduğundan³³ güneş ışınları dar açıyla yeryüzüne düşen gölge uzunlukları da çok hızlı değişeceğinden bu fıkhi ölçüler her zaman ve her yer için geçerli değildir.

Dünyanın 23 küsur derece eksen eğikliğinin sonucunda İsveç'in bulunduğu 55-69 derece enlem dairesinde gece ve gündüzlerin oluşması ve süreleri, normal 24 saatlik bir güne göre çok büyük farklılıklar göstermektedir. Bu da namaz vakitlerinin çok hızlı bir şekilde değişmesine; kış aylarında gündüzün çok kısılması ile beş vakit namazın

³⁰ İbn Kudâme, *el-Kâfi*, II, 25-27, Şirbini, *Muğni'l-Muhtâc* I, 192-193.

³¹ Karaman, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*, I, 108.

³² Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi, I-XII, D.İ.B., Yayını, Ankara 1957/1972, II, 462-463; Komisyon, *İman ve İbadetler İlmihali*, T.D.V. Yayınları, I, 235.

³³ Google Haritalar, <https://www.google.com.tr/maps/@69.027m/data=!3m1!1e3>, (Erişim: 15 Ocak 2017)

neredeyse arka arkaya sıralanmasına; yaz aylarında ise gündüzlerin çok uzun olması ile namaz aralarının iyice uzamasına ve hatta akşam ile sabah vaktinin birbirine karışmasına; dolayısıyla da yatsı vaktinin oluşmamasına neden olmaktadır.

Hız. Peygamber'in yaşadığı yerler olan Mekke ve Medine gibi Ekvatorun iki tarafında yaklaşık $\pm 45^\circ$ enlem dairelerinde yer alan bölgelerde hadislerin işaret ettiği şekilde günlük beş vakit namazın vakitlerinin belirlenmesinde her hangi bir sıkıntı yaşanmamaktadır. Ancak özellikle $\pm 45^\circ$ enlem dairelerinden itibaren kutuplara doğru yaklaşıldıkça hadislerdeki işaret edilen ölçülerin uygulanması oldukça zorlaşmakta, hatta daha üst noktalarda imkânsız hale gelmektedir.

Şöyle ki; yaz mevsiminde $\pm 90^\circ$ enlem dairesi civarında yer alan kuzey ve güney kutup bölgelerinde güneş 6 ay sürekli ufku üst kısmında kalarak hiç batmazken; kış mevsiminde ise 6 ay devamlı ufku alt kısmında kalır ve hiç doğmaz. Daha aşağı bölgelerde ise; söz gelişi:

72° Kuzey enleminde 9 Mayıs'tan 4 Ağustos'a kadar 86 gün,

70° Kuzey enleminde 17 Mayıs'tan 27 Temmuz'a kadar 72 gün,

68° Kuzey enleminde 27 Mayıs'tan 17 Temmuz'a kadar 51 gün,

66° Kuzey enleminde 13 Haziran'dan 29 Haziran'a kadar 16 gün, güneş sürekli ufku üst tarafında kalarak hiç batmaz. Kış mevsiminde bu günlere tekabül eden günlerde ise güneş, devamlı ufku altında kalarak hiç doğmaz.

İsveç, Norveç ve Finlandiya'nın kuzeylerine denk gelen 66° Kuzey enleminde 30 Haziran'da güneş saat 00.03'te doğar ve 23.46'da batar. 2 Temmuz'da ise 00.03'te doğar ve 23.32'de batar. Güneşin batık kaldığı on ila on beş dakika gibi bir süre içerisinde akşam, yatsı ve sabah namazlarının art arda eda edilmesi zorluğunu gibi bir durum meydana getirmektedir.³⁴

Yaz aylarının bazı günlerinde kuzey ve güney 49° enleminden itibaren kutuplara doğru olan bölgelerde imsak ve yatsı vakitleri oluşmamaktadır. 66° enlemlerinden itibaren yatsı ve imsak vakitleri oluşmadığı gibi mevsimlere ve bölgelere göre de diğer vakitler de oluşmamaktadır. 66° kuzey enleminde 13 Haziran – 29 Haziran arasında 17 gün güneş devamlı ufku üstünde kalırken; 30 Haziran'da güneş yuvarlağının alt kısmı ufku altına iner. 2 Temmuzda ise güneş 23.44'te batar ve 00.24'de doğar. Kutup bölgesine doğru yaklaşıldıkça güneşin batmadığı günlerin sayısı giderek artar. 68° enleminde 51 gün, 70° enleminde 72 gün, 72° enleminde 86 gün güneş hiç

³⁴ 1980'de Brüksel'de D.İ.B. Görüşü Olarak Sunulan Tebliğ, "Yatsı ve İmsak Vakitleri", s. 2-3.

batmamaktadır. Tam Kutup noktasında ise güneş 6 ay sürekli ufkun üst tarafında devrederek ve hiç batmazken; 6 ay da sürekli ufkun alt kısmında devrederek hiç doğmamaktadır.³⁵

Bu açıklamaları dikkate aldığımızda yeryüzünü namaz vakitlerinin oluşumu açısından üç bölgeye ayırmamız mümkündür.

Normal Bölgeler: İslam ülkelerinin tamamının bulunduğu ve ilgili hadislerde belirtilen günlük beş vakit farz namazın vakitlerinin güneşin hareketine göre tespit edilebilip uygulanabildiği bölgelerdir. Bu bölgeler 0-45 derece enleminde olan bölgelerdir.³⁶

Anormal Bölgeler: Günlük beş vakit namaz vakitlerinin bir kısmının veya tamamının güneşin hareket ölçüsüne göre gerçekleşmediği yerlerdir. Bu gibi bölgeler için Kur'an'da ve hadislerde özel hükümler bulunmamaktadır. Bu bölgelere göç etmek suretiyle Müslümanlar daha sonradan geldikleri için vakit tespiti gibi problemle daha önceden karşılaşmamıştır. Dolayısıyla namaz ve oruç gibi belirli vakitlerde eda edilmesi gereken ibadetlerin ilk müçtehit ve fakihler tarafından bu durumdaki yerlerde nasıl yapılacağı yönünde bir açıklamada bulunmamışlardır.

Anormal bölgeyi de kendi arasında iki kısma ayırmak mümkündür.

1- Kısa Süreli Anormal Bölgeler: Yaz aylarında ekvatorдан kutuplara doğru gidildikçe gündüzler uzarken geceler kısalmaktadır. Dolayısıyla güneşin batışı ile fecrin doğuşu arasındaki zaman aralığı kısalırken, bununla ters orantılı olarak şafak ve fecrin meydana gelme süreleri artmaktadır. Kutba yakın kısımlarında ise güneş battığında şafak kızılığı oluşur; ancak şafak sonrası beyazlık meydana gelmeden hemen fecir doğar. İsveç'in de içerisinde bulunduğu 45-65 derece enlemler arasında gerçekleşen bu olay sabah namazının vaktinin oluşmasına engel teşkil etmezken yatsı namazının vaktinin oluşumuna mani olur.

Namaz vakitleri ile ilgili hadislerde Hz. Peygamber, yatsı namazının ilk vaktinin, şafağın kaybolması olduğunu belirtmiş; son vaktini ise, bazı hadislerinde gecenin üçte biri, bazı hadislerinde ise gecenin yarısı olarak belirlemiştir.³⁷ Bu hadislerden hareketle âlimlerin bir kısmına göre yatsının ihtiyari vakti gecenin üçte biri geçince, bazılarına göre ise yarısı geçince sona ermekte, bundan sonraki vakit zaruret vakti kapsamında değerlendirilmektedir. Azınlık da olsa diğer bazı âlimlere göre ise yatsının vakti her

³⁵ Din İşleri Yüksek Kurulu 15.06.2006 Tarihli Kararı, “*Namaz Vakitlerinin Oluşmadığı Bölgeler ile Yatsı Namazı Vaktinin Geç Oluştığı Bölgelerde Namaz Vakitlerinin Tespiti*” s. 3.

³⁶ Tebliğ, *Yatsı ve İmsak Vakitleri*, s. 5.

³⁷ Müslim, “Mesâcîd” , 17, Ebû Dâvûd, “Salât” 2, Nesâî, “Muvâkit” 15.

halükarda gecenin üçte biri veya yarısı geçince bitmiş olmaktadır. Bilginlerin çoğunluğuna göre ise yatsının vakti fecri sadığa kadar devam etmekle birlikte gecenin üçte birine kadar kılmak müntahap, gece yarısından sonraya ertelemek mekruhtur. Aynı hadislerde ikindi namazının son vakti olarak belirlenen “güneşin sarardığı zaman” ifadesi ile akşam ezanından önce iftitah tekbiri alanın ikindi namazını idrak edeceğine dair hadisler birlikte değerlendirildiğinde, hadiste geçen yatsı namazının son vaktinin gecenin üçte biri veya yarısı olduğu şeklindeki ifade, namazı bundan sonraya bırakmanın mekruh olduğuna işaret etmektedir.

Kısa Süreli Anormal Bölgeler için namaz vakitleri ile ilgili Din İşleri Yüksek Kurulunun verdiği karar şu şekilde olmuştur:

“Astronomik olarak akşam şafağıyla sabah şafağının simetrik oluşu ve namaz vakitleri ile ilgili hadislerin tamamı göz önünde bulundurularak güneşin batışıyla doğuşu arasındaki süre gece itibar edilerek üçe bölünüp güneşin batışına eklenerek yatsının en geç oluşma vakti hesaplanır. Yatsının gerçek vakti bundan önce gerçekleştiği sürece hakiki vakitle amel edilmeli, yatsının hakiki vaktinin girişi gecenin üçte birinden sonra gerçekleşmesi halinde ise, gecenin üçte biri yatsı namazının vakti olarak esas alınmalıdır.”³⁸

2- Uzun Süreli Anormal Bölgeler: Güneşin devamlı olarak altı ay batmış veya doğmuş vaziyette durduğu kutup bölgelerini ifade etmektedir. Bu da 66 derece enleminden sonraki alanlardır.

İsveç 55- 69 derece enlem konumu itibarı ile kısa süreli ve uzun süreli anormal bölgede yer almaktadır. Konumu itibarı ile yaz aylarında yatsı namazı vakti oluşmamaktadır. Vakit, namazın şartı ve sebebi olduğundan, namaz vakitlerinden biri veya ikisi oluşmayan bölgelerde bu namazların farz olmadığını ileri sürenler olmuştur. Ancak İslam bilginlerinin çoğunluğu, ‘vakit, namazın şartı ve sebebi olmakla birlikte, namazın asıl sebebinin ilahi hitap’ olduğunu söylemişlerdir. İlahi hitabın gereği bütün Müslümanlar, bir günde (24 saatte) 5 vakit namazı kılmakla mükelleftirler. Dünyada, bazı bölgelerde bazı vakitler tam olarak oluşmasa da, kutuplara yakın bölgelerde günlerce, hatta aylarca güneş doğmasa veya batmasa da bir gün 24 saattir ve tarih değişimi de buna göre olmaktadır. Bu sebeple, bir bölgede herhangi bir namazın vakti gerçekleşmiyorsa veya tam olarak belirlenemiyorsa, takdir yapılarak namazlar kılınır.

³⁸ D.İ.Y.K. Kararı, “Namaz Vakitlerinin Oluşmadığı Bölgeler ile Yatsı Namazı Vaktinin Geç Oluştugu Bölgelerde Namaz Vakitlerinin Tespiti” s. 4.

Deccal hadisi olarak bilinen hadiste Hz. Peygamber, “*Deccal yeryüzünde 40 gün kalacaktır. Bu kırk günün bir günü bir yıl gibi, bir günü bir ay gibi, bir günü bir hafta gibi ve diğer günleri ise normal günleriniz gibi olacaktır.*” deyince ashap, uzun günlerde bir günlük namazın yeterli olup olmadığını sormuşlardır. Bunun üzerine Hz. Peygamber “*Hayır bir günlük namaz yeterli değildir; namaz vakitlerini takdir edersiniz.*” buyurmuştur. Bu hadis, vakitlerin oluşmamasının namazı düşürmeyeceğini ve vakit oluşmayan bölge ve zamanlarda vakitlerin takdir edilerek namazın kılınması gerektiğini açıkça göstermektedir.³⁹

Din İşleri Yüksek Kurulu’nun namaz vakitlerinin oluşmadığı bölgeler ile yatsı namazı vaktinin geç olduğu bölgelerde namaz vakitlerinin tespiti konusunda almış olduğu karara şöyle:⁴⁰

“Gece veya gündüzün 24 saat olduğu bölge ve zamanlarda, İslam âlimlerinin birçoğu tarafından kabul edilen ve Brüksel I. Avrupa İslam Semineri’nde benimsenen “takdir” metoduna başvurulur ve en yakın enlem çizgisindeki bölgeye göre namaz vakitleri takdir olunarak tespit edilir. Bu esasa göre, gecenin teşekkül etmesi bakımından 66° enlemine en yakın, 64° enlemidir. 64° enlem çizgisinde gecenin (güneş batması ile doğması arasındaki) en kısa süresi, üç saattir. Bu itibarla, en kısa gece veya en kısa gündüz üç saat kabul edilip, gecesini veya gündüzünü bundan az olan yerler buna göre takdir olunacaktır. Buna göre, gecenin oluşmadığı dönemlerde, şafağın kaybolması ve fecrin oluşmasının simetrik olduğu ve bazı hadislerde yatsının son vaktinin gecenin 1/3’ü olduğu göz önünde bulundurularak, güneşin batışından 1 saat sonra yatsı vaktinin, 2 sonra da imsakin başlaması uygun olacaktır. Gecenin oluşup üç saatten fazla sürdüğü dönemlerde, vakit alameti belirlenemediği takdirde, güneşin batışı ile doğuşu arasındaki sürenin 1/3’ü güneşin batışına eklenerek yatsı vakti, 2/3’ü eklenerek imsak vakitleri takdir edilebilir. Ancak imsak alameti açıkça görüldüğünde, ona uyularak amel edilmesi gerekir. Bu bölgelerde gündüzün oluşmayıp takdir edildiği dönemlerde ise, öğle namazının vakti için, takdir edilen gündüzün ortasına 4 dakika ilave edilmesi ve takdir edilen öğle ile akşam namazının ortası da ikindi namazının vakti olarak belirlenmesi uygun olacaktır.”⁴¹

³⁹ D.İ.Y.K. Kararı, “Namaz Vakitlerinin Oluşmadığı Bölgeler ile Yatsı Namazı Vaktinin Geç Oluştığı Bölgelerde Namaz Vakitlerinin Tespiti” s. 3.

⁴⁰ Din İşleri Yüksek Kurulunun, 15.06.2006 tarihli kararı.

⁴¹ D.İ.Y.K. Kararı, “Namaz Vakitlerinin Oluşmadığı Bölgeler ile Yatsı Namazı Vaktinin Geç Oluştığı Bölgelerde Namaz Vakitlerinin Tespiti” s. 3.

1.5. İsveç'te Cemaatle Namazın İmkânı

Daha önceden de belirttiğimiz gibi İsveç'te, cemaatle namaz kılınan yerler, genelde binaların bir bölümü kiralanarak mescide çevrilen ve sayıları kesin olarak bilinemeyen onlarca mescit/caminin yanı sıra özellikle cami olarak inşa edilmiş ve cami ruhsatı alınmış ibadethanelerdir. Bu tür cami ve mescitlerin tamamında beş vakit ile Cuma ve bayram namazları kılınmakta ve herhangi bir engelle karşılaşmamaktadır. Bununla birlikte camilerin kapasitesi yeterli olmadığından özellikle Arap Müslümanların hava şartları elverdiği günlerde bayram namazları için yetkili kişilerden izin almak suretiyle yeşil alanlarda da binlerce kişi ile cemaatle bayram namazlarını kılabilmektedirler.

Konuyla ilgili sorduğumuz soruya aldığımız cevapların tamamı “rahatlıkla cemaat ile namaz kılınabilmekte ve herhangi bir sıkıntı ve engelle karşılaşmamaktadır.” şeklinde olmuştur.

1.5.1. Cuma Namazı

Cuma sözcüğü “cem” kökünden bir isimdir. Bu isim “ceme’a-yecme’u-cem’an” kökünden türer ve toplamak, farklı ve dağınık durumdaki şeyleri bir araya getirmek anlamına gelir.⁴²

“İslamiyet'te büyük bir önem verilerek haftalık toplu ibadetin eda edildiği cuma gününü ve o gün ifa edilen ibadeti (cuma namazını) ifade etmektedir. Cem’ mastarı ve birçok türevi çeşitli ayetlerde; Cuma ise, kendi ismiyle anılan Cuma suresinde geçmektedir.”⁴³

Allah ve Resulü tarafından cuma gününün önemi bizzat belirtilmiştir. Cuma namazıyla ilgili olarak zikredilen ayetin bulunduğu sure de bizzat “Cuma” adını almış ve cuma günü Cuma namazını kılmaya mani olan meşgaleler meşru sayılmamıştır. Bunun yanı sıra Cuma namazına gereken değeri verenlere büyük mükâfatlar vaat edildiği gibi, özürsüz olarak terk edenler hakkında da tehdit edici hadisler bulunmaktadır.

Nitekim Kur'an-ı Kerimde: *“Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilerseniz, bu sizin için*

⁴²İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut 1996, VI, 355-359; Zeynuddîn Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdülkâdir er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, Beyrut 2001, s.109.

⁴³ Karaman, Hayrettin “Cuma”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1993, VIII, 85.

*çok hayırlıdır. Namaz kılındı mı artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan nasip arayın. Allah'ı da daima çok anın ki kurtuluşa eresiniz.”*⁴⁴ buyurulmuştur.

Cuma günü ve Cuma namazı içinde barındırdığı bazı özelliklerinden dolayı diğer günlerden farklıdır. Allah'ın rahmet ve mağfireti, bugünü değerlendirenler için daha fazladır. Bu hususu hadislerde şu şekilde görmekteyiz.

Ebu Hüreyre'den rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“İçerisinde güneşin doğduğu en hayırlı gün Cuma günüdür! Âdem o günde yaratıldı, o günde cennete girdirildi, o günde oradan çıkartıldı ve o günde kıyamet kopacaktır. O günde öyle bir saat var ki, Müslüman bir kul o saate denk getirerek Allah'tan hayırlı bir şey isterse, Allah onun isteğini verir.”*⁴⁵ buyurmuştur.

Yine Ebu Hüreyre'den rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber: *“Onda öyle bir saat var ki Müslüman bir kul o saate denk getirerek namaz kılıp Allah-u Teâlâ'dan bir şey isterse, Allah ona isteğini mutlaka verir.”*⁴⁶ buyurmuştur.

Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği Cuma namazına önem verenlerin günahlarının affedileceğine dair hadisi şerif ise Hz. Peygamber: *“Büyük günahları işlemedikçe beş vakit namaz ve Cuma, öbür Cuma'ya kadar aralarında işlenen günahlara kefarettir.”*⁴⁷ buyurmuştur.

Tarık b. Şihab'ın rivayet ettiği hadise göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: *“Cuma, cemaat halinde her Müslümana Allah'ın hakkı olarak bir vazifedir. Ancak şu dört sınıf müstesna; başkasının mülkü olan köle, kadın, çocuk ve hasta.”*⁴⁸

Allah Rasulü'nün Cuma namazını terk edenlere için söylemiş olduğu uyarı niteliğindeki hadisi şerif ise şöyledir: *“Kim, küçümseyerek üç Cumayı peş peşe terk ederse, Allah onun kalbini mühürler.”*⁴⁹ buyurmuştur.

Cuma namazını farz oluşu İslam âlimlerine göre Kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Bu konuda herhangi bir ihtilaf etmemişlerdir. Dayandıkları deliller ise şunlardır:

⁴⁴ Cuma, 62/9-10.

⁴⁵ Müslim 854/1717, Ebû Dâvûd 1046, Tirmîzi, 491; Ebû Tayyib Muhammed Şemsu'l Hak Azimâbâdî, *Avnu'l- Ma'bûd bi Şerh-i Sünen-i Ebî Dâvûd* (İbn-i Kayyım el Cevzi'nin şerhi ile beraber), haz. Abdurrahman Muhammad Osman, Mektebetü's-Selefiyye. Mısır, 1968, III, 367; Müslim 854/1717, Ebû Dâvûd 1046, Tirmîzi, 491.

⁴⁶ Buhârî 895, Müslim 852.

⁴⁷ Tirmîzî 214, İbni Mâce 1086.

⁴⁸ Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Cuma”, 1053.

⁴⁹ Ebû Dâvûd 1052, Nesâî 1368, Tirmîzî 500, İbni Mâce, 1125.

Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: *Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında (ezan okunduğunda) Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilerseniz, bu sizin için çok hayırlıdır.*⁵⁰

Ayette görüldüğü üzere Cuma namazına gitmek emredilmiştir. Buradaki emir ise vücub ifade eden bir emirdir. Sa'y (çalışıp çaba sarf etmek, gitmek, amel etmek,) ise mutlaka vacip olan bir durum içindir ki ayette alışveriş, insanların Cuma namazından uzak kalmamaları için yasaklanmıştır. Eğer Cuma namazı vacip olmasaydı mubah olan alışveriş yasaklanmış olmazdı⁵¹. Sünnette de Cuma namazının farz oluşuna dair birçok hadis bulunmaktadır. Fukaha, farklı hadisleri Cuma namazının farziyeti konusunda delil olarak kullanmıştır. Bunları şu şekilde zikredebiliriz:

*“Cuma, Allah'ın hakkı olarak, cemaat halinde her Müslümana bir vazifedir. Ancak şu dört sınıf müstesna; Başkasının mülkü olan köle, kadın, çocuk ve hasta*⁵².”

*“Cuma namazı, ezanı işiten kimse üzerinedir.”*⁵³ *“Cumaya gitmek, ihtilam gören (ergenlik çağına giren) herkese gereklidir.”*⁵⁴

Cumanın farz oluşuna dair delil olarak gösterilen hadislerden biri de şudur: *“Muhakkak ki Allah, bu makamımda, bu ayımda, bu senemde size cumayı farz kılmıştır. Hayatımda veya benden sonra, adil olsun zalim olsun bir imamı olduğu halde hafife alarak ya da inkâr ederek kim onu terk ederse, Allah onun birliğini bozsun, işini bereketli kılmasın.”*⁵⁵

Cuma namazının farz oluşu konusunda Hz. Peygamber (sav) döneminden günümüze kadar tatbik edilerek gelen uygulama da Müslümanların icmaı olarak kabul edilmiştir.⁵⁶

1.5.2. Teravih Namazı

Terviha kelimesinin çoğulu olan Teravih kelimesi, “rahatlatmak, dinlendirmek” gibi anlamlara gelir. *Lisanu'l-Arab* ve *el-Mu'cemu'l Vasît* adlı sözlüklerde bu kelimenin celse anlamında bir isim olduğu belirtilmiştir. Daha sonraları Ramazan

⁵⁰ Cuma, 62/9.

⁵¹ Şemsuddîn Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ömer Muhammed b. Ahmed b. Kudâme, *el-Muğnî ve Şerhu'l Kebîr ala Metn-i Muknî*, Beyrut, 1984, II, 143.

⁵² Ebû Dâvûd, *Sünen*, “Cuma”, 1053.

⁵³ Dârâkutnî, *Sünen*, “Cuma”, 1.

⁵⁴ Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali Beyhaki, *-es-Sünenü'l Kübra*, III, 172.

⁵⁵ İbn Mâce, *Sünen*, “Cuma”, 1081. Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn b. Şeref en-Nevevî, *el Mecdû' Şerhu'l-Muhezzeb*, haz. Muhammed Matarcî, Beyrut 1996, IV, 403.

⁵⁶ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Ravdatü't-Tâlibîn*, haz. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavviz, Beyrut, I, 507.

ayına mahsus olmak üzere yatsı namazının ardından kılınan sünnet namazda her dört rekâtta sonra oturuş için kullanıldığı ifade edilmektedir.⁵⁷

Mehmet Zihni Efendi Ni'metü'l-İslam adlı eserinde ise teravih: Tervihanın çoğulu olup nefsi rahatlatmak, teravih namazı kıldırarak anlamlarına gelir.⁵⁸ Ramazan gecelerine mahsus olan teravih namazının ismi konusunda Ebu Hanife teravih isminin sahabeden günümüze kadar kullanılageldiğini, bu ismin sebebi ise her dört rekâtta bir dört rekat süresince dinlenmek olduğunu söylemiştir.⁵⁹

Ramazan ayına mahsus bir ibadet olan teravih namazı hakkında:

Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber ahabına: “Kim inanarak ve sevabını sadece Allah'tan bekleyerek kıyamı Ramazanı (Teravih namazını) kılsa geçmiş günahları bağışlanır.”⁶⁰ diyerek bu namaza teşvik etmiş ve teravih namazını birkaç gece dışında sürekli olarak tek başına kılmıştır.⁶¹

Hz. Peygamber'in teravih namazını birkaç gece ahabıyla daha sonra da tek başına kıldığını Hz. Aişe (radıyallahu anhe) şöyle anlatıyor:

“Rasulullah (aleyhisalatu vesselam) (bir gece) mescidde (nafile) namazı kılmıştı. Birçok kimsede (ona katılarak) namaz kıldı. (Sabah olunca “Rasulullah geceleyin mescitte namaz kıldı” diye konuştular.) Ertesi gece de Hz. Peygamber namaz kıldı. (Halk yine onları konuştu) katılacakların sayısı iyice arttı. Üçüncü (veya dördüncü) gece halk yine toplandı. (Öyle ki mescit, insanları alamayacak duruma gelmişti.) Ancak Hz. Peygamber (bu dördüncü gecede) yanlarına çıkmadı. Sabah olunca şöyle buyurdu:

“Yaptığınızı gördüm. Size çıkmamdan beni alıkoyan şey, namazın sizlere farz kılınmasından korkmamdır” dedi. İşte bu hadise Ramazan'da cereyan etmişti.⁶² Hz. Peygamber döneminde teravih namazının kaç rekât kılınmış olduğu tartışma konusu olmuştur.⁶³ Teravih namazı ile ilgili hadislere bakıldığında, o dönemde kılınan teravih

⁵⁷ İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensâri, *Lisânu'l-Arab*, “rvh” md., Beyrut 1990, II, 462; İbrahim Mustafa- Ahmet Hasan ez-Ziyad - Hamid Abdulkâdir Muhammed Ali en-Neccâr, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, Çağrı Yayınları, İstanbul, s. 380; el-Halebî, İbrâhim b. Muhammed b. İbrâhim, *Halebi Sağîr*, Dârut-Tabâ'ati'l-Âmire, s. 135.

⁵⁸ Zihni, Mehmet, *Nimetü'l-İslam*, Dersaadet Yayınları, İstanbul 1322, I, 405.

⁵⁹ Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed b. İsmâil, *Haşiyetu't-Tahtâî*, Beyrut 1997, s. 414.

⁶⁰ Buhârî, “İmân”, 37, “Salâtu't-Teravîh” 1, 2; Müslim, “Salâtu'l-Musâfirîn” 173; İbn Mâce, “Kıyâmu Şehri Ramazân” 173; Nevevî, Muhyiddin Ebû Zekeriyâ Yahya, *Sahihu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, Beyrut, 1929, VI, 39-40.

⁶¹ Ebû Dâvûd, “Kıyâmu Şehri Ramazân” 1; Tirmîzi, “Savm” 81, en-Nesâî, “Sehv” 103, “Kıyâmu'l-Leyl” 4; İbn Mâce, “İkâmetu's-Salâh” 173; Dârimî, “Savm”, 54; el-Mervezî, *Kitâbu Kıyâmu Ramazân*, s. 36.

⁶² Buhârî “Salâtu't-Teravîh” 1; Müslim, “Müsâfirîn”, 177; Ebû Dâvûd, “Salât” 318; Nesâî, “Kıyâmu'l-Leyl” 4.

⁶³ Suyutî, Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekir, *el-Hâvî li'l-Fetâvâ*, Beyrut, II, 72.

namazının rekât sayısına dair net bir ifade bulunmadığından teravih namazının rekât sayısı tartışıla gelmiştir. Teravih namazının rekât sayısına yönelik rivayetler şöyledir:

Ebu Seleme b. Abdurrahman'ın kendi rivayet ettiği hadise göre, Ramazan ayında Rasulullah (s.a.v.)'in namazının nasıl olduğunu Hz. Aişe (r.a)'ye sorar. Hz. Aişe de şu şekilde cevap verir:

“Rasulullah (s.a.v.) ne Ramazan ayında ne de Ramazan ayı dışında on bir rekât üzerine ziyade etmiş değildir. Hz. Peygamber, (ibtida) dört rekaat kıları. Artık o rekâtların güzelliğinden ve uzunluğundan sorma! (o sualden ve cevaptan uzaktır). Sonra Hz. Peygamber dört rekât daha kıları. Bunların da güzelliğinden ve uzunluğundan sorma! Sonra üç rekât kıları.” Devamında Hz. Aişe sözlerini şöyle sürdürür: *“Ya Resulallah! Vitir kılmazdan önce uyur musun? Diye sordum. Rasulullah: “Ya Aişe! Benim iki gözüm uyur, fakat kalbim uyumaz, diye cevap verdi.”*⁶⁴

Cabir (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre Übey b. Ka'b Ramazan ayında Hz. Peygamber'e gelerek: *Bu gece bende bir şey oldu ya Rasulullah dedi. Hz. Peygamber de: “Ne oldu ya Übey?” dedi. “Evimde kadınlar vardı. Onlar bana, biz Kur'an okumayı bilmiyoruz. Bize imam ol, arkanda namaz kılalım dediler. Ben de onlara sekiz rekât ve vitri kıldırđım. Rasulullah (s.a.v) onaylar tarzda bir ifadeyle sukut etti.”*⁶⁵

Saib b. Yezid⁶⁶den rivayet edildiğine göre o şöyle dedi: *“Ömer b. Hattab (r.a), Übey b. Ka'b ve Temimu'd-Dari'ye, cemaate on bir rek'at namaz kıldırılmalarını emretti*⁶⁷. *Bir başka rivayette ise Ömer b. el-Hattab (r.a) zamanında Ramazan ayında on üç rekât namaz kılıyorduk. Fakat vallahi ancak sabaha karşı çıkardık. Kari (yani imam) her rekâtta elli, altmış ayet okuyordu.”*⁶⁸ Yine Saib b. Yezid Hz. Ömer zamanında tervih namazını yirmi bir rekât kıldıklarına dair rivayeti de vardır.⁶⁹

Teravih namazının rekât sayısı ile ilgili Saib b. Yezid'in rivayetlerine baktığımızda, on bir, on üç, yirmi bir rekât olmak üzere birbirinden farklı üç sayı ortaya çıkmaktadır. Kılınan rekât sayılarıyla alakalı bu üç durumun hepsi de farklı zamanlarda meydana gelmiştir. Teravih namazının rekât sayısı ile alakalı rivayetlerde geçen on bir

⁶⁴ Bûhârî, “Teravîh” 1; Müslim, Salâtu'l-musâfirîn” 125; Tirmîzî, “Salât” 208; Ebû Dâvûd, “Salâtu't-Tatavvû” 5; Nesâî, “Kıyâmu'l-Leyl” 38; el-Muvattâ, “Salâtu'l-Leyl”, 3.

⁶⁵ Mervezî, Kitâbu Kıyâmu Ramadân, s. 43.

⁶⁶ Mervezî, Kitâbu Kıyâmu Ramadân, s. 51.

⁶⁷ Mervezî, Kitâbu Kıyâmu Ramadân, s. 51.

⁶⁸ Beğavî, Ebû Muhammed-ul Huseyîn İbn-i Mes'ûd el-Ferrâ', Şerhu's-Sünne, IV, 120.

⁶⁹ Abdurrezzak, Ebu Bekr, el-Musannef, IV, 260.

ve on üç rekât ifadeleri, Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir dönemlerinin bütününde, Hz. Ömer döneminin ise ilk yıllarında uygulanan bir durumdur.⁷⁰

Günümüzde ise yirmi rekât olarak kılınan teravih namazının şekli Hz. Ömer dönemindeki uygulamaya dayanmaktadır.⁷¹ Bilindiği üzere Asrı Saadette ve Hz. Ebu Bekir döneminde Teravih namazı ferdi olarak kılınmaktaydı. Hz. Ömer döneminde de herkes mescitte münferiden farklı farklı rekâtlarda teravih namazı kılmaktaydı. Hz. Ömer'in emriyle cemaatle kılınmaya başlanan teravih namazı yirmi rekâta sabitlenerek günümüze kadar halen aynı şekliyle devam etmektedir.⁷²

Son yıllarda Ramazan ayı uzun yaz günlerine denk gelmektedir. İsveç'in yeryüzündeki konumu itibariyle oruç tutulan gündüzler oldukça uzun olup yaklaşık 20 saati bulmaktadır.⁷³ Geri kalan dört saatlik kısımda ise iftar yemeği, akşam namazı, yatsı namazı, teravih namazı, sahur yemeği gibi işlerin yapılması gerekiyor. Bunlara tuvalet ihtiyacı abdest alma, camiye gidip gelme gibi zaman alacak şeyler de dâhil edildiğinde geriye kalan dört saatlik kısım yetmemektedir.

Zaruri ihtiyaçların rahat bir şekilde karşılanması ve herkesin cami cemaatine iştirak edip manevi atmosferden istifade edebilmesi için teravih namazları 2013 Ramazan ayından itibaren İsveç'te Stockholm Sosyal ve Din Hizmetleri Müşavirliğine bağlı camilerde “sekiz” rekât olarak yatsı namazı ile vitir namazı arasında kılınmasına karar verilmiştir ve bu uygulama halen devam etmektedir.⁷⁴

1.5.3. Bayram Namazı

Arapça karşılığı ‘id’ olan bayram kelimesi avded yani dönmek mastarından türetilmiştir. Bu ad, bazılarına göre sevinç günleri olduğu ve bu günlerin her yıl tekrar ettiği için, bazılarına göre ise bayram her yıl dönüp geldiği için verilmiştir⁷⁵. “Bayram

⁷⁰ Buhârî, “’İman” 25, “Salâtu’t-Teravîh” 1, 2; Müslim, “Salâtu’l-Musâfirîn” 174; Ebû Dâvûd, “Kıyâmu Şehri Ramazân” 1; Tirmizî, “Savm” 83; Nesâî, “Kıyâmu’l-Leyl” 3, “Sıyâm” 39.

⁷¹ Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd, *el-İhtiyâr li-Ta’lîli’l- Muhtâr*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1987, I, 68-69.

⁷² Adevi, Mustafa Ebû Abdillâh, *Adedu Rek’ati Kıyâmi’l- Leyl*, Mısır 1999, s. 43; Abdurrezzak, *el-Musannef*, IV, 260-261.

⁷³ Diyanet İşleri Başkanlığı Takvimi 10 Haziran namaz vakitleri.

⁷⁴ Stockholm Sosyal ve Din Hizmetleri Eski Müşaviri Prof. Dr. Adnan Bülent BALOĞLU tarafından uygulamaya konulmuştur.

⁷⁵ İbn-i Âbidîn Muhammed Emîn, *Reddû’l Muhtâr ale’d-dürri’l- Muhtâr*, Şamil Yayınevi, İstanbul 1989, III, 375; Sofuoğlu, Cemal, *İslam Dini İnanç -İbadet-Ahlak Esasları*, s. 230.

namazları Hanefilere göre vacip iken, Şafii, Maliki ve âlimlerin çoğunun görüşüne göre sünnet-i müekkededir.”⁷⁶

“Hanefiler bayram namazının vacip olduğunu ifade ederken Kevser suresinin “*Şimdi sen Rabbin için namaz kıl ve kurban kes!*”⁷⁷ ayetini delil olarak gösterirler.”⁷⁸

Cuma namazı farz olan kişilere Ramazan bayramı ve Kurban namazlarını kılmak vaciptir. İki rekât olan Bayram namazları cemaatle kılınır. Bayram namazlarında Cuma namazlarındaki gibi ezan okumak ve kamet getirmek yoktur. Namaz kılındıktan sonra okunması gereken Bayram hutbesini okumak sünnettir. Ancak Cuma hutbesini irat etmek farzdır ve namazdan önce okunur. İki rekât olan Bayram namazlarının diğer namazlardan farkı ilaveten alınan Zevaid Tekbirleri’dir. Zevaid Tekbirleri birinci rekâtında üç, ikinci rekâtında da üç kere olmak üzere fazladan altı adet tekbirdir.⁷⁹

İsveç’te yapmış olduğumuz mülakatlardan bayram namazlarının kılınmasına yönelik herhangi bir engellenmenin olmadığı anlaşılmaktadır. Hatta yapmış olduğumuz gözlemler neticesinde camilerin bayram namazına gelen cemaate cevap verecek kapasitede olmadığını belirtebiliriz. Bunun için yetkililerden izin almak suretiyle kapalı spor salonlarında ve halka açık yeşil alanlarda dahi bayram namazlarının kılınmasına yönelik izin verilmektedir.

Bayram namazlarının denk geldiği günler Türkiye’deki gibi resmi tatil olmadığından buradaki Müslümanlar çalışmak durumundadırlar. Birkaç saatliğine izin alabilenler bayram namazlarını kılabilmektedirler; aksi takdirde bayram namazlarını kılamamaktadırlar. Ancak bayram namazlarının olduğu günler hafta sonu ve ya İsveç’teki resmi tatil günlerine (kırmızı günler) denk geldiği zaman herkes rahatlıkla namaza gelebilmektedir. Mesela Malmö’de 2014 Kurban Bayramı namazı hafta sonu tatil gününe denk gelmiş ve Diyanet’e bağlı görev yaptığım Malmö Diyanet Camii’nde her milletten katılan yaklaşık kadın erkek 2000 kişi ile kılınmıştır. Bununla birlikte camilerin kapasitesi yeterli olmadığından özellikle Arap Müslümanlar hava şartları elverdiği günlerde bayram namazları için yetkililerden izin almak suretiyle yeşil alanlarda da binlerce kişi ile cemaatle bayram namazlarını rahatlıkla kılabilmektedirler.

⁷⁶ İbn-i Âbidîn, *Reddû’l Muhtâr ale’-d-dürri’l- Muhtâr*, III, 376; Sofuoğlu, *İslam Dini İnanç -İbadet-Ahlak Esasları*, s. 230.

⁷⁷ Kevser, 108/2.

⁷⁸ İbn-i Âbidîn, *Reddû’l Muhtâr Ale’-d-dürü’l- Muhtâr*, III, 376; Sofuoğlu, *İslam Dini İnanç -İbadet-Ahlak Esasları*, s. 230.

⁷⁹ İbn-i Âbidîn, *Reddû’l Muhtâr Ale’-d-dürü’l- Muhtâr*, III, 376; Şentürk-Yazıcı, *Diyanet İslam İlmihali*, s.197

1.5.4. Cenaze Namazı

Arapça’da cinaze ve cenaze hem “tabut” anlamında hem de “ölü” anlamında kullanılmaktadır. İslam literatüründe cenaze ile alakalı “muhtazar, teşhiz, gasil, tekfin, teşyi ve defin” gibi terimler vardır. Bunlardan muhtazar, ölmek üzere olan kişiye ifade ederken, teşhiz ise ölü için genel olarak yapılması gereken hazırlıkları ifade eder. Gasil cenazenin yıkanmasına yıkanmasını, tekfin, yıkandıktan sonra kefenlenmesini, teşyi, tabuta konulup namazının kılınacağı yere ve daha sonra kabrine taşınmasını ve defin de kabre konulmasını ifade etmektedir.⁸⁰

Cenaze namazı, ölen kişi için Allah’ın af ve bağışlamasını dilemekten, onu dua ve rahmet ile anmaktan ve ona saygı göstermekten ve ibarettir. Ayrıca ölen kişinin toplumdaki değerini ve itibarını göstermeye yönelik bir anlam içerir. Dolayısıyla kılınan cenaze namazı, kişinin toplumun bir parçası olduğunu, her Müslümanın sadece kendisi için değil, toplum için de çalışıp gayret sarf ettiğini ve bu bakımdan da onun değer verilmesi gereken sevgi ve saygıya layık biri olduğunu gösterir.

Bir ölünün için cenaze namaz kılınabilmesi için ölünün Müslüman olması gerekmektedir.⁸¹ *“Onların arasından ölen birinin namazını sakın kılma, mezarı başında da durma! Çünkü onlar Allah ve resulünü inkâr ettiler ve yoldan sapmış olarak öldüler.”*⁸² Bu ayet Müslüman olmayanların cenaze namazlarının kılınmayacağına dair delildir.

Peygamber (s.a.v) in cenaze namazı ile ilgili pek çok sahih hadisi vardır:

*“Kim üzerine namaz kılınmaya kadar cenazede hazır bulunursa kendisi için bir kırat sevab vardır. Kim de cenaze gömülünceye kadar hazır bulunursa iki kıratlık sevab vardır. Bir kırat’ın miktarı Uhud dağı kadardır.”*⁸³

Ebu Hüreyre (r.a.) ‘ın rivayet ettiği bir hadisi şerifte:

*“Resulullah (s.a.v.), Necaşi’nin vefatını, ölümünün aynı gününde haber verdi. Ashabıyla musallaya gitti, orada saf bağlatıp dört tekbir getirerek namaz kıldırdı.”*⁸⁴ Konuyla ilgili başka bir diğer rivayette de şöyle denir: *“(Resulullah s.a.v.) Necaşi’nin ölüm haberini öldüğü günde haber verdi ve:*

“Kardeşiniz için (Allah’tan) mağfiret talep edin” dedi ve başka bir şey

⁸⁰ Demirci, Kürşat, “Cenaze”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1989, VII, 354.

⁸¹ Serahsî, *el-Mebsût*, II, 56; İbn Âbidîn, *Redd’ü’l-muhtâr*, I, 570.

⁸² Tevbe, 9/84.

⁸³ Buhârî, “Cenâiz” 59; Müslim, “Cenâiz” 57, Ebû Dâvûd, “Cenâiz”; Hâzîmî, İbrahim, *7 Hadis İmamının İttifak Ettikleri Hadisler*, Çev. Hanifi Akın, Karınca ve Polen Yayınları, İstanbul 2013, s. 312.

⁸⁴ Buhârî, “Cenâiz” 4, 55, 61, 65; Müslim “Cenâiz” 62, 63; Muvattâ, Cenâiz 14; Ebû Dâvûd, “Cenâiz” 62; Tirmizî, “Cenâiz 37; Hâzîmî, *7 Hadis İmamının İttifak Ettikleri Hadisler*, s. 316.

söylemedi.”⁸⁵

Yine başka bir hadisi şerif: *Ebu Hureyre r.a'ın rivayet ettiğine göre yaşlı bir kadın vardı. Sürekli mescidi süpürür temizlik yapardı. Peygamber (s.a.v.) yaşlı kadını birkaç gün göremeyince bu kadını sordu. Ne oldu acaba kadını göremiyorum deyince. Sahabeler Ya Rasulallah o kadın vefat etti. Demeleri üzerine neden bana bildirip haber vermediniz, dedi. O kadının kabrini bana gösterin dedi. Sahabeler kabri gösterdiler. Peygamber (s.a.v.) o kadının kabri üzerine beraber cenaze namazını kıldılar.*⁸⁶

Bu hadisi şerifler de cenaze namazıyla ilgili sünnetten getirilen deliller şeklindedir.

Ölmüş olan bir Müslümanı yıkayıp kefenlemek, onun için cenaze namazı kılıp dua etmek ve bir kabre gömmek Müslümanlar için *farz-ı kifayedir*.⁸⁷

Cenaze namazı, Hanefî mezhebine göre namazı kılınacak olan ölen kişinin Müslüman olması, cesedinin tamamının veya çoğunun hazır bulunması, yıkanmış olması ya da teyemmüm ettirilmiş olması gerekir. Hanefîler haricindeki mezheplere göre şehitler yıkanmaz ve namazları kılınmadan defnedilirken, Hanefîler de ise şehitlerin cenazelerinin yıkanmaması gerektiğini ancak namazlarının kılınması gerektiği görüşündedirler.⁸⁸

1.6. Cenazenin Defin İşlemi ve İslami Mezarlık Sorunu

İsveç'te 1997'de Müslümanlara ait 42 özel mezarlık bulunmaktaydı ancak bugün bu sayı yaklaşık 60 civarına ulaşmıştır. İsveç Kilisesi'ne bağlı Hristiyan mezarlıklarının bir bölümün belediyelerce Müslümanlara ayrılmasıyla oluşturulan bu mezarlık alanlarının sayısı gittikçe artmaktadır. İsveç Kilisesi ya da İsveç Devleti mezarlıkların sayılarıyla ilgili istatistikler tutmadığından sayılarını bilmek mümkün değildir. Hristiyan mezarlıklarından ayrı bir yerde müstakil bir Müslüman Mezarlığı bulunmasa da, bugün İsveç'te bir Müslümanı İslami kurallara göre defnetmekte çok zorluk yaşanmamaktadır. 2000 yılından itibaren kilise ile devlet birbirinden ayrılmasından sonra bile, İsveç'te, bütün dinler için mezarlık alanlarının planlanması ve

⁸⁵ Buhârî, “Cenâiz” 4, 55, 61, 65; Ebû Dâvûd, “Cenâiz” 62; Tirmîzi, “Cenâiz” 37; Nesâî, “Cenâiz” 76; Hâzîmî; 7 *Hadis İmamının İttifak Ettikleri Hadisler*, s. 316.

⁸⁶ Buhârî, “Cenâiz” 67, “Salât” 72, 74; Müslim, “Cenâiz” 71; Ebû Dâvûd, “Cenâiz” 67.

⁸⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 191-207; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, II, 302-433; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, I, 570-612; Serahsî, *el-Mebsût*, II, 56-74.

⁸⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, II, 56-74; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, I, 570-612; Şener, “Cenaze”, *DİA*, VII, 356.

hazırlanması sorumluluğu İsveç Kilisesi'ne aittir. Kanuna göre Müslümanlar için mezarlığı bulunmayan belediyeler, Müslüman mezarlıkları hazırlamak ve planlamak zorundadır. Mezarlıklar konusunda giderek önemli adımların atıldığı görülse de, hala çözülmesi gereken birtakım problemler de bulunmaktadır. Bu konudaki ilk problem, bir kişiyi İslami geleneğin öngördüğü süre içinde defnetmenin mümkün olmayışıdır ki bunun sebebi İsveç bürokrasisidir. İsveç'te cenazeyi defnetmek genellikle ölümden 24 saat sonra; hatta hafta sonuna denk gelirse bu süre üç ila dört günü bularak gerçekleştirilebiliyor. Yine cenazelerin Türkiye'ye nakilleri de aynı süreyi bulabiliyor. Konuyla ilgili ikinci bir problem, İsveç'te çalışan din görevlisi sayısının yetersizliğidir. Bu konudaki en büyük sıkıntıyı özellikle İsveç'in üç büyük kenti (Stockholm, Göteborg ve Malmö) dışında yaşayan Müslümanlar çekmektedir. Üç büyük şehirdeki din görevlilerinin az sayıda oluşu ve ekonomik durumlarının yetersiz oluşu gibi nedenlerle, il dışındaki cenaze törenlerine gitmek ve onları yürütmek çok zordur. Çünkü yol masrafları ve diğer masraflar, imamlar için oldukça yüksektir. Üçüncü bir problem ise, İsveç'te bulunan çoğu mezarlığın, Müslüman cenazeleri ve İslami cenaze törenleri için uygun olmayışıdır. Neredeyse tamamında gasil hane yoktur. Dördüncü bir problem de, İsveç kanunlarına göre, cenazenin bir tabut içinde defnedilmesi zorunluluğudur. İsveç'te bulunan çoğu Müslüman için bu kural sorun yaratmasa da, İslami kurallara göre ölümlerin kefenlenmesi gerektiği için sıkıntılar yaşanabilmektedir. İsveç'te yaygın olan ölü yakma ve otopsi gibi konularda bazı İslami yasak ve çekincelerle ilgili olarak da benzer sorunlar çıkabilmektedir. Özellikle Müslüman biriyle Hristiyan birisi arasında gerçekleşmiş olan karma evliliklerin ölümle sonuçlanması durumunda, cenaze sahipleri ve yakınları ile hayatta kalan taraf ve yakınları arasında, din farkı olması dolayısıyla cenaze ve defin işlemlerinin hangi dini geleneklere göre yürütüleceği konusunda çok ciddi tartışmalar yaşanabilmektedir.⁸⁹

1.7. Oruç İbadeti

Sözlükte “bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak” anlamına gelen oruç kelimesi, Arapça karşılığı *savm*'ın (sıyam) ve Farsça karşılığı olan *ruze* kelimesinin Türkçeleşmiş halidir.⁹⁰ Kur'an-ı Kerim'de *savm* ve *sıyam* ile türevleri on üç yerde geçerken, hadislerde ise çok sayıda geçmektedir. Terim anlamıyla oruç, tan yerinin ağarmasından güneşin batışına kadar şer'an belirlenmiş ibadeti yerine getirmek

⁸⁹ Korkmaz, *Göç ve Din*, s. 168-169.

⁹⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, “svm” md. , s. 200.

niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmayı ifade eder.⁹¹ “Oruca başlama”, “orucun başlangıç anı” anlamına gelen imsak, süresi içinde kişinin kendini oruç yasaklarına karşı koyarak kendine hâkim olmasıdır. Vakti gelince orucu açmaya yani oruç tutmayı bitirmeye iftar adı verilir.⁹²

Şartlarını taşıyan her Müslüman için farz-ı ayındır. “*Farz-ı ayın*”; mükellef özelliklerini taşıyan her Müslümanın mutlaka yerine getirmesi gereken ibadet demektir.⁹³

Bir kişinin başka biri adına hastalık veya başka bir sebepten dolayı oruç tutmasıyla bu görev yerine getirilmiş olmaz.

Oruç ibadeti sevabı çok büyük olduğu gibi⁹⁴ mazeretsiz tutmayanlar için de çok büyük günahı olan⁹⁵ bir ibadet olup, günahlara kefarettir⁹⁶ ve cennete girmeye vesiledir.⁹⁷ Oruç, cehennem ateşine karşı bir kalkan⁹⁸ olmanın yanı sıra kişi haramlardan uzak tutar.⁹⁹ Aynı zamanda oruç, şehvi duyguları dizginlediği¹⁰⁰ gibi bir anlamda da irade ve sabır eğitimidir.¹⁰¹

Oruç ibadetinin farz oluşu Kur’an-ı Kerim¹⁰², Hz. Peygamber’in sünneti¹⁰³ ve icma ile sabittir.¹⁰⁴ Oruç hicretten bir buçuk sene sonra Şaban ayının Onunda farz kılınmıştır.¹⁰⁵

Kur’an-ı Kerim’de;

“*Ey iman edenler! Kötülük ve haramlardan sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı.*”¹⁰⁶

“*Öyle ise içinizden kim bu aya (Ramazana) ulaşırsa onu oruçla geçirsın*” buyurulmuştur.¹⁰⁷

“*Öyle ise içinizden kim bu aya (Ramazana) ulaşırsa onu oruçla geçirsın*” buyurulmuştur.¹⁰⁸

⁹¹ Râbiğ, el-İsfehânî, el-Müfradât fî Gâribi’l-Kur’an, s. 291.

⁹² Serahsi, el-Mebsut, III, 54; Yitik, Ali İhsan, “Oruç”, TDV İslam Ansiklopedisi (DİA), XXXIII, 415.

⁹³ Karagöz, İsmail-Altuntaş, Halil, Oruç İlmihali, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010, s. 69.

⁹⁴ Müslim, “Sıyâm”, 164; Tirmizî, “Savm”, 55; Buhârî, “Sıyâm”, 9.

⁹⁵ Ebû Dâvûd, “Savm”, 38; Tirmizî, “Savm”, 27; İbn Mâce, “Savm”, 14.

⁹⁶ Buhârî “Savm”, 3; Buhârî, “Sıyâm”, 6.

⁹⁷ Müslim, “Sıyâm”, 166-168.

⁹⁸ İbn Mâce, “Savm”, 1.

⁹⁹ Buhârî, “Savm”, 9; Müslim, “Sıyâm”, 30.

¹⁰⁰ Buhârî, “Savm”, 10; Tirmizî, “Zühhd”, 60.

¹⁰¹ Tirmizî, “Da‘avât”, 86; İbn Mâce, “Tahâret”, 43.

¹⁰² Bakara, 2/183-185.

¹⁰³ Buhârî, “Savm”, 1-11.

¹⁰⁴ Karagöz, Altuntaş, Oruç İlmihali, s. 69.

¹⁰⁵ İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, IV, 86.

¹⁰⁶ Bakara, 2/183

¹⁰⁷ Bakara, 2/185

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in İslam'ın beş temel esasını açıkladığı hadisinde ise oruç ibadeti şöyle zikredilmiştir:

*“İslam beş temel üzerine kurulmuştur: ‘Allah’tan başka ilah olmadığına, Muhammed’in Allah’ın Resülü olduğuna şahitlik etmek, namazı kılmak, zekâtı vermek, haccetmek, Ramazan orucunu tutmak.”*¹⁰⁹

Yukarıdaki ayet ve hadiste orucun farz olduğu kesin bir dille ifade edilmektedir.

Müslüman olmak kaydıyla Ramazan ayına ulaşan akıllı, ergenlik çağına gelmiş her erkek ve kadın oruç tutmakla yükümlüdür.¹¹⁰ Ancak bazı durumlarda oruç tutmamayı mubah kılan mazeretler vardır. Bunlar:

Hastalık: Ramazan ayı içerisinde oruç tuttuğu takdirde hastalığının artacağından endişe edenler ile oruç tutamayacak derecede hasta olanlar tutmayı ertelerler.¹¹¹

Yolculuk: Dini anlamda yolcu olabilmek için Hanefilere göre en az 90 km. mesafedeki bir yere gitmek üzere bulunduğu şehirden ayrılan ve gideceği yerde 15 günden az bir süre kalacak olan kimsedir. Şafiilere göre ise yolcu, giriş ve çıkış günleri hariç dört günden az bir süre kalacak olan kimsedir. Ramazan ayında yolcu olan bir kimse oruç tutmayabilir. İmsak vaktinden sonra yolculuğa çıkan kimse ise o günkü orucu bozmayarak oruç tutmaya devam eder. Şayet orucunu bozacak olursa, sadece kaza gerekir, kefarete gerekmez. Yolculuktan dolayı tutulamayan oruçlar, Ramazan ayından sonra kaza edilir.¹¹²

Hamilelik: Doğacak çocuğun gelişmesinden endişe edilmesi durumunda orucunu tutamayan hamile kadınlar, daha sonra tutamadıkları oruçlarını kaza ederler. Hamilelik oruç tutma hususunda hastalık hükmündedir.¹¹³

Emzikli Olma: Çocuk emziren kadınlar, süt emen çocuğun süttten kesilip gıdasız kalmasından endişe duyması halinde aynı hamile kadınlar gibi oruç tutmazlar.

Daha sonra tutamadıkları oruçları kaza ederler.¹¹⁴

Yaşlılık: Oruç tutamayacak kadar yaşlı olanların yanında artık bir daha oruç tutma imkânı bulamayan kimseler de oruç tutmazlar. Oruç tutmadıkları her günün karşılığı olarak bir fitır sadakası miktarı fidye olarak vermeleri gerekir.¹¹⁵

¹⁰⁸ Bakara, 2/185

¹⁰⁹ Hâzîmî, 7 Hadis İmamının İttifak Ettikleri Hadisler, s. 47.

¹¹⁰ İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, IV, 87; Karagöz, Altuntaş, Oruç İlmihali, s. 70.

¹¹¹ Karagöz, Altuntaş, Oruç İlmihali, s. 72.

¹¹² İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, IV, 89; Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, Bilmen Yayınları, İstanbul, s. 161; Karagöz, Altuntaş, Oruç İlmihali, s. 73.

¹¹³ Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s. 161; Karagöz, Altuntaş, Oruç İlmihali, s. 73.

¹¹⁴ Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s. 162; Karagöz, Altuntaş, Oruç İlmihali, s. 73.

¹¹⁵ Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s. 163; Karagöz, Altuntaş, Oruç İlmihali, s. 74.

Dayanılamayacak Derecede Açlık ve Susuzluk: Oruç tutması halinde açlık ve susuzluk sebebiyle sağlık açısından herhangi bir tehlike ile karşı karşıya kalacak olan kimseler de oruç tutmayı başka bir zamana erteleyebilirler. Bu konuda oluşacak tehlikeli durum ya tecrübe edilerek veya uzman bir doktorun beyanı ile anlaşılması gerekir.¹¹⁶

Çok Ağır İşlerde Çalışmak: Çok ağır işlerde çalışanlar oruç tuttuğu takdirde sağlığı bozulacak olursa orucunu erteleyebilir. Ağır işlerde çalışan oruçlu kimse çalıştığı esnada sağlığı bozulacak derecede oruç tutmakta zorlanırsa orucunu bozabilir. Sağlığı bozulmak gibi meşru bir mazeret olmadıkça orucunu bozamaz.¹¹⁷

Geçici Olarak Aklını Yitirmek, Bayılmak: Geçici olarak aklını kaybeden veya Ramazan ayının tamamını aklı başında olmaksızın veya baygın olarak geçiren kimse oruç tutmakla yükümlü değildir. Çünkü bilinci yerinde olmadığı sabit olan kimse, hükmen Ramazan ayına ulaşmamış sayılır. Ancak Ramazanın bazı günlerinde durumu düzelirse o günlerde oruç tutar ve Ramazandan sonra oruç tutamadığı günleri kaza eder.¹¹⁸

1.7.1. Oruç Fidyesi

Oruç fidyesi, oruç tutmaya gücü yetmeyecek kadar yaşlı olan veya tedavi edilmesi mümkün olmayan hastaların, oruç tutamayıp bu oruçları kaza etmeye de kanaat getirememeleri durumunda, oruçsuz geçirilen her gün için ödemeleri gereken fidyedir. Kur'an'da oruç tutmaları mümkün olmayanların fidye ödemesi gerektiği şöyle bildirilmektedir.

*“Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca zor güç yetirenler ise bir yoksul doyumu fidye verir. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela fidyeyi fazla verirse) o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.”*¹¹⁹

Oruç fidyesi aynı fitır sadakasında olduğu gibi bir fakiri sabahlı akşamlı bir gün doyurmak ya da bunun bedelini vermektir.¹²⁰

¹¹⁶ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s. 163; Karagöz, Altuntaş, *Oruç İlmihali*, s. 74.

¹¹⁷ Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.164.

¹¹⁸ Karagöz, Altuntaş, *Oruç İlmihali*, s. 76.

¹¹⁹ Bakara, 2/184

¹²⁰ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, IV, 98.

1.8. Kurban İbadeti

Kurban ibadeti insanlık tarihinden bu yana bütün dinlerde önemli bir yere sahip olduğu gibi İslam'da da önemli bir yere sahiptir. Arapçada “yakınlık” anlamına gelen kurban sözcüğü “k-r-b” kökünden mastardır. Kulun Allah’a olan yakınlığı, taatları yerine getirme” gibi anlamlara gelir.¹²¹

Dini ıstılahta ise kurban; Allah’a takarrüb (yakınlaşma)¹²² için ibadet maksadıyla belirli özellikleri taşıyan hayvanları usulüne uygun olarak kesmeye denir.¹²³ Allah’ın rızasını kazanmak amacıyla kesilen kurbanı “udhiyye”¹²⁴, bunu kesmeye de “tadhiye”¹²⁵ adı verilmektedir.

Kurban kesmek, akıllı, buluğ çağına ermiş, dinen zengin sayılan ve misafir olmayan her Müslüman’ın yerine getirmekle yükümlü olduğu bir ibadettir. Borcundan ve temel ihtiyaçlarından başka 20 miskal (80.18 gr.) altın veya bunun değerinde para veya mala sahip olan kişi dinen zengin sayılmaktadır ve kurban kesmesi gerekir.¹²⁶

Kurban kesilecek hayvanlar; koyun, keçi, sığır, manda ve devedir. Bunların haricindeki hayvanlar kurban olarak kesilemezler. Keçi veya koyun bir kişi tarafından kesilebilirken; sığır, manda ve deve ise, bir kişiden yedi kişiye kadar ortak olarak kurban kesilebilir. Kurban olarak kesilmede hayvanların yaşı önemlidir. Bunlardan devenin beş yaşını; sığır ve mandanın iki yaşını; koyun ve keçinin ise bir yaşını doldurmuş olmaları gerekir. Sadece bir yaşını doldurmuş gibi gösterişe sahip olması durumunda altı ayını tamamlayan koyunlar da kurban olarak kesilebilir.¹²⁷

Kurban olarak kesilecek hayvanın, sağlıklı, besili, azaların tamam olması, hem sağlık açısından, hem de ibadet açısından, önemlidir. Bunun için, kötürüm derecesinde hastalanmış, zayıf ve düşkün olan, bir veya iki gözü kör olan, boynuzları kırık, dili, kulakları, kuyruğu ve memesi kesik olan ve de dişlerinin tamamı veya çoğu dökük olan hayvanlardan kurban olmazlar. Bunun yanı sıra, hayvanın doğuştan boynuzsuz oluşu,

¹²¹ Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1998, s. 254.

¹²² İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, IV, 13.

¹²³ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kurban*, Ankara. 1956, s. 3.

¹²⁴ Zuhaylî, Vehbe, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, Terc: Ahmet Efe, İstanbul 1994, IV, 392.

¹²⁵ Bilmen, *Kurban*, s. 3.

¹²⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, XII, 8; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, IX, 454; Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd, *el-İhtiyâr li ta'lîlî'l-Muhtar*, I-V, (Haz. Ali Abdulhamid Ebu'l-hayr, Muhammed Vehbi Süleyman), Beyrut 1998, V, 491; Molla Hüsrev, *Dürre'ü'l-hükkâm fî şerhi Gureri'l-ahkâm*, I-II, Fazilet Neşriyat, İstanbul 1979, I, 267.

¹²⁷ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, IV, 38; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, V, 494; Râzî, Ebû Bekir, *et-Tefsîrû'l-Kebîr*, I-XI, Beyrut 1999, V, 166.

şası, topal, deli ve biraz hasta oluşu ve de bir kulağı delik veya yırtık oluşu bu hayvanların kurban edilmesine engel teşkil etmez.¹²⁸

1.8.1. Kurbanın Kesimi

Kurbanlık hayvanın kanını akıtmak kurban kesmenin rüknüdür.¹²⁹ Bir hayvanın etinin helal olabilmesi için usulüne uygun yerinden kesilmesi gerekmektedir. Kurbanın kesilmesi gereken günler, Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i kurban etmek istemesi üzerine Hz. İsmail'in de buna razı olması sonucu Allah'a karşı gösterilen büyük sadakatin karşılığı olarak hayvan kurban edilmesinin hatırasını taşıyan kurban bayramı "yevm-i nahır" günleridir.¹³⁰

Devenin haricinde kurban edilecek hayvanlar kibleye karşı sol tarafları üzerine incitmeden yatırılarak üçayağı bağlanır. Sonra kesecek olan kişi,

*"Benim namazım, (her türlü) ibadetim, hayatım ve ölümüm, hepsi âlemlerin rabbi olan Allah içindir. O'nun ortağı yoktur. Bana sadece bu emir olundu ve ben Müslümanların ilkiyim."*¹³¹ Ayet-i kerimelerini Arapçasından söyler ve ardından "Allahu Ekber, Allahu Ekber, la ilahe illallahü vellahü ekber, Allahu Ekber ve lillahi'l hamd. Bismillahi Allahu Ekber" diyerek hemen büyük ve keskin bir bıçakla incitmeden keser.¹³²

Bu ayeti ve duayı okumadan sadece "Bismillah Allahu Ekber" ya da "Bismillah" diyerek keserse yine de caiz olur. Kurbanlık hayvanı usulüne uygun bir şekilde kesim yapmış olmak için, hayvanın yemek ve nefes borularıyla birlikte iki şah damarının kesilmesi gerekir.¹³³

1.8.2. İsveç'te Kurban Kesme İmkânı

Gerek çalışmamızda konu ile ilgili sorduğumuz soruda, gerek bu işlerle uğraşan kasaplarla yaptığımız mülakatlar, gerekse de yaptığımız ve gözlemler neticesinde İsveç'te İslami usullere göre kurban kesmek neredeyse imkânsızdır. İsveç'te çiftliklerdeki tüm hayvanlar kayıt altına alınmakta ve şahıslara hayvan satışı yasak

¹²⁸ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 234.

¹²⁹ Zihni Efendi, *Nimet-i İslâm*, İstanbul 1398, s. 227.

¹³⁰ Bayraktar, İbrahim, "Bayram", *DİA*, V, 259.

¹³¹ En'am, 6/162, 163.

¹³² Zihni Efendi, *Nimet-i İslâm*, s. 227.

¹³³ Serahsî, *el-Mebsût*, XII, 3.

olduğundan yapılamamaktadır. Mezbahalardaki yapılan kesimler de İsveç kanunlarına göre yapılmaktadır.

Araştırmacının yapmış olduğu gözlem ve mülakatlar neticesinde elde edilen bilgilere göre İsveç kanunlarına göre hayvan kesimi, küçükbaşlarda hayvanın alnına yaylı ve pimli bir tabancayla vurulmak suretiyle bayıltılmakta ve daha sonra boğazlanmaktadır. Yapılan çok sayıdaki hayvan kesimlerinde bazı hayvanlar ölebilmekte ve daha sonra kesilmektedir. Bu da hayvanın İslam dinine göre murdar olması demektir. Büyük başlar ise küçük bir mermisi olan bir tüfekle kafasına sıkılıp etkisiz hale geldikten sonra kesilmektedir. Bu uygulamada da hayvanın beynine sıkılan küçük mermi onun hemen ölümüne sebep olabilmektedir. Çiftliklerdeki hayvanlardan bir kaçını çiftlik sahibinin et ihtiyacını karşılamak için kendisinin kesmesine izin verilmektedir. Bu çiftlik sahipleri de kendileri kesmeyip, normal fiyatın üstünde bir fiyata Müslümanlara kurban kesmeleri için satabilmektedirler. Böylece Müslümanlar gizli bir şekilde de olsa İslami usullere göre kurban kesme imkânı bulabilmektedirler.

Çalışmamızda da elde ettiğimiz verilere göre Müslümanların nerdeyse tamamına yakını kurbanlarını vekâlet vermek suretiyle ilgili kuruluşlara kestirmektedirler.

1.9. Zekât İbadeti ve Bir Zekât Sarf Yeri Olarak Gayr-i Müslimler

1.9.1. Zekât İbadeti

Zekât “z-k-y” kökünden türemiş kelime olup sözlükte; artma, çoğalma, bereketlenme ve temizlenme anlamlarına gelmektedir.¹³⁴

Malı büyütmesi ve çoğaltmasından dolayı bu ibadete zekât adı verilmiştir. Serahsî'ye göre dünyada malın artması ve ahirette de sevabın çoğaltmasına sebep olduğu için bu ibadete zekât adı verilmiştir. Bunun yanı sıra zekât isminin verilmesinin başka bir nedeni de sahibini günahlardan temizlediği için bu ismi aldığını ifade etmektedir.¹³⁵

Dini terim olarak ise zekât, belli şartları taşıyan zengin kişilerin mallarının belli bir kısmını belirli bir zaman sonra belirli kişilere vermesidir.¹³⁶

Zekât, toplumda malın zenginlerden fakir kesime aktarılması suretiyle paranın ve malın zenginlerin elinde birikmesini önleyip stok edilmesinin önüne geçilerek orta

¹³⁴ Firûzâbâdî, *el-Kâmusü'l-Muhîr*, IV, 339.

¹³⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, II, 149.

¹³⁶ Yavuz, Yunus Vehbi, *İslam'da Zekat Müessesesi*, Çağrı Yay., İstanbul 1983, s. 3

sınıfın çoğalıp güçlenmesine yardımcı olmaktadır. Bunun yanı sıra toplumsal kaynaşmayı sağlayarak kişilerin aralarındaki sevgi ve saygı bağlarını kuvvetlendirmek suretiyle düşmanlıkları, kin ve nefret duygularını ortadan kaldırmayı amaçlayan bir ibadettir.¹³⁷

Hicretin ikinci yılı ramazan ayından sonra farz kılınan¹³⁸ zekat, İslam'ın beş temel esasından biridir. Bunun en net ifadesi ise Hz. Peygamber'in şu hadisidir: “*İslam beş şey üzerine bina edilmiştir. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve oruç tutmaktır.*”¹³⁹

Zekâtın farz oluşu Kitap, Sünnet ve icma ile sabittir.¹⁴⁰ Kur'an-ı Kerim'deki: “*Namazı kılın, zekâtı verin*”¹⁴¹, “*Onların mallarından zekât al*”¹⁴² ve “*Hasat günü ürünün hakkını verin*”¹⁴³ ayetleri zekât ibadetinin farz oluşunun delilleridir.

Bir kimsenin zekât vermekle mükellef olabilmesi için Müslüman olması;¹⁴⁴ ergenlik çağına gelmiş olması;¹⁴⁵ akıllı olması;¹⁴⁶ hür olması;¹⁴⁷ malının tutarı kadar borcu olmaması veya borcu çıktıktan sonra, kalan malı nisap miktarından az olmaması gerekmektedir.¹⁴⁸

Bir maldan zekât verilmesi için malın nisap miktarını aşmış olması; hakikaten veya takdiri artırıcı olması ve nisap miktarına ulaşan malın üzerinden bir kameri yılın geçmiş olması gerekir.¹⁴⁹

Bir Müslümanın zekât ile sorumlu olabilmesi için dinin ön gördüğü zenginlik ölçüsüne *nisap* denir. Yani zekât ve fitır sadakası verebilmek, kurban kesebilmek, hacca gidebilmek ve diğer bazı mali ibadetleri ifa edebilmek için Allah ve Resulü tarafından belirlenen dinen mali yeterlilik ve zenginlik ölçüsüdür.¹⁵⁰ Temel ihtiyaçlarının ve borçlarının dışında, malının üzerinden bir kameri yıl geçtikten sonra elinde nisap miktarı malı bulunan kişi dinen zengin sayılır. Nisap miktarı altın, gümüş,

¹³⁷ Fazlur Rahmân, *Sîret Ansiklopedisi*, II, 381.

¹³⁸ Karaman, Hayrettin, *İslam Hukuk Tarihi*, İstanbul 1989, s. 83.

¹³⁹ Buhârî, “İman”, 1; Müslim, “İman”, 1

¹⁴⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, II, 201.

¹⁴¹ Bakara 2/43

¹⁴² Teybe 9/103

¹⁴³ En'am 6/141

¹⁴⁴ Zühaylî, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, III, s. 254.

¹⁴⁵ Zühaylî, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, III, s. 254.

¹⁴⁶ Zühaylî, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, III, s. 255.

¹⁴⁷ Zühaylî, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, III, s. 255.

¹⁴⁸ Zühaylî, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, III, s. 256.

¹⁴⁹ İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, I, 97-99.

¹⁵⁰ Yavuz, Yunus Vehbi; Karagöz, İsmail; “Nisap”, *İslam'a Giriş (Gençliğin İslam Bilgisi)*, DİB Yayınları, Ankara, 2006, s.314.

nakit para, hayvanlar, madenler, hububat ve meyvelere göre değişiklik gösterir. Nisap miktarı gümüşte 595 gram iken altında ise 85 gramdır. Nakit paraların nisabı altının nisabıyla aynıdır.¹⁵¹

Kur'an-ı Kerim'de zekâtın verileceği yerler açıklanmıştır. Bunlar; fakirler, düşkünler, zekât memurları, kalpleri İslam'a ısındırılacak olanlar, köleler, borçlular, Allah yolunda olanlar ve yolda kalmış yolcular olmak üzere sekiz sınıftan oluşmaktadır.¹⁵² Zekât sadece bu özelliklere sahip kişilere ait olup başka yerlere verilemez.

1.9. Bir Zekât Sarf Yeri Olarak Gayr-i Müslimler

1.9.1. Müellefe-i Kulub

Müellefe, "yakınlaştırmak, birleştirmek, ısındırmak" anlamındaki elf (ülfet) kökünden türemiş Arapça bir kelimedir. Kalbin çoğulu "kulub" kelimesinden türetilmiş müellefetü'l-kulub (müellefe-i kulub) terkihi "kalpleri ısındırılan, yumuşatılan kimseler" anlamına gelir¹⁵³. Terim anlamını ise, kendilerine zekattan pay verilerek kalplerini yumuşatılmak suretiyle İslam'a karşı zararsız hale getirilmeyi hedeflenen gayr-i Müslimleri, kendilerinin veya ona tabi olanların İslam'ı benimsemesi umulan yahut zararı dokunmalarından endişe edilen veya düşmana karşı korunmaları istenen nüfuz sahibi kimseleri ve dinde sebat etmeleri arzulanan yeni mühtedileri belirtmek için kullanılmıştır.¹⁵⁴

Bu tanıma göre müellefe-i kulub Müslümanlar ve gayri Müslimler olmak üzere iki kısma ayrılır.

- Gayri Müslimlerin gönüllerinin kazanılması ile kendilerinin veya onlara tabi olan kişilerin İslam'a girmeleri amaçlanır. Müellefe-i kulubun bu çerçevede anlaşılıp uygulanması, günümüzdeki uluslararası arenada sürdürülen lobi faaliyetini de kısmen de olsa içine almaktadır.¹⁵⁵
- Müslüman olanların kalplerinin İslam'a ısındırılarak imanlarının kuvvetlendirilmesin de ise şu amaçlar güdülür:

İslam'a yeni girmiş olanların İslam'dan geri çıkmamaları için yardım edilir.

¹⁵¹ Karadâvî, Yusuf, Fıkhu'z-Zekat, (Çev. İbrahim Sarmış), Kayıhan Yay., İstanbul 1984, s. 11.

¹⁵² et-Tevbe, 9/ 60

¹⁵³ Yavuz, Yunus Vehbi, "İslam'da Zekât Müessesesi", Feyiz Yayınları, Bursa 2008, s. 452.

¹⁵⁴ Kallek, Cengiz, "Müellef-i Kulûb", TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul 2006, XXXI, 476.

¹⁵⁵ Yavuz, "İslam'da Zekat Müessesesi, s. 468.

Çevresinde sözü dinlenen, İslam'ı tam anlamıyla benimseyememiş kişilere zekât verilmek suretiyle Müslümanlarla daha iyi kaynaşmaları ve yakınlaşmaları böylece de İslam için daha samimiyetle çalışmaları umulur.¹⁵⁶

Düşman sınırlarında ve tehlikeli bölgelerde görev yapan Müslümanlara düşman saldırısı karşısında kendilerini savunarak, toplumun genel asayiş ve güvenliğini teminde aktif rol oynamaları için bu fondan yardım yapılır.¹⁵⁷

Kabileleri arasında sözü dinlenen önemli mevkilerde bulunan kimselerin İslam'ın ve Müslümanların genel yararına uygun davranması ve harcama yapması için teşvik edilir.¹⁵⁸

Kalplerini kazanmak ve İslam'a ısındırılmak istenen kişilere Hz. Peygamber (a.s.) gerek zekât ve gerekse fey ve ganimet gibi diğer devlet gelirlerinden, paylar vermiştir. Bu fondan yararlanmalarını istediği bazı kişilere özel olarak belgeler düzenleterek vermiştir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebu Bekir'e gelerek paylarını isteyen bu belge sahipleri Hz. Ebu Bekir tarafından Hz. Ömer'e gönderilir. Hz. Ömer onlara: *"Hz. Peygamber'in (s.a.v.) size zekât vermesinin amacı sizin İslam'a zarar vermenizi engellemek içindi. Bugün ise Allah dinini güçlendirmiştir. Müslüman olarak kalırsanız ne ala, aksi halde sizinle harp ederiz"* dedi. Kaynaklarda Hulefa-yi Raşidin döneminde müellefe-i kulub adı altında Hz. Ömer'in ictihadı üzerine artık hiçbir kimseye pay ayrılmadığı, hatta bu konuda sahabenin icmaı olduğu ileri sürülür.¹⁵⁹ Hanefî ve Maliki fakihleri bu uygulamayı göz önünde bulundurarak Hz. Peygamber'in vefatından sonra artık müellefe-i kulubun zekât gelirlerinden payının düştüğü görüşündedirler. Prensip olarak İmam Şafii ve Ahmed b. Hanbel de bu görüşü savunurlar. Ancak İmam Şafii müellefe-i kulub fonunun Müslümanların savaş gibi felaketlerle karşı karşıya geldiklerinde yeniden işlerlik kazandırılabilceği kanaatinde olduğu nakledilir.¹⁶⁰

Hz. Peygamber'in vefatından sonra herhangi bir Kur'an hükmünün nesh ve lağv edildiği düşünülemez. Bu konu, Müslümanların böyle bir fon ayırmaya ihtiyaç duyup duymamasıyla ve toplumun sosyal ve siyasal yapısıyla alakalı bir konudur. Karadavi'nin bu konudaki düşüncesi şu şekildedir:

“Benim görüşüme göre kişi, zekâtını verebileceği başka yerler varsa inanmayanlara kalplerini İslam'a ısındırmak için veremez. Darü'l-harpte yaşayan bazı

¹⁵⁶ Yavuz, *“İslam'da Zekât Müessesesi*, s. 468.

¹⁵⁷ Yavuz, *“İslam'da Zekât Müessesesi*, s. 468.

¹⁵⁸ Yavuz, *“İslam'da Zekât Müessesesi*, s. 469.

¹⁵⁹ Serahsî, el-Mebsût, II, 9.

¹⁶⁰ Komisyon, *İslam İlmihali*, I, 483.

Müslümanlar gibi zekâta hak kazanan kimse bulamıyorsa kâfirlere zekât verirse kalplerinin İslam'a meyledeceğini ümit ediyorsa bu halde kâfirlere vermesinde bir beis yoktur. Bu gibi durumlarda İslam ülkelerine gönderme imkânı yoksa zekâtı İslâmî neşir yolunda harcamak daha iyidir.”¹⁶¹

Yunus Vehbi Yavuz'un görüşleri ise şu şekildedir:

“Müellefe-i Kulüb, Allah'ın Müslümanlara ihsan ettiği bir nevi mücadele silahıdır, bir metottur. Bu metotla Müslümanlar arasında zayıf imanlı kişileri ve münafık durumunda bulunup zarar iras edebilecek kimseleri, bhusus Müslümanlığa karşı açık ve kapalı bir şekilde cephe almış azıllı din düşmanlarını ve bu doğrultuda hizmet eden müesseseleri susturmak mümkündür. Yine bu mücadele sistemiyle saldırdığımız gurupların bir kısmını Müslümanlığa yaklaştırmak, bir kısmını Müslümanlığa karşı zararsız hale getirmek ve bir kısmını da İslâm dinine fikren ve bedenen yardım ettirmek, onlardan mümkün mertebe faydalanmak gibi önemli neticeler alınabilir. Nitekim Hz. Peygamber de aynı yoldan hareket ederek müspet neticeler almıştır.”¹⁶²

Dolayısıyla gayr-i Müslim devletlerin ve uluslararası etkin kuruluşların Müslümanların yanında yer alarak Müslümanlara büyük fayda sağlayabilmesi için zekât dışı gelirlerden yardım yapılabilir. Müslümanlar tarafından İslam'ı yaymak ve duyurmak için yapılan her türlü tanıtım ve ikna faaliyetleri de bu fondan desteklenebilir. Aynı zamanda yeni Müslüman olanlara yardım edilmek suretiyle Müslüman olmayanların İslam'ı sevebilmeleri sağlanabilir.¹⁶³

1.9.3. Sadaka-ı Fıtır (Fitre)

Dini bir terim olarak ise fitreyi şöyle tanımlanabiliriz: " Temel ihtiyaçlarının dışında belli bir miktar mala sahip olan Müslümanların Ramazan bayramına kavuşunca kendileri ve velayetleri altındakiler için yerine getirmekle sorumlu oldukları mali bir ibadet" tir.¹⁶⁴

Sadaka-i fıtır vermek gerektiği birçok hadis-i şerifte Hz. Peygamber tarafından dile getirilmiştir. Bir hadiste Abdullah b. Ömer'in rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmaktadır. "*Hz. Peygamber fıtır sadakasını bir sâ' (ölçek) hurma ve*

¹⁶¹ Karadavî, Yusuf, *Fıkhu 'z- Zekât*, terc. İbrahim Sarıms, I-II, İstanbul 1984, II, s. 608.

¹⁶² Yavuz, "*İslam'da Zekât Müessesesi*", s. 415-416.

¹⁶³ Komisyon, *İslam İlmihali*, I, s. 483.

¹⁶⁴ Yavuz, "Fırte", *DİA*, XIII, s. 160.

bir sâ‘ arpa olmak üzere köle, erkek, kadın, küçük ve büyüklere farz kılmuş ve insanlar (bayram) namazına çıkmadan önce verilmesini emretmiştir.”¹⁶⁵

Bu konuda Ebû Said el-Hudri'nin rivayet ettiği hadis ise şöyledir: *"Biz Peygamber devrinde fitreyi yiyecek maddelerinden bir sâ‘ olarak verirdik. O zaman bizim yiyeceğimiz arpa, kuru üzüm, hurma ve keş (yağı alınmış peynir) idi.”¹⁶⁶*

Bir Müslümana fitır sadakasının vacip olabilmesi için borcundan ve asli ihtiyaçlarından başka nisap miktarı mala veya onun değerinde parası olması yeterlidir. Zekâtta olduğu gibi Fıtır sadakasının vucubiyeti için malın üzerinden bir yıl geçmesi ve artıcı nitelikte olması şart değildir.¹⁶⁷

Zekât nereye veriliyorsa fitre de o yerlere verilir. Bütün mezheplere göre, Hz. Peygamber'in uygulamasına binaen fitrenin bayram namazına gitmeden önce verilmesi müstehaptır. Bunun yanı sıra İslam âlimleri, fitrenin bayramdan birkaç gün önceden verilmesini yoksulların ihtiyaçlarının giderilmesi amacına uygun olduğundan teşvik etmişlerdir. Fitrenin bayramın birinci gününden sonra bir zamana ertelenmesi ise caiz değildir; ancak zamanında ödenmemiş fitre o kişiden yükümlülüğü kaldırmaz.¹⁶⁸

Ramazan'da fitreyi veren kişinin sabah ve akşam yediği yemeklerin parasal değerini hesap etmek suretiyle fitresini vermesi daha uygun olur.¹⁶⁹

2016 yılı Ramazan ayı itibarı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulunun kararı ile fitre miktar 15 Türk Lirası'dır. İsveç Diyanet Vakfı'nın 2016 yılı fitre miktarı ise 120 Kron'dur. 120 Kron ise yaklaşık 50 Türk Lirası'na karşılık gelmektedir.

İsveç'teki Müslümanların bir kısmı çalıştıkları kurumdan ya yaş sebebi ile ya da sağlık sorunlarından dolayı emekli olmuşlar ve yılın yarısından fazlasını kendi memleketlerinde geçirmektedirler. Ramazan ayı yaz mevsimine dek geldiğinden çalışan gurbetçilerin büyük kısmı da yıllık izinlerini Ramazan Bayramı'nda kullanıp Ramazanın son günlerinde memleketlerinde olmaktadır. Ramazan bayram namazından önce fitre verilmesi gerektiğinden şöyle bir sorunla karşılaşmaktadır.

Biz fitremizi Türkiye'ye göre 15 TL olarak mı yoksa İsveç'e göre 120 Kron olarak mı vereceğiz sorusudur.

¹⁶⁵ Müslim, "Zekât", 12; Buhari, "Zekât", 76.

¹⁶⁶ Buhari, "Zekât", 74).

¹⁶⁷ Kardavî, "Fıkhu'z-zekât", Beyrut 1985, II, s. 918.

¹⁶⁸ Komisyon, *İslam İlmihali*, I, s. 503.

¹⁶⁹ Şentürk-Yazıcı, *Diyanet İslam İlmihali*, s. 290.

Diyanet İşleri Başkanlığı fetva hattına konuyla alakalı soru sorulmuş ve şu şekilde cevaplanmıştır. Soru ve cevap şu şekildedir.

Soru: Yurt dışında çalışan kişi, fitreyi Avrupa şartlarına göre mi yoksa Türkiye şartlarına göre mi verir?

Cevap: Ülke ve bölgelere göre geçim standartları farklı olduğundan, sadaka-i fitır mükellefinin kendi bulunduğu yere göre bir kişinin bir günlük normal gıda ihtiyacını karşılayacak miktar üzerinden sadaka-i fitrını vermesi gerekir.¹⁷⁰ Yani kişi dünyanın neresine giderse gitsin, ne kadar kalırsa kalsın fitır sadakasını, kazancını hangi ülkeden sağlıyorsa o ülkenin belirlemiş olduğu fitre miktarı üzerinden verir.

Çalışmamızda fitır sadakası ile ilgili sorduğumuz soruda aldığımız cevapların tamamına yakını Türkiye’de de olsam fitremi İsveç’te belirlenen fiyat üzerinden veririm olmuştur.

Yine kazançlarını İsveç’ten sağlayıp Ramazan ayında aşırı yaşlılıktan ve hastalıktan dolayı oruç tutamayıp fidye ödemesi gerekenler de yine Ramazan ayı boyunca Türkiye’de ve ya başka bir ülkede de olsalar, fidyelerini İsveç’te belirlenen fitre miktarı üzerinden vermeleri gerekir.

Anket çalışmamız neticesinde ve yaptığımız gözlem ve mülakatlar neticesinde elde ettiğimiz veriler, İsveç’teki Müslümanların bir kısmı zekâtını verirken bir kısmı vermemektedir. Zekâtını verenler, ya kendi memleketlerindeki Müslüman fakirlere kendi elleriyle vermekte ya da ilgili kuruluşlar aracılığı ile ihtiyaç sahiplerine ulaştırmaktadırlar. İsveç’te gayr-i müslim birine zekât verildiği bilgisine hiç ulaşılmamıştır.

1.10. Hac, Umre İbadeti ve Organizasyonu

1.10.1. Hac İbadeti

İslam’ın beş temel şartından biri olan hac, İslam’ın evrenselliğinin, birlik ve beraberliğinin, müminlerin kardeşlik ve eşitliğinin ırk, renk, cinsiyet, dil, ülke ve kültür ayırımı yapmadan temsil edildiği bir ibadettir.

Sözlükte hac kelimesi kastetmek anlamına gelir. Dinde hac, dinin temel rükünlerinden büyük bir rüknü yerine getirmek için tazim saygı göstermek maksadıyla Allah’ın evini Beytullah’ı ziyaret etmektir. Bu amaca da tam anlamıyla ulaşabilmek

¹⁷⁰ Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı: 30.06.2010/66, “Zekât Sıkça Sorulanlar” DİB Yayınları, Ankara 2010, s. 31.

için buna yönelmek, azimli olmak ve uzun mesafelerin aşılması gerekir. Bu isim, lügat anlamını içerdiği gibi dini anlamı da içinde barındırır.¹⁷¹

Fıkıh ıstılahında ise hac, “Özel zamanda hac işlemlerini gerekli yerlerde özel bir şekilde yapmak.” olarak tanımlanır. Hacca giden kişiye Hacı, bunun çoğuluna ise Huccac adı verilir.¹⁷²

Hicretten dokuz yıl sonra farz kılınmış olan hac ibadeti İslam’ın farzlarından biridir. Farz kılındığı günden bu yana bütün Müslümanlarca hacın farz oluşunun kabulü ve uygulaması bir icma-ı ümmet meydana getirmiştir. Farz kılındıktan sonra yapılan ilk haccı, Hz. Ebu Bekir yaptırmıştır. Peygamber’imiz (s.a.v) hacını ilk kez hicretin onuncu yılında yapmıştır.¹⁷³

Kur’an-ı Kerim’de hac ibadetiyle alakalı olarak şöyle buyrulur: “*Orada apaçık deliller vardır, İbrahim’in makamı vardır; kim oraya girerse, güvenlik içinde olur; oraya yol bulabilen insana Allah için Kâbe’yi haccetmesi gereklidir. Kim inkâr ederse, bilsin ki; doğrusu Allah âlemlerden müstağnidir*”¹⁷⁴ buyurmaktadır. Başka bir ayette de ise şöyle buyrulur: “İnsanlar arasında haccı ilan et ki, gerek yaya olarak gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler.”¹⁷⁵ Diğer başka bir ayette ise: “*Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın. Eğer hacdan engellenmiş olursanız, size gücünüzün yettiği bir kurban gerekir. Kurban, kesileceği yere varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Sizden kim hasta olur veya başında bir rahatsızlık bulunursa tıraş olabilir. Ve bunun için oruç tutmak veya sadaka vermek yahut da kurban kesmek suretiyle fidye versin. Sonra güvene kavuştuğunuzda, hac zamanına kadar umre yapana, gücünün yettiği bir kurban gerekir. Kurban bulamayan kimseye hac sırasında üç gün, döndüğünüzden sonra da yedi gün oruç tutması gerekir. Bu, tam on gündür. Bu, ailesi Mescid-i Haram çevresinde oturmayan kimseler içindir. Allah’tan korkun ve bilin ki, Allah cezası çetin olandır.*”¹⁷⁶

Hadisi şeriflerde ise konuyla alakalı olarak Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “*İslâm beş temel üzerine kurulmuştur; Allah’tan başka ilah olmadığına, Muhammed’in Allah’ın resulü bulunduğuna inanmak, namazı tamı tamına kılmak, zekâtı titizlikle vermek, Beyt’i (Kabe’yi) haccetmek ve Ramazanda oruç tutmak.*”¹⁷⁷

¹⁷¹ Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 2.

¹⁷² Akyüz, Vecdi, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, İz Yayıncılık, İstanbul 2000, IV, 287.

¹⁷³ Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, IV, 138-139.

¹⁷⁴ Al-i İmran 3/97.

¹⁷⁵ Hac 22/27.

¹⁷⁶ Bakara 2/196.

¹⁷⁷ Buhârî, “İman”, 1, 8; Müslim, “İman”, 19-22.

Hız. Peygamber (s.a.v), birçok hadisi şeriflerinde hac ibadetini dile getirmiş ve sahabe döneminden günümüze kadar geçen süre içerisinde bütün İslam âlimleri, gücü yeten kimsenin ömründe bir defa hac yapmasının farz olduğu üzerine ittifak etmişlerdir.¹⁷⁸

Haccın bir kimseye farz olması için, Müslüman olması, akıllı olması, buluşa ermesi, özgür olması, ekonomik açıdan imkân sahibi olması, sağlığının yerinde olması, yol güvenliğinin bulunması, haccın farz olduğunu bilmesi, haccın eda edildiği vakte yetişmesi, kadınların can, mal ve namus güvenliğinin sağlanmış olması ve de eşi ölmüş veya boşanmış kadınların iddet sürelerinin dolmuş olması gerekir.¹⁷⁹ Haccın farz oluşunda bu şartların birlikte bulunması gerekir.

Bu şartlardan biri eksik olursa bizzat kendisinin hac yapması farz olmadığı gibi vekil göndermesine veya vasiyette bulunmasına da gerek yoktur. Ancak bu şartları taşıdığı halde hacca gitmez de daha sonra hacca gidecek imkân bulamazsa sorumlu olur ve hac borcu üzerinden kalkmış olmaz. Hacca gitmesine engel teşkil eden hastalık ve tutukluluk gibi bir sebeple bizzat kendisi gidemezse, yerine bir başkasını vekil olarak göndermesi veya vekil gönderilmesini vasiyet etmesi gerekir.¹⁸⁰

Yukarda saydığımız şartları taşıyan hacı adaylarının yapacakları haccın geçerli (*sahih*) olabilmesi için ilk olarak mikat sınırlarını geçmeden önce *ihrama girmesi* gerekir.¹⁸¹ Yani hac görevini yerine isteyen kişi mikat sınırını geçmeden önce hac yapmaya *niyet* eder ve *telbiye*¹⁸² getirir. Böylece ihrama girmiş olur. İhrama girmeden yapılan hac geçerli olmaz.¹⁸³

Diğeri ise, haccın belirlenmiş zaman içinde yapılmasıdır. Hac ayları; Şevval ve Zilkade ayları ile Zilhicce ayının ilk on günüdür. Hac ibadetini yapmak isteyen kişi mutlaka ihrama bu aylar içinde girilmesi gerekir.¹⁸⁴

Bir diğeri ise, hac menasikini belirlenen mekânlarda yapılmasıdır. Hac menasikinin yapıldığı mekanlar; Metaf , Mes'a, Arafat , Müzdelife ve Mina'dır.¹⁸⁵

Haccın farzları bir şart ve iki rükünden oluşmaktadır. Bunlardan ihrama girmek

¹⁷⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 2.

¹⁷⁹ Cezerî, Şeyh Abdurrahman, *el-Kitâbü'l-Fıkhî ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a*, (Trc. Hasan Ege), Bahar Yayınevi, İstanbul 1986, I, 632-636; Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 50; İbn-i Âbidîn, *Reddül Muhtâr*, II, 459-466.

¹⁸⁰ Cezerî, *el-Kitâbü'l-Fıkhî ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a*, I, 632-636; Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 53.

¹⁸¹ Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, IV, 158; Zuhaylî, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, IV, 9.

¹⁸² Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s. 384.

¹⁸³ İbn-i Âbidîn, *Reddül Muhtâr*, II, 459-466; Karagöz-Altuntaş, *Hac İlmihali*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013 s. 41.

¹⁸⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 116; Zuhaylî, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, IV, 14.

¹⁸⁵ Bakara 2/198; Serahsî, *el-Mebsût*, II, 136; Karagöz-Altuntaş, *Hac İlmihali*, s. 41.

haccın şartı iken, “Arafat ’ta vakfe yapmak” ve “Ka’be’yi tavaf etmek” ise haccın rükünleridir.¹⁸⁶

Haccın rükün ve şartlarının yanı sıra bir de yerine getirilmesi vacipleri (menasik) vardır. Bunlar, Sa’y yapmak, Müzdelife ’de vakfe yapmak, şeytan taşlamak, saçları tıraş etmek veya kısaltmak ve veda tavaflı yapmaktır. Bunların terkedilmesiyle hac geçersiz (fasid) olmaz; ancak mazeretsiz terkedilmesi tahrimen mekruhtur. Haccın vaciplerinin meşru bir mazeret olmadıkça terkedilmesi veya zamanında yapılmayan her vacip için ceza gerekir.¹⁸⁷

1.10.2. Umre İbadeti

Umre sözlükte, ziyaret etmek, uzun ömürlü olmak, evi mamur etmek, bir yerde ikamet etmek, korumak, malı çok olma ve Allah’a kulluk etmek anlamlarındaki “a-m-r” kökünden türemiştir. Hac terimi olarak ise; belirli bir zamana bağlı kalmaksızın ihrama girip tavaf ve sa’y yaptıktan sonra tıraş olup ihramdan çıkarak yapılan bir ibadettir. Umre ibadetinin hac ibadetinden farkı, bir zamanla sınırlı olmamasının yanında Arafat ve Müzdelife vakfesi ile kurban kesme ve şeytan taşlama görevlerinin bulunmamasıdır. Bu bakımdan hacca, “*hacc-ı ekber*” (büyük hac), umreye de “*hacc-ı asgar*” (küçük hac) denir.¹⁸⁸

Bir kişiye umrenin sünnet , (*yahut vacip veya farz*) olabilmesi için Müslüman, akıllı, buluğa ermiş, özgür, ekonomik gücü yeterli ve sağlıklı olması, yol güvenliği bulunması ve kadının can, mal ve namus güvenliğinin sağlanmış olması gerekir.¹⁸⁹ Haccın ancak hac aylarında yapılabilmesine karşılık *umre* için belirlenmiş herhangi bir zaman yoktur. Arefe ve bayram günleri (teşrik tekbirlerinin getirildiği beş gün) dışında her zaman umre yapılabilir.¹⁹⁰

Umrenin iki tane farzı vardır; ihrama girmek ve Ka’be’yi tavaf etmek. İhrama girmek şartı, Ka’be’yi tavaf etmek ise rükündür.¹⁹¹

Umrenin vacipleri ise ikidir. Bunlar: Safa ile Merve tepeleri arasında sa’y yapmak ve saçları tıraş ettirmek veya kısaltmaktır.¹⁹²

¹⁸⁶ Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, IV, 177-178; Zuhaylî, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, IV, 26.

¹⁸⁷ Zuhaylî, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, IV, 71-74; Komisyon, *İslam İlmihali*, I, 533.

¹⁸⁸ Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, IV, 265.

¹⁸⁹ Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, IV, s. 269-270.

¹⁹⁰ Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, IV, s. 270.

¹⁹¹ Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, IV, s. 272.

¹⁹² Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, IV, s. 273.

1.10.3. İsveç'te Hac ve Umre Organizasyonu

İsveç'te Türkiye Cumhuriyeti Devleti adına Türk vatandaşlarının din hizmetlerini yürüten Stockholm Din Hizmetleri Müşavirliği ve İsveç Diyanet Vakfı (Sveriges Islamisk Stiftelse) 1984 yılında kurulmuştur. Müşavirlik ve vakıf, Stockholm Din Hizmetleri Müşaviri'nin başkanlığında 2 büro görevlisi, 1 bayan hizmetli ve 7'si bayan toplam 17 din görevlisi ile İsveç'teki daha çok Türkiyeli göçmenlerle birlikte diğer Müslümanlara da yönelik sosyal, kültürel ve dini hizmetleri yürütmeye çalışmaktadır. 5'si Stockholm ve 1'i Göteborg' ve 1'i Malmö'de olmak üzere hizmet veren bayan din görevlileri daha çok bayanlara yönelik faaliyetler yürütürken; 10 erkek din görevlisi de camilerde imam-hatiplik ve Kuran Kursu öğreticiliği başta olmak üzere İsveç'teki Türklerin dini ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır.¹⁹³

Stockholm Din Hizmetleri Müşavirliği İsveç'in yanı sıra Norveç ve Finlandiya'ya da din hizmeti sunmakta, Norveç'te 4 bayan ve 9'u erkek olmak üzere 13 kişi, Finlandiya'da ise 1 bayan 3 erkek olmak üzere toplam 4 kişi ile hizmet vermektedir.¹⁹⁴

Stockholm Din Hizmetleri Müşavirliği cami ve Kur'an kursu hizmetlerinin yanı sıra, hac ve umre organizasyonları yaparak da Türkiye'den ve diğer ülkelere göç etmiş Müslümanlara hac ve umre hizmeti de sunmaktadır.

Stockholm Din Hizmetleri Müşavirliği kurulduğu 1984 yılından beri hac organizasyonları yaparak İsveç'teki Müslümanlara hac hizmeti vermektedir. Umre organizasyonu hacca nazaran çok daha sonraları yapılmaya başlanmış ve ilk umre organizasyonu 2013 yılında yapılmıştır. 2016-2017 yılı itibarı ile İsveç, Norveç ve Finlandiya'dan toplam 253 kişi hacca giderken, 445 kişi de umreye katılarak bu ibadetlerini ifa etmişlerdir.¹⁹⁵

İsveç'te Stockholm Din Hizmetleri Müşavirliği'nin yanı sıra, "İslam Toplumu Milli Görüş (Islamische Gemeinschaft Milli Görüş / IGMG)" Teşkilatı da hac ve umre hizmeti vermektedir.

Bundan başka Süleymancılar cemaati olarak da bilinen ve bütün Avrupa'da olduğu gibi İsveç'te de "İsveç İslam Kültür Merkezleri Birliği (Islamiska

¹⁹³ T.C. Stockholm Büyükelçiliği Sosyal İşler Din Hizmetleri Müşaviri Fatih Mehmet KARACA ile yapılan mülakat.

¹⁹⁴ T.C. Stockholm Büyükelçiliği Sosyal İşler Din Hizmetleri Müşaviri Fatih Mehmet KARACA ile yapılan mülakat.

¹⁹⁵ T.C. Stockholm Büyükelçiliği Sosyal İşler Din Hizmetleri Müşavirliği personeli Rıza İNCİ ile yapılan mülakat.

Kulturcenterunionen i Sverige – IKUS)’’ adı altında örgütlenen grup da cami ve Kur’an kurslarının yanı sıra hac ve umre hizmeti de vermektedir. Bunların dışında Türkiye kökenli olmayıp Suudi Arabistan’ın bir kuruluşu olan “Rabıta” da cami ve Kur’an kurslarının yanı sıra hac ve umre hizmetini vermektedir.¹⁹⁶

İsveç’te umreye organizasyonları, daha çok “Noel (jull)” tatili (25 Aralık - 07 Ocak), “Paskalya (Posk)” tatili (07-21 Nisan) ve “Sportlov” tatili (14 Şubat – 5 Mart) gibi bir ila iki haftalık tatil günlerinde yapıp çalışanların ve öğrencilerin de rahatlıkla katılmaları sağlanmaktadır.

Yaptığımız anket çalışmasında hac ve umre ile ilgili sorduğumuz soruya verilen tüm cevaplar, hac ve umre konusunda herhangi bir sorun yaşanmadığı ve rahatlıkla hacca ve umreye gidildiği yönünde olmuştur. Dolayısıyla İsveç’te hac ve umre organizasyonları birkaç kurum tarafından yapılmakta ve burada yaşayan Müslümanlar açısından hiçbir sıkıntı ve engel yaşanmamaktadır.

¹⁹⁶ T.C. Stockholm Büyükelçiliği Sosyal İşler Din Hizmetleri Müşavirliği personeli Rıza İNCİ ile yapılan mülakat.

BÖLÜM II

AİLE HAYATI VE KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

2.1. Nişanlanma; Evlenme ve Dini Tören

Aile, evlilikle birlikte ortaya çıkan, akrabalık ilişkisiyle birbirlerine bağlanan ve mahrem ilişkilerle örülü fertlerin bir araya getirdiği en küçük topluluktur.¹⁹⁷ Karı-koca ve çocukların bir araya gelmesiyle oluşan aileler bir araya gelerek toplumları oluşturur.

Aile kendisini oluşturan bireyler için önemli olduğu kadar, toplumu oluşturan en küçük birim olmasından dolayı da önemi tartışılmaz bir gerçektir. Aileyi daha başka bir şekilde ifade edecek olursak, insanoğlunun içinde doğup sevgi ile büyüdüğü, temel eğitimi aldığı en küçük sosyal bir topluluktur. En küçük olmasına rağmen toplumların temelini oluşturmada çok büyük bir öneme sahiptir.¹⁹⁸ Aileler toplumların sağlam temeller üzerine kurulmasına yardımcı olurken yeni nesillere kültürel kimlik ile dini ve ahlaki değerleri kazandırır. Bunun yanı sıra tarihsel ve toplumsal hafızanın aktarılmasını; sevgi, saygı ve hoşgörüyü dayalı tutum ve değerlerin yerleştirilmesini; cinsellik, neslin devamı, çocukların bakımı ve yetiştirilmesi gibi temel fonksiyonları üstlenip yerine getirirler.¹⁹⁹

Çoğu toplumda evliliklerle oluşan ailenin birleşmesi ve ayrılması yasalarla düzenlenmiştir. Devletlerin hukuklarının temel amacı toplum düzenini sağlamak, toplumu güçlü kılmaktır. Toplumun güçlü ve düzen içinde olması ailelerin güçlü ve düzenlerinin olmasına bağlıdır. Bu yüzden aile hukuku da, aile düzenini sağlayıp aileleri güçlendirerek toplumun temelini sağlamlaştırmayı amaçlar.

İslam dini, her türlü gayri meşru ilişkiyi, zinayı, fuhşu iffetsizlik sayarak haram saymış ve kesinlikle yasaklamıştır. Nikâh bağı dışında bir araya gelen kişilerin oluşturduğu birlikteliklerde sıfah (iffetsizlik) olduğundan bunlar gerçek anlamda aile sayılmazlar. İslam'a göre toplumun en küçük yapıtaşı olan, ayrı cinsten iki insanın bir araya gelmesiyle oluşturulan ailelerin meşru olması için nikâh denilen kutsal bağın olması zorunludur.²⁰⁰

¹⁹⁷ Aydın, Mehmet Akif, "Aile", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1989, s. 196.

¹⁹⁸ Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları İFAV, İstanbul 2009, s. 17.

¹⁹⁹ Rum, 30/21; Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s.18.

²⁰⁰ Nisâ 4/24-25, Mâide 5/5, İsrâ 17/32, Nur 24/2-3-4-7-24, Furkan 25/68, Mümtehhine 60/12.

Nikâh kelimesi sözlükte; "birleştirme, bir araya getirme; evlenme, evlilik; cinsel ilişki" gibi anlamlara gelir. Fıkıh literatüründe ise, aralarında şer'an herhangi bir evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını geçici olmamak şartıyla birleştirmelerini sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini ifade eder.²⁰¹ Nikâh öncesi birbirine haram olan kadın ve erkek artık nikah sonrası birbirlerine helal olurlar.

Nikâhla birlikte oluşturulan evliliklerin ilke olarak devamlılık arz etmesi gerekir. Ancak daha sonra baş gösterecek bazı durumlarda evlilikler sona erdirilebilir. Evlilikler belli bir süreliğine veya tecrübe edinmek maksadı ile yapılamazlar.²⁰²

Bunla beraber evlilik akitleri ayrıca hukuk tarafından da tanınan bir akit olması gerekir. Ancak hukuk nazarında geçerli olan bir nikâhta evlilik akdinin taraflara sağladığı haklar ve karşılıklı sorumluluklar, söz konusu olabilir.²⁰³

Toplum faydası açısından insan neslinin devamını sağlamak amacıyla evlenmek, toplumsal bir görev "*farz-ı kifaye*"'dir.²⁰⁴

2.1.1. Nişanlanma

Hadis-i şeriflerde "hıtb" olarak tabir edilen nişan terimi evliliğe geçişte önemli bir süreçtir.²⁰⁵ Nişan, erkeğin kadına veya ailesine evlenmek istediğini bildirmesidir. Bu teklif bizzat evlenecek erkek tarafından yapılabileceği gibi, ailesi veya dünürü tarafından da yapılabilir. Bu bildirinin yanı sıra nikâh akdi olmadan kararlaştırılmış olan bir mihr üzerinde anlaşmaları ve karşılıklı rızanın meydana gelmesidir. Evlilik için geçerli olan İslami kurallar nişanlılık için de geçerlidir. Yani usul ve fürudan dolayı nikâh düşmeyen akrabalar ile sütten dolayı nikâh düşmeyen akrabalarla; evli ya da iddet bekleyen ve başkasının teklifini kabul etmiş kadına nişan teklifi yapılamaz.²⁰⁶ Nişan, evliliğin sağlam temeller üzerine oturtulması için evlilik öncesi tedbir amaçlı bir hazırlık dönemidir. Çünkü boşanmaya nazaran nişanın bozulması her iki taraf için de daha hafif bir hadisedir.²⁰⁷

²⁰¹ Atar, Fahrettin, "*Nikâh*" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2007, XXXIII, 113.

²⁰² Nisâ 4/19; Kasaî, Alâüddîn Ebû Bekir b. Mes'ud b. Ahmed, *Bedâiyu's-Sanâiy*, Beyrut 1982, II, 331-334.

²⁰³ Bakara 2/228; Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 33.

²⁰⁴ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 33; Zuhaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, IX, 27.

²⁰⁵ Müslim, "*Nikâh*", 69.

²⁰⁶ Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul 2001, I, 296.

²⁰⁷ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, s. 298.

Nişan, evlilik vaadinden ibaret olduğundan nikâh akdi yapılmadıkça kız ve erkek mahrem durumu devam eder ve kız ve erkek birbirine helal olmaz.²⁰⁸

Gerek anket çalışmamızdaki ilgili soruya verilen cevaplarda, gerekse yaptığımız gözlemlerde ve katıldığımız törenlerden edindiğimiz izlenimlerde nişanlanma ile ilgili karmaşıklık arz eden herhangi bir problemle karşılaşılmamıştır. Nişanlanmalar, ya evlilikle sonuçlanmakta, ya da nişan bozularak ayrılık gerçekleşmektedir.

2.1.2. Evlenme

Evlilik akdinin, yani nikâhın geçerli olabilmesi için evlenecek olan kişilerde evlenme engellerinin bulunmaması gerekir. Belirli akrabalarla evlenmek İslam hukukunda yasaklanmıştır.²⁰⁹ Bu yasak bazı durumlar için sonsuzdur; hiçbir şekilde ortadan kalkmaz. Bu yasak bazen de sürelidir; belli bir zamanın geçmesi veya bazı durumların gerçekleşmesi halinde yasak ortadan kalkar ve bu kimselerle evlenilebilir.²¹⁰

2.1.2.1. Devamlı Evlenme Engelleri

Devamlı evlenme engelleri İslam hukukunda süreklilik arz eden, hiçbir durumda ortadan kalması söz konusu olmayan ve tarafların birbiriyle evlenmesine ebediyen engel teşkil eden sebeplerdir. Söz konusu engeller Kur'an-ı Kerim'in şu ayetinde toplu bir şekilde zikredilmiştir: *"Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşin kızları, kız kardeşin kızları, sizi emziren sütanalarınız, sütkardeşleriniz, karılarınızın anaları, kendileriyle zıfağa girdiğiniz karılarınızdan olup himayenizde bulunan üvey kızlarınızla evlenmeniz size haram kılındı."*²¹¹ Devamlı evlenme engelleri dört grupta toplanır.

2.1.2.1.1. Doğumdan Meydana Gelen Kan Hısımlığı

Kan hısımlığı nedeniyle evlenilmesi yasak olan akrabalar dört gruptur. Bunlar;

- Usul: Anne, nine, baba, dede.
- Fûru: Oğul, kız ve bunların çocukları (torunlar).
- Ana babanın fûru ve bunların çocukları: Kardeşler ve kardeş çocukları (yeğenler).

²⁰⁸ Karaman Hayreddin, *İslam'da Kadın ve Aile*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, s. 208.

²⁰⁹ Nisa, 4/22- 23.

²¹⁰ Zuhaylî, Vehbe, *İslam Fıkhu Ansiklopedisi*, Fezâ Yayıncılık, İstanbul 1990, IX, 1056.

²¹¹ Nisa, 4/23.

- Dede ve ninenin fûru: Amca-hala, dayı-teyze. Ancak bunların çocukları yani kuzenler evlenme engeline dahil olmazlar.

Buna göre kişinin kendi annesi, ninesi, kızı, kız torunları, kız yeğenleri veya onların kızları, teyze ve halasıyla evlenmesi yasaktır.²¹²

İsveç'te yapılan anket çalışması verilerine ve yapılan mülakat ve gözlemlere göre doğumla meydana gelen hısımlıkla ilgili bir yapılmış bir evliliğe rastlanmamış ve böyle bir fıkhi problem tespit edilmemiştir.

2.1.2.1.2. Evlenme Sebebiyle Meydana Gelen Hısımlık

Evlilik ile meydana gelen hısımlık sebebiyle kendileriyle evlenilmesi yasak olanlar da dört grupta toplanır. Ölüm veya boşanma ile bu hısımlık sona ermediği için ebedi olarak bu hısımlarla evlenilemez. Bu hısımlıklar;

- Usulün eşleri: Baba veya dedenin hanımları. Yani üvey anne ve üvey nineler. Üvey ninenin baba veya anne tarafından olmuş olması hiç fark etmez.
- Fûrun eşleri: Çocuk veya torunların eşleri. Yani gelinler.
- Eşin usulü: Yani kayınvalide ve eşin her iki tarafın da nineleri.
- Eşin fûru: Yani üvey kızlar veya bu durumda olan kız torunlar.

İlk üç grupta evliliğin yasak hale gelebilmesi için sadece nikah akdinin yapılmış olması yeterli iken, bu son grupta evlenme engelini doğması için sadece kısıyılan nikah yeterli olmadığı gibi, evliliğin zıfıfla da fiilen başlaması gerekmektedir.²¹³

Yine İsveç'te yaptığımız anket çalışması verilerine ve yaptığımız gözlemlere göre evlenme sebebi ile meydana gelen hısımlıkla ilgili bir evliliğe rastlanmamış ve böyle bir fıkhi problem de tespit edilmemiştir.

2.1.2.1.3. Süt Emzirmeden Doğan Hısımlık

İslam dini, süt yoluyla oluşan akrabalıkları da devamlı evlenme engeli olarak görmüştür ve Kur'an'da şöyle bildirilmiştir. “...Sizi emziren sütanalarınız ve sütkardeşleriniz (size haram kılındı).”²¹⁴ Ayet oluşan süt hısımlığının detayına değinmezken şu hadisi bu konudaki genel çerçeveyi belirlemiştir²¹⁵: “Nesepçe haram

²¹² Nisâ, 4/23; Zihni Efendi, Mehmet, *Münâhekât ve Müfârakât*, İstanbul 1924, s.262; es-Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 136.

²¹³ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 45; Zühaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, IX, 112.

²¹⁴ Nisa, 4/23.

²¹⁵ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 46.

olanlar süt yoluyla da haram olurlar.”²¹⁶ Dolayısıyla çocukla öz annesi dışında süt hısımlığı, çocuğa süt veren kadın ve onun belirli derecedeki akrabaları arasında oluşan hısımlıktır. Süt hısımlığı bir evlenme engeli teşkil eder; fakat miras hakkı doğurmaz.²¹⁷

Yaptığımız anket çalışması verilerine ve yaptığımız gözleme göre İsveç'teki Müslümanların diğer konularda çok bilgi sahibi olmamalarına rağmen süt emzirme konusunda dikkatli oldukları tespit edilmiş ve süt emzirme ile meydana gelen hısımlıkla ilgili bir evliliğe rastlanmamıştır. Böyle bir fıkhi problem de ortaya çıkmamıştır.

2.1.2.1.4. Aynı Cinsten Olma

İslam hukukunda aynı cinsten olma evlilik engelleri arasındaki maddelerde yer almaz. Çünkü evlilik zaten prensip olarak iki farklı cinsin bir araya gelip aile kurması çoluk çocuğa karışması için yaptıkları bir akittir.

Değişik ulus ve ırklardan olan kimselerin bir araya gelmesiyle oluşan kozmopolit kentler, toplumsal değişimin en sert yaşandığı ortamlardır. Bu en sert değişim ise cinsel davranış biçimlerindeki farklılaşmalar olarak karşımıza çıkar. Modern kent ortamı, geleneksel cinsel davranış biçimlerinin değişimine zemin hazırlamasının yanı sıra normalleşmesine de imkân sağlamaktadır.²¹⁸

İsveç, LGBT (lezbiyen, gey, biseksüel, trans) hakları hususunda dünyanın en önde gelen ülkeleri arasında yer alır. Eşcinselliğin 1944'te yasal hale geldiği ülkede eşcinsellik 1979'da zihinsel hastalıklar kategorisinden çıkarılmıştır. İsveç, 1972'de beden geçiş ameliyatı sonrası transların cinsiyetlerini resmen tanımış ve 2013'te de kişilerin cinsiyetlerini resmen tanımak için ameliyat zorunluluğunu da yürürlükten kaldırmıştır. Eşcinsel çiftler 2003'ten bu yana çocuk evlat edinebiliyor, lezbiyen çiftler de çocuk sahibi olmak için yapay döllemeden yararlanabilmekteler.²¹⁹

1 Mayıs 2009'da İsveç parlamentosunda, İsveç'te eşcinsel evliliğe ilişkin cinsiyet ayrımı yapmaması yeni yasa ile resmen tanınmıştır. Bu yasa ile ülke genelinde eşcinsel çiftlere evlenme hakkı tanıyan İsveç yedinci ülke olmuştur. Yasanın kabulüyle birlikte daha önceki medeni birlikteliklerin geçerleri de kaldırılmamış devam ettirilmiştir. Yazılı bir başvuru ya da resmi bir törenle tarafların isteği üzerine evliliğe çevrilmesi

²¹⁶ Buhârî, “Şehâdât”, 7; Müslim, “Radâ”, 1.

²¹⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 203; Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 46.

²¹⁸ Meriç, Nevin, *Modernleşme, Sekülerleşme ve Protestanlaşma Sürecinde Değişen Kentte Dini Hayat ve Fetva Soruları*, Kapı Yayınları, İstanbul 2005, s.54

²¹⁹ <http://kaosgl.org/sayfa.php?id=16177> ,(Erişim: 26 Aralık 2016).

mümkün hale getirilmiştir. 22 Ekim 2009 günü yapılan oylamada İsveç Kilisesi idari heyeti, eşcinsel çiftlerin nikâhlarının kiliselerde kıyılmasını 176'ya karşı 62 oyla kabul etmiş ve 1 Kasım 2009'dan itibaren eşcinsel evlilikler kiliselerde yapılmaya başlanmıştır.²²⁰

Anket çalışmamızda ilgili soruya verilen cevaplarda Müslümanların yaşadığı çevrelerde de çok nadir de olsa eş cinsel evliliklere rastlanılabiliyor. Ancak gerek anket çalışmamızdaki ilgili soruya verilen cevaplarda, gerekse yaptığımız gözlemlerde hiçbir Müslümanın eşcinsel bir evlilik yaptığına dair bir veri elde edilmemiştir. Sonuç olarak böyle bir fıkhi probleme de rastlanılmamıştır.

2.1.2.2. Geçici Evlenme Engelleri

Geçici evlenme engelleri belirli şartlarda ortadan kalkabilir ve daha önceden evlenemeyen taraflar birbirleriyle evlenebilirler.

Geçici evlenme engelleri şunlardır:

2.1.2.2.1. Din Farkı

Müslüman kadın veya Müslüman erkek müşrik olanlarla evlenemez.²²¹ Müşrik, Allah'tan başka sahte ilahlardan medet uman, O'na şirk koşan demektir. Müslüman bir kadın ehl-i kitap olan bir gayri Müslim ile evlenemeyeceği gibi Müşrik birisiyle de evlenemez.²²² Buna karşın Müslüman bir erkek ehl-i kitap olan bir kadınla evlenebilir.²²³ Çünkü baba ailenin reisi olacağından kocanın dini olan İslam üstünlüğü sağlamış olacak ve doğacak çocukların dini gelecekleri bir anlamda teminat altına alınmış olur.²²⁴ Dolayısıyla Müslüman erkekler gayr-i Müslim (Yahudi ve Hristiyan) kadınlar ile evlenebilirken, Müslüman bir kadının Müslüman olmayan erkeklerle evlenemezler.²²⁵ İslam bilginleri bu konudaki görüşlerine Maide suresinin 5. ve Mümteherine suresinin 10. ayetlerini delil olarak gösterirler. İslam hukukçuları gayrimüslim erkeklerle evlenmeyi yasaklayan ayetleri yorumlarken, Ehli-i kitap da olsa

²²⁰ https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0sve%C3%A7te_e%C5%9Fcinsel_evlilik, (Erişim: 4 Ocak 2017).

²²¹ Bakara, 2/221.

²²² Mümteherine 60/10; Zeydan, Abdulkerim, *Ahkâmu'z-Zimmiyyîn ve'l-Müste'menîn fi Dâri'l İslâm, Müessesetü'r-risâle*, Bağdat 1982, s. 354–355.

²²³ Maide, 5/5.

²²⁴ Zuhayli, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslami ve Edilletuhu*, Dimeşk, 1989, VII,152.

²²⁵ Dağcı, Şamil, “İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri” Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 2000, XLI, 137-193.

başka bir din mensubuyla evlenmenin kadının ve doğacak çocukların dinini menfi olarak etkilemesi endişesini ön planda tutmuşlardır.²²⁶

Din farkı geçici bir engel teşkil eder. Müslüman olmayanların Müslüman oluşu ile bu geçici evlenme engeli ortadan kalkarak evlenme yolu açılır.²²⁷

İsveç'teki Müslümanların gayr-i Müslimlerle evlilik yaptıkları gerek anket çalışmamızdaki verilerle ve gerekse yaptığımız gözlemlerle sabittir. Dinimiz erkek Müslüman, kadın gayr-i Müslim olursa bu evliliği meşru görmektedir. Ancak yapılan bazı evlilikler, dinimizin caiz görmediği Müslüman bir erkeğin ateist bir kadınla veya Müslüman bir kızın da gayr-i Müslim bir erkekle evlenmesi yönünde olabilmektedir. Yapılan bu tür evliliklerde taraflardan bazıları Müslüman olabilmekte ve oluşan fıkhi problemde ortadan kalmaktadır.

2.1.2.2.2. Üç Kere Boşanma

İslam'a göre bir erkek üç boşama ile boşanmış olduğu eşi ile tekrar evlenemez. Ancak üç kere boşanmış kadın başka biriyle normal bir şekilde evlenir ve tekrar boşanırsa ve ya evlendiği ikinci kocası ölürse boşandığı ilk kocasıyla evlenebilir²²⁸.

İsveç'teki Müslümanlar özellikle yeni nesil, genel olarak boşama konusunu detaylı bilmemekte, yapılan evliliklerde ayrı ayrı zamanlarda üçten fazla boşamalar yapılmakta ve iddet süresini aşan zamandan fazla bir süre ayrı yaşayıp tekrar birleşmeler yaşanmaktadır. Bu da evlilik konusunda karşılaşılan en büyük fıkhi problemi oluşturmaktadır.

2.1.2.2.3. Başkasının Eşi Olma

İslam, kadın için tek evlilik prensibini benimsediği için bir kadının birden fazla erkekle evlenmesi haramdır. Dolayısıyla evli olan bir kadınla nikâh yapmak geçersiz ve haramdır.²²⁹ Evli bir kadın kocası ölür veya kocasından boşandığı takdirde, iddet süresini tamamladıktan sonra geçici evlenme yasağı ortadan kalkar ve başka bir erkekle evlenebilir. Bu açıdan başka bir erkekle evli olmak kadın için geçici evlenme engeli teşkil eder.²³⁰

²²⁶ Kasânî, *Bedâyi'us- Sanâyi' fî Tertîbi's-Şerâyî*, II, 270.

²²⁷ Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali, *Ahkamu'l-Kur'an*, Terc. Mevlüt Güngör, Ankara 1989, II, 325; Sabûnî, *Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm*, Dimeşk 1977, II, 564.

²²⁸ Bakara 2/228- 229; Cessâs, *Ahkamu'l-Kur'an*, II, 88-89; Sabûnî, *Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm*, I, 341.

²²⁹ Nisa, 4/24; Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 137.

²³⁰ Nisa, 4/24.

Yaptığımız anket çalışmasında ve gözlemlerimizde başkasının nikâhı altında iken başkası ile evlenen kadına rastlanmamıştır.

Ancak şöyle bir durumla karşılaşmıştır. Müslüman bir Türk erkek ile daha sonradan gayr-i Müslim iken Müslüman olan bir İsveçli kadın, resmi nikâh yaptırmadan dini nikâhla bir evlilik yapmış ve aşırı geçimsizlikten dolayı kadın ayrılmak istemiştir. Kadın boşanmak istemesine rağmen adam kadının resmi bir makama başvuramayacağını da bildiğinden boşamamakta ısrar etmektedir. Böyle bir durumda kadın başka biri ile evlenememekte ve sıkıntı yaşamaktadır.

Bu durumda yapılacak şey, ya bir şekilde erkeğin boşamasını sağlamak, ya da hakemler kanalıyla aralarını ayırmaktır. Böyle bir durumda erkeğin, sırf kadına zarar vermek amacıyla kadını boşamamakta ısrar etmesi dinen doğru değildir.²³¹ Dolayısıyla söz konusu olayda öncelikle sözü dinlenir ilim ve fazilet sahibi bir aracı, erkeğe giderek kendisine hiç de yarar sağlamayan böyle bir nikâha son vermesi gerektiğini, dini nikâhın karşı tarafa zarar vermek amacıyla kullanamayacağını, bunun İslam'ın ruhuna aykırı olduğunu anlatmalı ve erkeğin boşamasını sağlamalıdır. Erkek boşamamakta ısrar ederse, resmi nikâh bulunmadığı için mahkemeye de başvurulmayacağına göre, kadın ve erkeğin aileleri bu konuda bir sonuca varmak üzere birer hakem seçerler. Ailelerden biri direnir, hakem seçmezse karşı taraf onun yerine adil ve tarafsız bir hakem seçebilir. Seçilen hakemler öncelikle arabuluculuk yaparlar. Lüzum ve zaruret bulunduğu eşlerin rızası olmasa bile bu kişileri boşamaya da karar verebilirler.

Böyle bir boşama gerçekleştikten ve boşanan kadın iddetini bitirdikten sonra nikâh kıyarak yeni bir evlilik yapabilir.²³²

2.1.2.2.4. İddete Bağlı Evlenme Engeli

Evliliğin fesih edilmesi, ölüm veya boşanma gibi sebeplerden biriyle sona ermesi durumunda kadının yeniden evlenebilmesi için beklemek zorunda olduğu süre vardır. Bu süreye “iddet” denir. İşte bu beklemek zorunda olduğu süre zarfında kadın geçici de olsa başka bir erkekle evlenemez.²³³ Bütün hukuk sitemlerinde olduğu gibi İslam hukuk sisteminde de evliliğin sona ermesi durumunda doğacak çocuğun soyunu belirlemek ve kadına yeniden evlenebilmesi için bir düşünme süresi tanımak prensip

²³¹ Bakara, 2/231.

²³² Salman, Yüksel, “Resmi Nikahı Olmayan Kadının Boşanma Talebi”, *Aile ile İlgili Sıkça Sorulan Sorular*, TDV Yayınları, Ankara 2015, s. 151.

²³³ Bakara, 2/228, 234, Talak, 65/4; Cessâs, , *Ahkâmü'l-Kur'an*, I, 414; M. Zihni, *Münakehat ve Müferekat*, s. 232.

haline getirilmiştir. Bu sebeplerden dolayı İslam hukuku iddet süresini zorunlu hale getirmiştir.

2.1.2.2.5. Çok Eşliliğe Bağlı Evlenme Engeli

İslam dinine göre bir erkek nikâhında en fazla dört kadın bulundurabilir. Ancak nikâhına beşinci kadını alıp evlenmesi haramdır.²³⁴ Şayet dört eşlerinden birini boşarsa dördü aşmadığı için başka bir kadınla evlenmesinin önü açılmış olur.²³⁵

İsveç'teki Müslümanlar arasında Türklerde genellikle tek evlilik yaygındır. Çok nadir olarak iki eşliliğe rastlanmaktadır. Dolayısıyla çok evliliğe bağlı bir evlenme engeli ile karşılaşılmamıştır. Ancak özellikle Somalili Müslümanlar arasında dörde kadar çok eşliliğe yaygın olarak rastlanmaktadır. Ancak konuyu iyi bildiklerinden beşinci kadınla evliliklerine rastlanılmamıştır.

2.1.3. Nikâh

Aklı başında olup, başkasından izin almaya gerek duymayan tarafların evlenmeye karar vermesi durumunda nikâhlarının geçerli olabilmesi için bazı şartlar aranır ve bu şartların kendilerinde bulunması gerekir. Bu şartlar, evlenme akdini oluşturan temel öğeler olup; evlenecek tarafların varlığı ile onların evlilik akdini kuran irade beyanlarıdır. İslam hukuku literatüründe bunlara *evlilik akdinin kuruluş şartları* denir. Bunlardan birinin eksik olması, evliliğin ya eksik doğmasına ya da hiç doğmamasına neden olur.²³⁶

Ehliyet, evlenme engelinin olmayışı, meclis birliği ve evliliğin şartsız olması evlilik şartlarının kuruluş şartları iken,²³⁷ şahitler, icap ve kabul, ikrahın olmaması ve evliliğin gizlenmemesi de, evlilik akdinin geçerli (sahih) olarak doğması için aranan şartlardır.²³⁸

Araştırmacının yapmış olduğu gözlem ve mülakatlar neticesinde elde edilen bilgilere göre İsveç laik bir ülke olmasına rağmen resmi nikâhı belediyeler kıydığı gibi kilisede papazlar ve en önemlisi camide din görevlileri yani imamlar da kıyabilmektedir. Bir papaz ya da imam ilgili sınav ve mülakatlara girerek resmi nikâh

²³⁴ Nisa, 4/3; Cessâs, , *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I, 368.

²³⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 208.

²³⁶ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, II, 335; Aydın, M. Akif, *Aile Hayatı*, İlmihal, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, II, Ankara 2006, 203.

²³⁷ Aydın, *Aile Hayatı, İslam ve Toplum İlmihali*, s. 204-205.

²³⁸ Aydın, *Aile Hayatı, İslam ve Toplum İlmihali*, s. 206-208.

kıyma yetkisi alabilmektedir. Örneğin İsveç Diyanet Vakfı'na bağlı Jönköping şehrindeki Diyanet cami din görevlisi Nurullah Tokgöz kendi gayretleri sonucu yeterli derecede İsveççeyi öğrenmiş ve gerekli sınavları geçerek laik bir ülkede imam olarak resmi nikâh kıyma yetkisini almıştır.

2.1.3.1. Mihr

Erkek tarafından evlenilecek olan kadına verilen veya verilmesi taahhüt edilen mali değeri olan şeyler mihri ifade eder.²³⁹ Evliliğin kadına tanıdığı mali hak olan mihr tamamen kadının olup kocası da dâhil bir başkası onda hak iddia edemez.²⁴⁰

Kur'an'da pek çok ayetinde erkeğin evleneceği kadına vermesi gereken mihrden bahsedilir. *“Kadınlara mihrlerini cömertçe verin, eğer ondan gönül hoşluğu ile size bir şey bağışlarsa onu afiyetle yiyin.”*²⁴¹

*“Kocalı kadınlar da haramdır; ...Bunlardan hangilerinden nikâh ile yararlanırsanız mihrlerini belirlediğiniz miktarda verin. Mihri belirledikten sonra gönül rızası ile başka bir şekilde uyuşmanızın bir günah yoktur. Allah bilir, doğru karar verir.”*²⁴²

*“...mihrlerini marufa uygun olarak verin!”*²⁴³

Kadına ait bir değer olan ve nikâh esnasında belirlenmesi gereken mihrin içeriği ve miktarı günün ekonomik şartlarına ve toplumun yapısına göre değişiklik arz edebilir. Ayetteki *“marufa uygun verin”* ibaresi de bunu ifade eder. Günümüzde erkekten istenen mihr gayrimenkul, hisse senedi, para veya değeri olan herhangi bir şey olabilmektedir. *“...yüklerle mal vermiş olsanız bile hiçbir şeyi geri almayın”*²⁴⁴ Ayetten de anlaşılabacağı üzere üst bir sınırı yoktur.

Mihr peşinen ödenmesi gerektiği gibi tarafların anlaşarak daha sonrada ödenmesine ayette olanak sunulmuştur. İlgili ayette şu şekilde zikredilir: *“Mihri belirledikten sonra gönül rızası ile başka bir şekilde uyuşmanızın bir günah yoktur.”*²⁴⁵

²³⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 62; Kasânî, *Bedâiyu's-Sanâyi*, II, 274-304; Cassâs, *Ahkâmü'l-Kur`ân*, III, 86; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 16; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, II, 329; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, s. 448.

²⁴⁰ Aydın, *Aile Hayatı, İslam ve Toplum İlmihali*, s. 217.

²⁴¹ Nisâ, 4/4.

²⁴² Nisâ, 4/24.

²⁴³ Nisâ, 4/25.

²⁴⁴ Nisâ, 4/20.

²⁴⁵ Nisâ, 4/24.

Mihr nikâh esnasında herhangi bir nedenden dolayı belirlenmemiş olsa da mihr hakkı kaybolmuş olmaz ve evlilik akdi geçerli olur. Bu durumda kadının alacağı mihr kendisine denk sayılan başka bir kadının aldığı mihre bakılarak tespit edilir.²⁴⁶

İsveç'teki Müslümanlar arasında özellikle yeni yetişen nesil mihr konusunu pek bilmemektedir. Ancak nikâh esnasında nikâhı kıyan imamın anlatmasıyla öğrenmekteler. Bazı aileler de mihr konusunda bilinçli olup muaccel olarak nikâh esnasında mihrlerini istemektedirler.

2.2. Gayr-i Müslimlerle Olan Evlilikler

Gayr-i Müslimlerle evlilik konusunda fıkıh kitaplarında Müslüman olmayanlar kâfir ve ehl- kitap olarak adlandırılır. Günümüzde dinler semavi olan ve semavi olmayan diye iki grupta incelenir. Allah tarafından gönderilmiş bir kitaba ve peygambere inananların dinleri semavi din olarak adlandırılırken, nazil olmuş bir kitabı bulunmayan ve Allah tarafından görevlendirmiş bir peygambere inanmayanların dini de semavi olmayan dinler olarak adlandırılır. Semavi dine inanlar ehl-i kitap iken, semavi bir dine inanmayanlar müşrik veya kâfir olarak adlandırılır.²⁴⁷

Evlenme engellerinden biri olan din farkı konusunda da değindiğimiz üzere Müslüman bir kadın veya erkek müşrik bir kimse ile evlenemez. Kur'an-ı Kerim'deki ilgili ayet şöyledir:

*“İman etmedikleri sürece Allah’a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Şundan emin olun ki imanlı bir cariye, sizin hoşunuza gitse de müşrik bir hür kadından iyidir. İman etmedikleri sürece Allah’a ortak koşan erkeklerle de kadınlarınızı evlendirmeyin. Şundan da emin olun ki imanlı bir köle, sizin hoşunuza gitse bile müşrik bir hür kişiden daha iyidir. Onlar insanları ateşe çağırırlar, Allah ise izni ile cennete ve bağışlanmaya çağırır, gerektiğe hatırlasınlar diye insanlara ayetlerini açıklar.”*²⁴⁸

Müslüman bir erkeğin Müslüman bir kadınla evlenmesi öncelikli olması gerekli ise de Müslüman bir erkeğin ehl-i kitap bir kadın evlenmesi caiz olup, İslam âlimlerinin çoğunluğu Müslüman erkeğin ehl-i kitap bir kadınla evlenebileceği hususunda ittifak etmişlerdir.²⁴⁹ Müslüman bir erkeğin ehl-i kitap yani Yahudi veya Hristiyan bir kadın ile evlenebileceği Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde ifade edilmiştir:

²⁴⁶ Kasânî, *Bedâiyu's-Sanâyi*, II, 274; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, II, 25.

²⁴⁷ Ebû Zehrâ, Muhammed, *el-Ahvâlu's-Şahiye*, Beyrut, s. 112.

²⁴⁸ Bakara, 2/221.

²⁴⁹ İbn-i Âbid'in, *Reddü'l-Muhtâr*, IV, 127; Kasânî, *Bedâiyu's-Sanâyi*, III, 458; Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 210.

*“Bugün size iyi ve temiz nimetler helal kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâldir; sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Gayri meşru ilişkide bulunmak veya gizli dost tutmak şeklinde değil de meşru bir nikâhla evlenmek şartıyla mümin kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar mihrlarını verdiğiniz takdirde size helaldir. Kim inanmayı reddederse ameli kesinlikle boşa gider. O, ahirette de hüsrana uğrayanlardandır.”*²⁵⁰

Buna karşılık Müslüman bir kadının, müşrik olsun ehl-i kitaptan olsun gayr-i Müslim bir erkekle evlenemeyeceği hükmü hem Kur'an-ı Kerim hem sünnet ve hem icma ile sabit olduğundan böyle bir evlilik caiz görülmemiştir.²⁵¹

Gayr-i Müslim bir erkekle evlenen kadın ve doğacak olan çocukları, din açıdan olumsuz yönde etkilenmesi söz konusudur. Diğer taraftan İsveç'teki Müslüman toplumun kendini koruyup varlığını devam ettirebilmesi için aile yapısının sağlam kalması ve neslin korunması çok büyük bir önem arz etmektedir. Zira toplumun temelini oluşturan ve kişinin en yakın ilişki içerisinde bulunduğu yer ailesidir. Bu bağlamda, fıkıh bilginleri arasında Müslüman bir kadının gayr-i Müslim bir erkekle evlenemeyeceği konusunda günümüze kadar herhangi bir görüş ayrılığı yaşanmamıştır.²⁵² Ancak yapılan bu açıklamalardan, özellikle İsveç gibi yabancı ülkelerde yaşayan vatandaşlarımız açısından kadınlar için zikredilen sakıncalar, özellikle günümüzde erkekler için de geçerli olduğundan, “Müslüman erkeklerin gayr-i Müslimlerle evlenmeleri caizdir, kadınların ise caiz değildir” şeklinde bir sonuca ulaşmak maslahat açısından çokta doğru olmayacaktır. Bunun yanı sıra aile içinde kadınların çocuklar üzerindeki etkisi tartışılmaz bir gerçektir. Diğer taraftan, İsveç gibi ülkelerde yaşayan Müslüman erkek vatandaşlarımızın gayr-i Müslim kadınlarla evleniyor olması ve Müslüman kadınların dini hassasiyetlerinden dolayı gayr-i Müslim erkeklerle evlenememeleri Müslüman kadınların mağdur olmalarına yol açmaktadır.²⁵³

Öte yandan kadının ailede çocuğun eğitilmesi ve toplumsal hayata katılmasında etkin olduğu bilinen bir gerçektir. İsveç gibi çoğunluğu Hristiyan olan ülkelerde ehl-i kitapla evliliklerin artmasına izin verilmesi birçok ailede çocukların gayr-i Müslim olmasına neden olacaktır. Kültür ve din farklılığı gibi sebeplerle yurtdışındaki yabancı kadınlarla yapılan evlilikler çok uzun ömürlü olmamakta ve aileler parçalanmaktadır. Boşanma neticesinde mahkeme çocukları daha çok anneye vermekte, baba çocuğundan

²⁵⁰ Maide, 5/5.

²⁵¹ Ebû Zehrâ, *el-Ahvâlu 'ş-Şahsiye*, s. 102.

²⁵² Ebû Zehrâ, *el-Ahvâlu 'ş-Şahsiye*, s. 102.

²⁵³ Paçacı, *Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslam Aile Hukuku (Evlenme ve Boşanma Örneği)*, s. 78.

uzak kalmanın yanı sıra onu dini yönden de kaybetme endişesiyle psikolojik bunalım yaşamakta ve böylece olumsuz sonuçlar doğmaktadır.²⁵⁴

İsveç'te gayr-i Müslimlerle evlilikler özellikle üçüncü kuşakta daha yaygınlaşmış durumda ve bunda da yeterli eş seçeneğinin bulunmaması etkili rol oynamaktadır. İkinci kuşaktaki evlilikler daha çok Türkiye gibi göç edilen ülkelere getirilen eş adayları ile gerçekleşmiştir. Bu şekilde gelen eş adaylarının İsveççeyi öğrenmesi bir işe girip çalışması en az beş yılı bulmaktadır. Bu da beş yıl boyunca aile ekonomisine katkıda bulunamamasının yanında aileye yük olmak demektir. İsveç'in yaşam standartlarına ve kültürüne entegre olmuş üçüncü kuşak gençler böyle bir evliliği pek tercih etmemekte ve dışardan gelen eş adayına pek sıcak bakmamaktadır. Bu da Müslümanlar arasında bulamadığı eş adayını gayr-i Müslimlerden seçmeye yönlendirmektedir. Müslüman erkeklerin gayr-i Müslim bayanlarla evlenmesinde dinen bir sakınca olmadığı için bu evliliklerin bir kısmı kızın dinini değiştirmesine gerek kalmadan yapılmaktadır. Bazı evliliklerde de gayr-i Müslim gelinler Müslüman olup evlenmektedir. Müslüman bir kız ile gayr-i Müslim bir erkek evlenmeye karar verdiklerinde nikâh esnasında erkek Müslüman olup nikâha bir engel kalmamaktadır. Ancak Müslüman bir kızın gayr-i Müslim bir erkekle evlilikleri de mevcuttur. Bu tür evliliklerde dini nikâh olmayıp resmi nikâhla birliktelikler sürdürülmektedir.

Malmö'de özellikle Makedonya Türkleri arasında yaygın olan dinen sakıncası olmamasına rağmen akraba ile evlenmeme de gençleri gayr-i Müslimlerle evliliğe yönlendirmektedir. Malmö'deki Makedonya Türklerinin sayıca az olmaları ve birbirlerine akraba olmaları eş seçeneğini iyice azaltmaktadır. Kendine uygun eş bulamayan gençler, ya ailelerinin memleketten getirecekleri eş ile (ki bu gelen şahsın en az beş yılı dil öğrenme ve iş bulma ile geçeceği için yük olacaklarından yeni nesil gençler böyle bir evliliği pek tercih etmiyorlar) evlenecekler, ya da gayr-i Müslim biri ile evlenecekler. Bundan dolayı gayr-i Müslimlerle olan evlilikler artmakta ve Müslüman genç bir kızın, ailesinin karşı çıkmasına rağmen gayr-i Müslim bir erkekle evlenme durumu zuhur etmektedir. Bunda lise yıllarından beri kurulan arkadaşlıklar da etkili olmaktadır. Maalesef gayr-i Müslimlerle olan evlilikler, gerek din farkından, gerekse kültür farkından dolayı uzun soluklu olmamakta ve çok sayı da ayrılıklar yaşanmaktadır.

²⁵⁴ Paçacı, *Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslam Aile Hukuku (Evlenme ve Boşanma Örneği)*, s. 78.

2.3. Boşanma ve Nafaka Problemi

Mutlu ve huzurlu bir yaşam sürülsün diye prensip olarak ta bir ömür boyu devam edecek hukuki birliktelik olarak kurulan aile bağları, bazı sebeplerden dolayı zayıflayıp kopma noktasına gelebilmekte ve mutluluk ve huzur aranan aile yuvası tamamen işkence ortamına dönüşebilmektedir. Eşler en son çare olarak Allah katında en sevimsiz helal²⁵⁵ olan boşanmayı gerçekleştirip evliliklerini sona erdirerek bu sıkıntı ortamından kurtulmak istemektedirler.

Kur'an-ı Kerim'de de, aşırı geçimsizliğin baş gösterdiği durumlarda evliliğin sürdürülebilmesi için fedakârlıkta bulunulması, eşlerin meselelerini konuşarak halletmeleri öğütlenmiş²⁵⁶; eşler arasındaki anlaşmazlıklar uzlaşamaz noktaya geldiğinde, kadının ve erkeğin ailelerinden hakemler seçilerek bunlar aracılığıyla eşler arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesi yolu tavsiye edilmiştir.²⁵⁷ Ancak bütün anlaşma ve uzlaşma yolları kapanmış ve evlilik hayatını sürdürmek imkânsız hale gelmişse, en son seçenek olarak boşanma en makul bir yol olarak meşru görülmüştür.

Fıkıh literatüründe *talak* şeklinde ifade edilen boşanma, karı-koca arasındaki evlilik bağının çözülerek evliliğin sona ermesi anlamına gelir. İslam hukukunda *talak* kelimesi, tek taraflı irade beyanıyla yapılan boşamayı, tarafların anlaşarak boşanmalarını ve mahkemenin verdiği kararla gerçekleştirilen boşanmaların tamamını kapsar. Ancak talak tabiriyle genellikle tek taraflı irade beyanı ile yapılan boşama kastedilir.²⁵⁸ Bunun yanı sıra karşılıklı rıza ile boşanmaya *muhâla'a* ya da *hul'* adı verilirken Adli makamların yaptığı boşamaya da *tefrik* adı verilir.²⁵⁹

İsveç'te boşanmalar mahkeme yapıldığından mahkemenin verdiği nafaka kararı zorunlu olarak yerine getirilmektedir.

2.3.1. Kocanın Tek Taraflı İradesiyle Boşama (Talak)

Kocanın belirli lafızlarla ve tek taraflı iradesiyle evliliği sona erdirmesi talak kavramıyla izah edilir.²⁶⁰ Boşama yetkisine erkeğin yetkili olduğuna, Kur'an'da talakla ilgili ayetlerde erkeğin muhatap alınması delil olarak gösterebilir. Aynı şekilde bu konu

²⁵⁵ Ebû Dâvûd, "Talâk," 3.

²⁵⁶ Nisâ, 4/19, 34, 128.

²⁵⁷ Nisâ, 4/35.

²⁵⁸ Paçacı, *Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslam Aile Hukuku (Evlenme ve Boşanma Örneği)*, s. 82.

²⁵⁹ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 78.

²⁶⁰ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 79.

ile ilgili hadisler de delil olarak gösterilmektedir.²⁶¹ Boşama yetkisinin erkekte olduğunu hadis şeriflerde de görebiliriz.²⁶² Ayet ve hadislerde erkeğe boşama yetkisi evlilik akdi ile yüklendiği mali sorumluluklar sebebiyle verilmiştir. Ancak evliliği sona erdirmede tek yöntemin talak olmadığı, bunun yanında kadını muhala'a ve tefrik gibi boşama çeşitlerinde yetkisinin olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

İddet süresi içerisinde kocanın eşine dönüp dönmemesi bakımından boşama *ric'i talak* ve *bain talak* olarak ikiye ayrılır.

Ric'i talak: Yeni bir nikâh akdi ve mihre ihtiyaç kalmadan, kocaya, tek taraflı iradesiyle boşadığı eşine iddet süresi içinde dönme imkânı veren talaktır.²⁶³ Kur'an-ı Kerim'de: "*Boşanan kadınlar, kendi kendilerine üç aybaşı hali beklerler, eğer Allah'a ve ahiret gününe inanmışlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helal değildir. Kocaları bu arada barışmak isterlerse, karılarını geri almakta daha çok hak sahibidirler*"²⁶⁴ ayeti *ric'i talak*ın delilini oluşturmaktadır.

*Ric'i talak*ın oluşabilmesi üç tane şart vardır.²⁶⁵ Bunlar ise; karı koca arasında fiilen (*zifaf*) evliliğin gerçekleşmiş olması, talakın seni boşadım ve boşsun gibi açık sözlerle olması ve boşanmanın da üçüncü boşama olmaması gerekir.

Bu durumda koca, eğer isterse boşanma iddeti²⁶⁶ süresi içerisinde iken yeni bir akde ve mihre gerek kalmaksızın evlilik hayatına devam edebilir.²⁶⁷

Ric'i talak süresinde kadın kocasının evinde kalır. Bunun evlilik hayatına önemli katkıları olduğu düşünülebilir. Zira bu süre zarfında kocanın kadına dönme ihtimali yüksek olup, evliliğin kurtulma olasılığı yüksektir.²⁶⁸

Bain talak: Yeni bir nikâh akdi ve mihr olmadıkça erkeğin normal evlilik hayatına dönemediği talaktır.²⁶⁹

Bir bedel karşılığında veya zifaktan önce ya da seni terk ettim gibi kinayeli sözlerle meydana gelen boşanmalar *bain talak* ile yapılan boşamalardır.²⁷⁰ Bunu yanı sıra ayetteki "*Eğer erkek kadını tekrar (üçüncü defa) boşarsa ondan sonra kadın başka*

²⁶¹ Ahzab, 33/49; Bakara, 2/231; Talak, 65/1; Bakara, 2/237.

²⁶² İbn Mâce, "Talâk", 31; Mâlik, Muvattâ, "Talâk", 25.

²⁶³ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 91.

²⁶⁴ Bakara, 2/ 228.

²⁶⁵ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 303.

²⁶⁶ İddet: Boşanma, evliliğin feshi ve ölüm gibi bir sebeple evliliğin sona ermesi durumunda kadının yeni bir evlilik yapmadan önce beklemesi gereken süreye denir. Bu süre, Talak suresi 4. Ayetinde üç ay, hamile olanlar için doğumları ile biter.

²⁶⁷ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, s. 303.

²⁶⁸ Köse, Saffet, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Mehîr Vakfı Yayınları, Konya 2016, s. 341.

²⁶⁹ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, I, s. 92.

²⁷⁰ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, III, 226; Kasânî, *Bedâiyu's-Sanâiy*, III, 106.

bir erkekle evlenmedikçe onunla evlenmesi kendisine helal olmaz. Eğer bu kişi de onu boşarsa Allah'ın hududunu koruyacaklarına inandıkları takdirde yeniden evlenmelerinde bir günah yoktur”²⁷¹ ifadeye göre kocanın talakı üçüncü kez kullanması ile de bain talak meydana gelir. Bununla birlikte nasıl meydana gelirse gelsin üçüncü ve son boşama hakkının kullanıldığı boşamalar ile mahkeme yoluyla meydana gelen ayrılıklar da bain talakla yapılan boşamalardır.²⁷²

İsveç'teki Müslümanlar özellikle yeni nesil, genel olarak boşama konusunu detaylı bilmemekte, yapılan evliliklerde ayrı ayrı zamanlarda üçten fazla boşamalar yapılmakta ve iddet süresini aşan zamandan fazla bir süre ayrı yaşayıp tekrar birleşmeler yaşanmaktadır. Bu da evlilik konusunda karşılaşılan en büyük fıkhi problemi oluşturmaktadır. Nikâhın bain talakla bitmesine rağmen boşanmış olan eşler, arada kalan çocukları için geri birleşmeleri caiz olamasa da birlikteliklerine devam etmektedirler.

İsveç'te evlilik dışı birlikte yaşam (sambo) kanunlarca tanınmakta ve arada resmi bir nikâh bağı olmasa da kadın aynı evlilikte olduğu gibi ayrılmalarda karşı taraftan hak iddia etmekte ve yasal olarak almaktadır. İsveç'teki bu uygulama özellikle yeni yetişen Müslüman nesli de nikâhsız olarak birlikte yaşamaya sevk etmektedir. Nikâh akdi olmaksızın tarafların bir arada yaşaması günümüz İslam Hukukçuları tarafından da meşru kabul edilmemiştir.²⁷³

2.3.2. Karşılıklı Rıza İle Boşanma (Muhâlea)

Boşanma yetkisi genelde kocaya verilmiş olmakla birlikte boşama, bazı durumlarda kadının girişimiyle de gerçekleşebilir. İşte bu yollardan birisi de kadının devam etmesini istemediği evliliği belirli bir bedel vermesi karşılığında kocasını ayrılmaya razı ederek boşanmalarıdır. Evlilik bağının bu şekilde sonlandırılmasına muhalea denir.²⁷⁴ Muhaleaya şu ayet ve hadis delil olarak gösterilmektedir:

*“Allah'ın yasalarını koruyamamaktan korkmadıkça kadınlara verdiklerinizden (mehirden) bir şey almanız size helal değildir. Eğer Allah'ın yasalarını ikisi koruyamayacaklar diye korkarsanız, o zaman kadının fide vermesinde (mehrinden vazgeçerse) ikisine de günah yoktur.”*²⁷⁵

²⁷¹ Bakara, 2/230.

²⁷² Ahzâb 33/49; Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 92.

²⁷³ Köse, *Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 97.

²⁷⁴ Mavsîlî, *el-İhtiyâr*, III, s. 156; Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 92.

²⁷⁵ Bakara, 2/229.

İbn Abbas'dan rivayet edildiğine göre Sabit ibn Kays'ın karısı, "Ey Allah'ın Rasulü, kocam Sabit ibn Kays'ı ne ahlak, ne de din hususunda kınıyorum. Lakin ben kocamı çirkin gördüğümünden nimete nankörlük etmekten korkuyorum. Bu sebeple kocamdan ayrılmak istiyorum" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.), "Sen Sabit'in vaktiyle mehr verdiği bahçeyi kendisine geri verir misin?" diye sorunca kadın "evet, geri veririm" dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.) de Sabit ibn Kays'a: "Bahçeyi kabul et ve bu kadını bir talak ile boş." dedi.²⁷⁶

İslami anlayışa göre evlilikler hiçbir şekilde gereksiz yere bozulamazlar. Ancak her ailede evlilik hayatı her zaman istendiği gibi yolunda gitmeyebilir. Karşılıklı sevgi saygı hoşgörü ortamı kaybedilebilir. Dahası anlaşmazlıklar ve kavgalar karşılıklı fiili saldırılara dönüşebilir. Evliliğin bu şekilde devam etmesi halinde kadın altından kalkamayacağı maddi ve manevi sıkıntılara maruz kalabilir. İşte bu gibi durumlarda ayet ve hadisler belirtildiği üzere kadına, belli bir bedel vermek kaydıyla kocasıyla anlaşarak ayrılma hakkı tanınmıştır.

2.3.3. Mahkeme Kararı İle Boşanma (Tefrik)

İslam Hukukunda boşama prensip olarak tek taraflı olarak mahkemeye gerek kalmaksızın kocaya; bununla beraber muhalea yöntemiyle de kadına yetki verilmiştir. Bazı durumlarda ise mahkemenin boşama yetkisinin olduğu kabul edilmiştir.²⁷⁷ Eşlerden daha çok kadının mahkemeye başvurarak hâkim kararıyla gerçekleşen boşanmalara "tefrik" adı verilmektedir.²⁷⁸ Tefrik adı verilen boşanmanın diğer boşanmalara göre farkı, hâkim kararıyla gerçekleşiyor olması ve hâkimin de ancak bazı şartlarda boşamaya karar verebiliyor olmasıdır. Hâlbuki daha önce bahsettiğimiz talak ve muhâlea ile boşanmalarda bir hâkim hükmüne gerek duyulmadığı gibi, boşanmanın gerçekleşebilmesi için herhangi bir sebep te şart değildir.²⁷⁹

Eşlerin mahkeme aracılığı ile boşanabilmeleri için aile içinde bazı durumların gerçekleşmesi gerekir. İslam hukukçularının çoğunluğuna göre bunlar şu şekilde sıralanabilir:

²⁷⁶ Buhârî, "Talak", 12; Ebû Dâvûd, "Talak", 53.

²⁷⁷ Zühaylî, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, IX, 414.

²⁷⁸ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 317; Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 97.

²⁷⁹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 147; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 303; Zühaylî, *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*, IX, 470.

Şiddetli geçimsizlik ve tarafların birbirlerine uyguladığı kötü muameleler, eşlerden birinin akıl hastası olması ve cinsel birleşmeye engel olan bazı kusurlar. Bunun yanı sıra eşlerin birbirlerinden nefret etmelerine sebep olan hastalıklar, birbirlerinin hayatına kastetmeleri ve kocanın mihri ödeyememesi ve de kocanın kaybolması veya evi terk etmesi. Eşlerden birinin hapsedilmesi, hanımına zina isnadı sebebiyle karşılıklı yeminleşme²⁸⁰ ve lanetleşme²⁸¹ (müla'ane/li'an) ve eşine yaklaşmama yemini. Bu ve buna benzer sebeplerin bulunması durumunda kadının veya kocanın boşanmak için mahkemeye müracaat ederek ayrılma hakkı bulunmaktadır.²⁸²

2.3.4. Nafaka ve İddet Bekleme Esnasındaki Nafaka Yükümlülüğü

İslam hukukunda eşlerin nikâhlanması ve evliliklerini devam ettirmesi, eşler arasında nafaka hukukunun oluşmasına neden olur. Kocanın, evlilik esnasında nikâhtan itibaren boşanmaya kadar ve eşlerden birinin ölümünden evliliğin bitmesine gibi durumlar sonucunda eşine karşı nafaka yükümlülüğünün bulunmasına “evlilik nafakası”, evlilik bağının kopmasından iddet döneminin sonuna kadar devam eden nafaka yükümlülüğüne de “iddet nafakası” adı verilmektedir.²⁸³

Nafaka sözlükte; “bir şeyin, azalması, harcama, gider, geçim masrafı, aile reisinin ev ehli için bulundurması gereken yiyecek, giyecek; geçinmek için lazım olan para, aile ve çocuklarını geçindirecek iâşe”²⁸⁴ anlamlarına gelir.

İslam hukukunda ise nafaka: iâşe, giyim eşyası ve sükna (meskende oturma hakkı) dır²⁸⁵. Nafaka sorumluluğu yeme içmenin yanı sıra ihtiyaç duyulan kılık kıyafet eşyası, barınma ve ikamet için gerekli olan her şeyi kapsar.²⁸⁶

Kocanın boşandıktan sonra iddet bekleme esnasında ve iddet sonrasında nafaka yükümlülüğü bulunmaktadır.²⁸⁷

İddet ise: Evlilik bağının ölüm, boşanma veya hâkim kararı ile kopması sonucu kadının yeniden evlenebilmek için dinen beklemesi gereken süredir.²⁸⁸ “Boşanmış olan kadınlar üç hayız süresi iddet beklerler. Kocaları barışmak isterlerse bu iddet içinde

²⁸⁰ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, III, 482.

²⁸¹ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, III, 422; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 167; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 322.

²⁸² Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 97-105.

²⁸³ Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s. 443.

²⁸⁴ “Nafaka”, *Dini Terimler Sözlüğü*, s. 271.

²⁸⁵ Bilmen, *Hukuk-u İslamiyye*, II, 244.

²⁸⁶ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, II, 886; Bilmen, *Hukûk-u İslâmiyye*, II, 244; Karaman, *Mukâyeseli İslâm Hukuku*, I, 286.

²⁸⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 201.

²⁸⁸ “İddet”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 157; Acar, “İddet”, *DİA*, XXI, 468.

onları geri almaya daha layıktırlar.”²⁸⁹, “İçinizden ölenlerin geride bırakmış olduğu eşleri yeniden evlenebilmek için dört ay on günlük iddet süresi geçirmeleri gerekir...”²⁹⁰ Bu ayetler boşanmış kadınların iddet beklemeleri gerektiğinin delilleridir.

Ric’i talak ile boşanan kadın hala kocanın eşi durumunda olduğundan yiyecek, içecek, giyim-kuşam ve barınma gibi nafaka hakkı saklı kalır ve koca bunları temin etmekle sorumludur.²⁹¹

Bain talakta evlilik bağları hemen kopup karı koca birbirine yabancı hale geldiklerinden bain talak iddeti bekleyen kadının nafakası hakkında fukaha ihtilaf etmişlerdir. Bir kısmı nafaka hakkının devam ettiğini savunurken, bir kısmı da ancak hamilelik durumunda devam edeceğini savunmuştur.²⁹²

Muhalea ile boşanmalarda kadının nafakası, ayrılık esnasında erkek iddet nafakası vermemeyi şart koşmadığı müddetçe kadın, nafaka hakkına sahiptir.²⁹³

Lian (karşılıklı lanetleşme) ile boşanmada bir kısım ulema bain talaktaki hüküm uygulanır²⁹⁴ derken cumhurun görüşü ise kadın hamile ise nafaka devam eder şeklindedir.²⁹⁵

İla²⁹⁶ ile ayrılıklarda ise, Hanefiler’e göre belirlenen süre içinde dönülmediğinden bain talak oluşur ve bain talaktaki nafaka hükümleri geçerli olur.²⁹⁷ Cumhur’a göre ise, bu sürenin bitimiyle talak meydana gelmez. Ya koca karısını boşamalı ya da ona dönmelidir. Ya da kadın mahkemeye başvurup tefrik yolunu seçmelidir. Gerek tefrik olsun gerekse kaçanın yaptığı boşama olsun tek talak sayılacağından ila ile boşamalarda nafaka ric’i talak hükmüne bağlıdır.²⁹⁸

²⁸⁹ Bakara 2/228.

²⁹⁰ Bakara 2/234.

²⁹¹ Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzi, *Ahkamu’l-Kur’an*, İstanbul 1921, III, 460.

²⁹² Serahsî, *el-Mebsût*, V, 202; Ebû Zehrâ, Muhammed, *el-Ahvâlü’ş-şahsiyye*, Kâhire 2005, s. 383; Zeydan, Abdülkerim, *el-Mufasssal fî ahkâmu’l-mer’e ve beyti’l-müslim fî ş-şer’iati’l-İslâmiyye Müessesetü’r-Risale*, Beyrut 1994, IX, 240.

²⁹³ Serahsî, *el-Mebsût* V, 320.

²⁹⁴ Serahsî, *el-Mebsût* VII, 43.

²⁹⁵ İbn-i Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *el Muğni*, Lübnan 1984, VII, 168; Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin b. Şeref, *Minhacu’t-talibin ve umdetu’l-müftin*, IV, 475.

²⁹⁶ İla: Bir kimsenin dört ay veya daha fazla bir süre hanımına yaklaşmayacağına dair Allah (c.c.)’nin adıyla yemin etmesi veya yaklaştığı takdirde kendisini ağır ibadete bağlamasıdır.

²⁹⁷ Serahsî, *el-Mebsût* VII, s. 20.

²⁹⁸ Mâverdî, Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed, *el-Havi’l-Kebir*, Beyrut 1994, X, 337; İbn Kudâme, *el Muğni*, VII, 438.

Vefat iddeti bekleyen kadının nafaka durumu ise, prensip olarak nafaka evliliğin devam edeceği ihtimali üzere verildiğinden, kocası ölen kadınında evliliği sona erdiğinden kadının nafaka hakkı tüm fakihlerin görüş birliği ile yoktur.²⁹⁹

İsveç gibi gayr-i Müslimlerle evliliklerin sıkça yaşandığı yerlerde erkek genelde nikah esnasında Müslüman olmak suretiyle Müslüman bir kadınla yapılan evliliklerle karşılaşılabilir. Ancak gerek kültür farklılığından gerekse daha farklı sebeplerden dolayı anlaşmazlıklar çıkabilmesi ve aradaki sevgi ve saygı bağları yok olması, erkeğin Müslümanlıktan vaz geçmesi ile sonuçlanabilir. Kocanın İslam dininden çıkması ile evlilik sona ereceğinden bu durumda kadın iddet müddetince kocasının Müslüman olmasını bekler. Koca Müslüman olursa nikâh bağı devam eder, Şayet Müslüman olmaz ise eşlerin evliliği, iddet süresinin bitiminde son bulur. Ayrılığa koca sebep olduğu için kadının iddet nafakasını karşılamaya mecbur kalır.³⁰⁰

Yaptığımız anket çalışmasındaki veriler ve yaptığımız gözlemler bize İsveç'te yaşayan Müslümanların boşanırken mahkemeye başvurmak suretiyle yapıldığını göstermektedir. Mahkeme, eşlerin ayrılmasına karar verdikten sonra genellikle çocuğu anneye vermektedir. Şayet kadın gayr-i Müslim ise çocukta ona göre yetişeceğinden bu durum çocuğun dini kimliği açısından tehlike arz etmektedir. Bunun yanı sıra da kadın çalışsa bile çocuk annede olduğundan mahkeme kocayı nafaka yükümlülüğü altına sokmaktadır.

İsveç'te Müslümanlar arasında yaşanan boşanmalar da kadınların tamamına yakını çalıştığı ve kendi geçimlerini oluşturacak ekonomik güçleri olduğundan iddet süresi içerisinde nafaka talebi ile karşılaşılmamıştır. Daha çok mahkemenin kararı beklenip ona göre nafaka istenmektedir.

İsveç hükümeti kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık yapıp boşanan kadınlara maaş bağlamakta ve ekonomik yönden desteklemektedir. Bunu fırsat bilen bazı çiftler de anlaşmalı olarak mahkemede resmi olarak boşanmakta ve eşi ile resmi nikâh kıydırmadan birlikte yaşayıp devletin verdiği maaştan haksız yere faydalanmaktadırlar.

Haksız yere sırf devletten dul kadın maaşı almak için yapılan anlaşmalı boşanmalara Din İşleri Yüksek Kurulu'nun verdiği fetva şöyledir.

Yanlış ve yalan beyanla elde edilen kazancın, haksız kazanç olduğu, haksız yollarla elde edilen kazancın haram olduğu; bu gibi durumlarda mahkeme yoluyla boşanan eşlerin, dini hükümlere göre bir bain talakla boşanmış oldukları ve boşanan

²⁹⁹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr*, XI, 245; Kasânî, *Bedaiu's-sanai' fî tertibi'sşerâi*, III, 205.

³⁰⁰ Kasânî, *Bedaiu's-sanai' fî tertibi'sşerâi*, IV, s. 16.

çiftlerin evliliklerini devam ettirmek istemeleri halinde, daha önce başka bir boşama olmamış ise yeni bir nikâh kıydırmaları gerekir.³⁰¹

³⁰¹ Salman, Yüksel, “Mahkeme Kararı ile Boşanan Eşler”, *Aile ile İlgili Sıkça Sorulan Sorular*, TDV Yayınları, Ankara 2015, s. 141.

BÖLÜM III

HELALLER VE HARAMLAR

3.1. Helal ve Haram Kavramı

İslam dinine göre göre bir yiyeceğin tüketilmeden önce dikkat edilmesi gereken ilk ve en önemli şart helal olmasıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'deki; “*Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan maddelerin helal ve temiz olanlarından yiyin; şeytanın peşinden gitmeyin, çünkü o apaçık düşmanınızdır.*”³⁰² ayette de yalnızca helal olan şeylerin yenilmesi gerektiği bildirilmiştir.

Haramın zıt anlamlısı olan helal kelimesi, aralarında küçük anlam farklılıkları bulunmakla birlikte caiz ve mubah kelimeleri ile de eş anlamlı olarak kullanılır.³⁰³ Her ne kadar fıkıh kitaplarında “caizdir”, “helal olur” ifadeleri eş anlamlı olarak kullanılmış olsa da “Eşyada asıl olan ibahadır”³⁰⁴ prensibinden hareketle helal kavramı caizden kavramından daha geniş bir çerçeveyi ifade eder.³⁰⁵ Buna göre, dinin açık bir hükmüne, yasağına ve ilkesine aykırı olmadıkça her şey helaldir, meşrudur.

Helal bir fıkıh terimi olarak, Şari'nin yapılmasına müsaade ettiği şey anlamına gelir.³⁰⁶ Helalin hükmü, yapılan fiilin durumuna göre farklılık gösterir. Yani; farz, vacip, mendup ve mübah gibi teklifi hüküm kısımlarından hangisinin alanına giriyorsa ona göre farklılık gösterir. Helal olarak adlandırılan fiil vacip ise işleyen sevabı, özürsüz terk eden ağır cezayı hak eder. Şayet helal olarak adlandırılan fiil mendup alanına giriyorsa yapılması sevap kazanmaya neden olurken terk edilmesi durumunda ise herhangi bir günah veya cezayı gerektirmez. Bunun yanı sıra helal olarak adlandırılan fiil mubah hükmü içerisine giriyorsa yapılıp yapılmaması sevap veya günah olmayıp her iki durumda birbiriyle aynı değeri kazanır.³⁰⁷

Bir şeyin helal olup olmadığı şu şekilde bilinebilir:

³⁰² Bakara, 2/168.

³⁰³ Demirci, Kürşat, “Helal”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XVII, TDV Yayınları, İstanbul 1998, s. 174.

³⁰⁴ İbn Nüceym, Zeynu'd-din b. İbrâhim, *el-Esbâh ve'n-nazâir*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1983, s. 73.

³⁰⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-arab*, Daru'l-Maarif, Kahire, s. 974; Sevkânî, Muhammed b. Ali, *İrşâdu'l-fuhul*, Riyad 2000, I, 75; Zerküşî, Bedru'd-Dîn Muhammed b. Abdullah, *el-Bahru'l muhît*, Gardika 1992, I, 275.

³⁰⁶ Karadâvî, Yusuf, *İslam'da Helal ve Haram*, (çev. Ramazan Nazlı), Hilal Yayınları, İstanbul 2005, s. 19.

³⁰⁷ Atar, Fahrettin, *Fıkıh usulü*, İstanbul 1992, s.129; Zerküşî, *Bahru'lmuht*, I, 275; Kürşat, “Helal”, *DİA*, XVII, 177.

Kur'an ve sünnette bir şeyin helal kılındığının açıkça bildirilmesi gerekir. Alış-verişin helal olduğunu bildiren ayet buna örnektir. Ayette “*Oysa Allah, alış-verişi helal, faizi haram kılmıştır.*”³⁰⁸ buyrulmaktadır.

Naslarda bulunan hükümlerde bir şeyin yapılmasında bir günah veya bir sakınca olmadığı belirtilmişse. Nitekim ilgili ayetlerde haram olan şeyler sayıldıktan sonra zaruret halinde bunlardan zarureti giderecek kadar yendiğinde sakınca olmayacağı bildirilmektedir. “*Allah size yalnızca murdar eti, kanı, domuz etini ve Allah’tan başkasının adına kesilmiş olanı haram kıldı. Ama biri zorda kalırsa, haksızlığa sapmadıkça, sınırı aşmadıkça kendisine günah yoktur. Biliniz ki Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir.*”³⁰⁹

“Mübahlık” ifade edipte “Vaciplik” ifade etmediğine dair delil bulunan emir sığası ile zikredildiği durumda. “*Allah’ın rızından yiyin, için*”.³¹⁰ Bu ayette israfa kaçmamak kaydıyla haram olmayan şeylerin yemesi ve içmesinin helal ve mubah olduğunu bildirmektedir.³¹¹

Bir şeyin haram kılındığına dair herhangi bir delilin bulunmaması durumunda o şeyin helal olduğu anlaşılır.³¹²

Arapça “haram” kelimesi helalin zıddı olup “h-r-m” kökünden mastardır. "Bir kimseye yasak olmak, yasak nesne, yasak şey, Allah'ın yasakladığı şey" manalarına gelir.³¹³ Sözlükte "yasak, memnu" anlamına gelen haram, dini bir terim olarak, Şari'nin mükelleften kesin ve bağlayıcı bir şekilde terkini istediği fiillere denir.³¹⁴

Hanefilere göre bir şeyin haram olabilmesi için, ayet, mütevatir veya meşhur hadis gibi kesin bir nassla sabit olması ve haramlığa delaleti açık bir şekilde olması gerekir. Bu sebeple, açık bir şekilde delalet etmeyen veya ahad yolla gelmiş olan hadislerle haramlık sabit olmaz.³¹⁵

³⁰⁸ Bakara, 2/275.

³⁰⁹ Bakara, 2/173.

³¹⁰ Bakara 2/60.

³¹¹ Karaman, Hayrettin ve Diğ., *Kur'an Yolu, Türkçe Meâl ve Tefsir*, DİB. Yayınları, Ankara 2006, II, 519.

³¹² Koca, *Helal, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XVII, 177; Boran, Mustafa, *Hanefi Mezhebinde Helallik ve Haramlık Ölçüleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2016, s. 8.

³¹³ Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. el-Huseyin , *el-Mahsul, fi ilmi usuli'l-fikh*, haz. Cabir Feyyaz el-Alvani, Müessesetü'r-Risale, I, 101; Sevkânî, *İrsâdu'l-fuhul*, I, 74; Zerkeşî, *Bahru'l-muhît*, I, 255.

³¹⁴ Şaban, Zekiyyüddîn, *İslam Hukuk İlminin Esasları, (Usulü'l Fıkıh)*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2015, s. 247.

³¹⁵ İbn-i Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, XV, 312; Ebû Zehrâ, Muhammed, *İslam Hukuku Metodolojisi*, (çev. Abdülkadir Şener), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1973, s. 53-54; Karakaya, Hasan, *Fıkıh Usulü*, Buruc Yayınları, İstanbul 1998, s. 205; Koca, Ferhat, “Haram”, *DİA*, XVI, 100.

Haram, *li-zatihi haram* ve *li-gayrihi haram* olmak üzere ikiye ayrılır.³¹⁶ Kendisinde bulunan kötülük sebebiyle, Şari'nin baştan itibaren haram kıldığı fiillere *li-zatihi haram* denir. Zina etmek, hırsızlık yapmak, adam öldürmek ve domuz eti yemek gibi haramlardır.³¹⁷ Normal şartlarda haram olmadığı halde, haram kılınmasını gerektiren bir şeyden dolayı haram kılınan fiillere de, *li-gayrihi haramdır*. Bayram gününde oruç tutmak, Cuma namazı vaktinde alışveriş yapmak ve avret mahallinin açılması bu tür yasaklardır.³¹⁸

Haram, dini bir kavram olup, bunu tespit ve tayin yetkisi sadece Allah'a aittir. Bu konuda insanların yetkisi yoktur. Hz. Peygamber'in bu konudaki hadisleri, Allah'ın koymuş olduğu hükmü açıklamaktan ibarettir. Bu nedenle İslam âlimleri, hakkında nass bulunmayan konularda ihtiyatlı davranarak haram tabirini kullanmaktan kaçınmışlardır. Haramı işleme ve harama ulaşma konusunda iyi niyet, dolaylı yollar ve vasıtalar haramı helal kılmaz.³¹⁹

Bir fiilin haram olduğu şu şekillerde bilinebilir:³²⁰ Bizzat haram olduğunu bildiren nass lafız ve türevleri ile: “Allah size sadece murdar eti (meyte), kanı, domuz etini ve Allah’tan başkası adına kesilmiş olanı haram kıldı.”³²¹ Helal olmadığının açıkça belirtilmesi suretiyle: “Ey iman edenler! Kadınlara zorla vâris olmanız size helâl değildir”³²². Haram kılma anlamını iptal edici bir delil bulunmaksızın kullanılan nehiy kipi ile: “De ki: Gelin, rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: ...Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin.”³²³ Herhangi bir fiilden uzak durulmasının kesin bir görev olduğunu ifade eden lafızlar ile: “Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerdir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.”³²⁴ Her hangi bir fiil hakkında ceza gerektiğini belirten ifadelerle: “İffetli kadınlara iftira atan, sonra da dört şahit getiremeyen kimselere seksen sopa

³¹⁶ Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları, (Usulü'l Fıkıh)*, s.248.

³¹⁷ Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları, (Usulü'l Fıkıh)*, s.248; Karaman, Hayreddin, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2006, s. 248; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılâhat-ı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Basımevi, İstanbul, 1967, I, 34.

³¹⁸ Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları, (Usulü'l Fıkıh)*, s. 248; Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılâhat-ı Fıkhiyye Kamusu*, s. 34.

³¹⁹ Karaman ve Heyet, *Helal, Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yayınları, Ankara 2007, s. 121.

³²⁰ Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları, (Usulü'l Fıkıh)*, s. 248; Koca, “Haram”, *DİA*, XVI, 101.

³²¹ Nisâ, 4/23; Maide, 5/3. Nahl, 16/115.

³²² Nisâ, 4/19.

³²³ Enam, 6/151.

³²⁴ Mâide, 5/90, 92; Nahl, 16/36.

vurun ve artık onların şahitliklerini asla kabul etmeyin. İşte onlar yoldan çıkanların ta kendileridir”. Bu ayetten de kadınlara iftira atmanın haram olduğu anlaşılır.³²⁵

3.2. Helal ve Haramla İlgili Genel Kaideler

3.2.1. Yasaklanmamış Her Şey Mubah ve Helaldir

Allah’ın yaratmış olduğu bütün eşyada asıl olan, hepsinin helal oluşudur. Herhangi bir eşyanın haram olduğunu belirten sahih nass bulunmaz veya bulunmuş olsa da delaleti kesin olmaz ise o şey hakkında haram hükmü verilemez. İslam âlimleri tarafından “Eşyada asıl olan ibahadır” şeklinde kaideye dönüştürülen bu kural şu ayet ve hadislerden çıkarılmıştır.³²⁶

“O, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı.”³²⁷

“O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini kendi katından (bir lütuf olmak üzere) size boyun eğdirmiştir.”³²⁸

“Allah’ın, göklerde ve yerdeki (nice varlık ve imkânları) sizin emrinize verdiğini, nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca ihsan ettiğini görmediniz mi?”³²⁹

Başka ayette de: “De ki: Allah’ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı?”³³⁰ ayetlerinde, yiyecek ve giyecek gibi eşyalarda asıl olanın mubahlık olduğuna işaret edilmiş ve helal ve haram kılma yetkisinin sadece Allah’a ait olduğu bildirilmiştir.

Selman el-Farisi’den rivayet edilen bir hadise göre Hz. Peygamber’e, yağ, peynir ve yabani eşek etinin hükmü sorulmuş, O da şöyle buyurmuştur: “Helal, Allah’ın kitabında helal kıldığı, haram da Allah’ın kitabında haram kıldığıdır; hakkında bir şey söylemedikleri ise sizin için affedip serbest bıraktıklarıdır.”³³¹

Bu ayet ve hadislerden bir şeyin helal olduğunun delili değil de sadece haram oluşunun delilinin aranması gerektiği, her şeyin insanlar için yaratılmış olduğu ve insanların istifadesine sunulmuş olduğu sonucu ortaya çıkar.

³²⁵ Nûr, 24/4; Mâide, 5/38; Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları, (Usulü’l Fıkıh)*, s.247; Koca, *Haram*, DİA, XVI, 101.

³²⁶ Karadâvî, Yusuf, *Hedyü’l-İslâm Fetavâ Muâsıra*, Kâhire 1981, s. 342; Ebû Zehrâ, *İslam Hukuku Metodolojisi*, s. 56; Yıldırım, Celal, *Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri*, Uysal Kitabevi, Ankara 1993, VI, 269.

³²⁷ Bakara, 2/29.

³²⁸ Câsiye, 45/13.

³²⁹ Lokman, 31 /20.

³³⁰ Arâf, 7/32.

³³¹ Buhârî, “Tefsir”, 99; Müslim, “Zekât”, 24; Tirmizî, “Libâs”, 6.

3.2.2. Helal ve Haram Kılma Yetkisi Allah’a Aittir

İslam dinine göre helal veya haram kılma yetkisi Allah’tan başkasına ait değildir. Hiçbir kul buna yetkili değildir. Peygamberlerin bu konudaki sözleri sadece Allah’ın iradesini ve hükmünü kullarına bildirmek ve açıklamaktan başka bir şey değildir. Nitekim Hristiyanlar hakkında nazil olan, “*Allah’ı bırakıp hahamlarını, rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih’i Rab edindiler*”³³² ayetindeki Rab edinmeyi Hz. Peygamber, haham ve rahiplerin helali haram, haramı helal kılmaları ile açıklamıştır.³³³

Bunun yanı sıra Kur’an-ı Kerim’de dil alışkanlığı sebebiyle “*şu haram, bu helal*” denmesi de yasaklanmış ve böyle bir davranışın “*Allah’a karşı yalan uydurmak*” anlamına geldiği bildirilmiştir.³³⁴

Dolayısıyla selef âlimleri, bir meselenin hükmünü beyan ederken çoğunlukla “bu haramdır” demek yerine “caiz değildir”, “çirkindir”, “yasaktır” gibi ifadeler kullanarak haram olduğu kesin olarak bilinmeyen şey için “haram” tabirini kullanmaktan kaçınmışlardır.³³⁵

3.2.3. Helal Dairesinin Genişliği

İslam, bir şeyi haram kılmışsa mutlaka insana maddi ve manevi anlamda zararı dokunduğu için haram kılmıştır. Buna karşın insana maddi ve manevi zararı dokunmayan, haram kılınanlara muhtaç etmeyecek kadar temiz ve faydalı birçok şeyi de helal kılmıştır. Buna örnek olarak:³³⁶

Fal oklarını haram kılarken bunun yerine istihare duasını ikame etmiştir.

Erkeklere ipek giysileri haram kılmış ancak bunun yerine keten, yün ve pamuktan yapılan her türlü kıyafetleri helal kılmıştır.

Faizi haram kılmış ama buna alternatif olarak kazançlı ticareti helal kılmıştır.

Zararı dokunan ve pis olan yiyecek ve içecekleri haram kılarken, bunların yerine ruh ve beden sağlığı için faydası olan temiz yiyecek ve içecekler sunulmuştur.

3.2.4. Harama Götüren Her Şeyin Haram Oluşu

³³² Tevbe, 9/31.

³³³ Tirmizî, “Tefsîru-sûret”, 9, 10.

³³⁴ Nahl, 16/116.

³³⁵ Karadâvî, Yusuf, *İslam’da Helal ve Haram*, s.31.

³³⁶ Karadâvî, Yusuf, *İslam’da Helal ve Haram*, s.36.

İslam insana zararlı olabilecek ve kötülüğe sebebiyet verecek yolları kapatır ve bunları haram kılar. Amaç ise kötü ve zararlı şeyleri engellemektir.

Bu genel kural Mecelle’de, “*Alınması memnu olan şeyin verilmesi dahi memnu olur.*”³³⁷ ve “*İşlenmesi memnu olan şeyin istenmesi dahi memnu olur.*”³³⁸ şeklinde yerini almıştır.

Zararlı ve kötü bir şeyi önlemenin en etkili yolu meydana gelmesine yol açacak sebepleri engellemektir. İşte İslam’da bunun için insanı zararlı ve kötü şeylere götüren sebepleri haram kılmıştır.

Zina yapmak haram olduğundan, zinaya götüren yolların da haram kılınması³³⁹ bu anlayışın bir neticesidir. Bunun için zinaya sebebiyet verebilecek aşırı açıklık saçıklık, bir kadınla bir erkeğin baş başa kalması, müstehcenlik içeren tahrik edici her türlü resim ve müzik gibi şeyler yasaklanmış ve haram kılınmıştır.³⁴⁰

3.2.5. Haram Konusunda Hile Yapma da Haramdır

Harama götüren her tür sebep haram kıldığı gibi o haramı işlemek için hile yapmak ta haram kılınmıştır. Haram olan bir şeyi başka bir isim kullanarak yapmak o işi haram olmaktan çıkarmaz.³⁴¹ Hz. Peygamber “*Ümmetimden bir gurup başka bir isim koyarak şarabı helal sayacaktır.*”³⁴² buyurarak buna vurgu yapmıştır.

3.2.6. İyi Niyet Haramı Meşru Kılmaz

İslam’da ameller niyetlere göre değer kazanır. Bunun için niyete büyük önem ve değer verilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber de “*Ameller ancak niyetlere göredir. Kişiye yalnız niyet ettiği şey vardır.*”³⁴³ buyurmuştur. İbadetlerin Allah katında değer kazanması niyete bağlı olduğu gibi günlük hayattaki işlerin de ibadet değeri kazanması ancak niyetle mümkün olur.

Fakat İslam sevap kazanmak niyetiyle yapılan gayrı meşru yolları da caiz görmez. Yani sevaba ulaştıran yolların da meşru olması gerekir. Bir cami ya da hayır kurumunu inşa etmek veya ayakta tutmak için kumar oynamak, hırsızlık yapmak ve

³³⁷ Yıldırım, Mustafa, *Mecelle’nin Külli Kaideleri*, İzmir İlahiyat Vakfı yay., İzmir 2001, s. 73.

³³⁸ Yıldırım, *Mecelle’nin Külli Kaideleri*, s. 74.

³³⁹ İsrâ, 17/32.

³⁴⁰ Karaman, *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*, s. 24.

³⁴¹ Karadâvî, Yusuf, *İslam’da Helal ve Haram*, s.32-33.

³⁴² Buhârî, “Eşribe”, 6; Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 6.

³⁴³ Buhârî, “Bed’i’l-Vahy”, 1; Müslim, “İmâret”, 155.

faizcilik yapmak caiz görülmemiştir. Bunun içindir ki menfaat sağlansa bile gayri meşru yollardan rızık elde edilmesi kesinlikle yasaklanmıştır. Buna karşılık helal ve temiz kazanç teşvik edilmiştir.³⁴⁴

3.2.7. Haram Olup Olmadığı Şüpheli Olan Şeylerde İhtiyatlı Davranma

İslam'ın haram ve helal kıldıkları açık bir şekilde ortadadır. Ancak bazen helalle haramın delilleri çakışabilir. Deliller hangi yönde ağırlık kazanmışsa o taraf tercih edilir. Şayet iki tarafın delilleri birbirine eşit olduğunda haram helale galebe çaldığından dolayı haramlık tercih edilir. Yani o şey terk edilir. Bu haram mıdır helal midir diye tereddüt edildiği durumda meselenin hükmü, şüphelerden arınmadığı müddetçe ondan sakınmak gerekir.³⁴⁵ Takvanın da gereği budur. Nitekim bu hüküm Hz. Peygamber'in şu hadisinden çıkarılmıştır:

*“Helal apaçık belli, haram da apaçık bellidir. Bunların arasında, halktan birçoğunun, helal mi, haram mı olduğunu bilmediği şüpheli şeyler vardır. Dinini ve namusunu korumak için bunları yapmayan selamettir. Bunlardan bazısını yapan kimse ise haram işlemeye çok yaklaşmış olur; nitekim korunun etrafında (hayvanlarını) otlatan kimse de koruya dalma tehlikesi ile burun buruna gelmiş olur. Dikkat ederseniz her hükümdarın bir korusu vardır; Allah'ın korusu da haram kıldığı şeylerdir.”*³⁴⁶

3.2.8. Zaruretler Memnu Olan Şeyleri Mubah Kılar

Mecelle'deki "*Zaruretler haram olan şeyleri mübah kılar*" kaidesi bir şeyin helal ya da haram oluşuna sebep olan kurallar zaruret durumunda haram hükmünün kalmasını ifade eder. İnsanın başına gelen şeyi defetmeye güç yetiremediği anlamına gelen zaruret yasak olan şeyi kullanmaya sebep olan özürdür.³⁴⁷

İslam haramdan uzak durmayı emretmesine karşın zaruret durumunda zarureti giderecek kadar da haramdan faydalanmayı mubah kılmıştır. Ölmek üzere olan birinin domuzdan başka yiyecek bir şey bulamadığında haram olan domuzu ölmeyecek kadar

³⁴⁴ Buhârî, “Zekât”, 29, “İcâre”, 20; Müslim, “Zekât”, 44; Karadâvî, Yusuf, *İslam'da Helal ve Haram*, s.35-36.

³⁴⁵ Çetin, İsmail, *Ölçüler*, Dilara Yayınları, Isparta 2010, s. 32.

³⁴⁶ Buhârî, “Büyü”, 2; Tirmizî, “Büyü” 1.

³⁴⁷ Cürçânî, Ali b. Muhammed eş-Şerif, *Kitâbü't-Ta'rifât*, s.138.

yemesinin mubah olması buna bir örnektir.³⁴⁸

İslam haram dairesini oldukça dar tutmasına karşın bazı hayati zaruret durumunda ölmeyecek kadar haramı yeme ve işleme ruhsatı vermiştir.³⁴⁹

3.2.9. Haram İslam Ülkesi Dışında da Haramdır

İslam'ın haram kıldıkları sadece İslam ülkelerinde geçerlidir diye bir kaide ve kural yoktur. İslam ulemasına göre Müslüman biri için İslam ülkelerinde haram olan şeyler İslam ülkesi olmayan yani daru'ul harp sayılan yerlerde de haramdır.³⁵⁰ Bu nedenle, yapılması haram olan faiz ve kumar ve içki satışı gibi şeyler İslam ülkelerinde haram olduğu gibi, İslam ülkesi olmayan yerlerde de haramdır. Bunun aksini iddia etmek yani İslam diyarında haram, başka diyarlarda helal olduğunu söylemek, dinin insanlara yönelik haramlarda gözettiği amaçlarla asla bağdaşmaz. Yani gayri Müslim bir ülkede bulunan Müslümanların karşılıklı olarak faizli alışveriş yapmaları, içki satmaları ve bu gibi kötü muamelelerin yapılması, bütün müçtehitlere göre haramdır, caiz değildir.³⁵¹

3.3. Tayyib ve Habis Kavramları

“Tayyib” sözlükte; güzel, hoş, lezzetli, hayrı çok, helal, nefsin ve duyu organlarının lezzet aldığı şey anlamına gelip, lezzetli olmak, güzel, temiz ve helal olmak, bereketli yer ve bolluk olmak anlamındaki “t-y-b” kökünden türetilmiş ve aynı zamanda “habis” in zıddıdır.³⁵²

Tayyib kelimesi Kur'an'da çoğul ve tekil şekliyle çokça zikredilmiştir: Kur'an'da bu kavram tamamen olumlu anlamda kullanılmış olup, yiyecek ve içeceklerle ilgili olarak Tayyib; helal kılınmış olması³⁵³, helal ve temiz olanların haram sayılmaması³⁵⁴,

³⁴⁸ Bakara, 2/173.

³⁴⁹ Bakara, 2/173; Enâm, 6/145; Nahl, 6/115; Yıldırım, *Mecelle'nin Külli Kaideleri*, s. 76.

³⁵⁰ Kasânî, *Kitâbu Bedâiu's-Senâî*, VI, 526.

³⁵¹ İbn-i Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, XI, 161; Karaman, Hayreddin, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*, s. 371.

³⁵² İbn-i Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, I, 563; Yerinde, Adem, “Tayyib” *DİA*, DİB. Yayınları, Ankara 2001, XL, 197.

³⁵³ Arâf 7/157.

³⁵⁴ Mâide 5/ 87.

temiz ve helal olan gıdalardan yenilmesi³⁵⁵ şeklinde kullanılmıştır. Tayyib kavramı insan için temiz ve iyi olan her şeyi kapsayarak içine alır.³⁵⁶

Habis ise sözlükte "kirli, pis, murdar, iğrenç, zararlı, şerli, bozuk, kötü, hileci", gibi anlama gelen "*h-b-s*" kökünden türetilmiştir.³⁵⁷ Tayyibin zıt anlamlısı olup bunu aksine Kur'an'da olumsuz, yerilen, kötü şeyler için kullanılmıştır. Habis kavramı ayetlerde kullanılırken, yeme içmenin, giysinin, sadaka verilecek olan şeylerin değersiz ve kötü olanı, değersiz olanı ve haram olanı³⁵⁸; sözlerin çirkin olanı, yalan olanı ve kötü olanı³⁵⁹ kastedilir. Bunun yanı sıra insana sağlığına uygun olmayan zararlı dokunan ölü eti, kan, domuz eti, alkollü içkiler, uyuşturucu gibi zararlı olan maddeler ile kumar, riba, rüşvet, gasp, hırsızlık, gibi³⁶⁰ kötü fiiller kastedilir.

Tayyib ve habis Kur'an'da daha çok yiyecek ve içecekler için kullanılan kavramlardır. Tayyib ile *helal* olanlar, habis ile ise *haram* olan rızklar kastedilir. İslam alimlerinden bazıları rızklar için Allah helal kıldığı için tayyib, haram kıldığı için de habistir görüşünü ileri sürerken, diğerleri de tayyib olanları Allah helal kılmış, habis olanları da haram kılmıştır görüşünü ileri sürmüşler ve aralarında ihtilafa düşmüşlerdir. Bundan dolayı önceki âlimler hüküm çıkarma delilleri olarak fıkıhta kıyasa yönelirken, diğerleri ise akla yönelmişlerdir.³⁶¹

3.4. Yiyeceklerde Helallik ve Haramlık

Yeme ve içme açısından eşyada asıl olan ibahadır. Yeryüzündeki bütün nimetler insanlar istifade etsinler diye yaratılmıştır.³⁶² Temizliği her zaman ön planda tutan İslam dini ancak temiz olan şeylerin yenmesini helal kılmıştır.³⁶³ Kur'an'da açık bir şekilde haram kılınan domuz ve leş dışında tabiatları itibarı ile pis, leş yiyen ve iğrenç bulunan hayvanların dışındakiler temiz ve helal kabul edilmiştir.³⁶⁴ Bununla beraber

³⁵⁵ Bakara 2/172.

³⁵⁶ Özdemir, Oğuzhan, *Yiyecek ve İçeceklerde Helallik-Haramlık Kriteri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2009, s. 14.

³⁵⁷ İbn-i Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, II, 141; Duman, M. Zeki, "Habis", *DİA*, DİB. Yayınları, İstanbul 1997, XVI, 279.

³⁵⁸ Bakara, 2/267; Nisa, 4/2.

³⁵⁹ İbrâhim, 14/26.

³⁶⁰ Arâf. 7/157.

³⁶¹ Duman, "Habis", *DİA*, DİB. Yayınları, XVI, 279.

³⁶² Bakara, 2/29, Maide, 5/5.

³⁶³ Mâide, 5/5.

³⁶⁴ Bakara, 2/168, Mâide, 5/4.

bazı zarar verici özelliklerinden dolayı insanlara zarar veren, hikmet ve maslahata aykırı olan yiyecek ve içecekler haram kılınmıştır.³⁶⁵

3.4.1. Haram Kılınan Yiyecekler

Hayvanların etinden, sütünden, yününden, derisinden ve gücünden insanların faydalanması için yaratan Allah, bunlar üzerine düşünüp ibret alınmasını istemiştir.³⁶⁶ Kara ve denizdeki yaratılmış olan bu hayvanların eti, sütü ve yumurtası hayvansal gıda olduğu gibi, bunlar kullanılarak elde edilen yeni ürünler de hayvansal gıdalardır.

Yenilmesi olağan olan deve, sığır ve koyun gibi türlere³⁶⁷ veya deniz hayvanlarına³⁶⁸ Kur'an-ı Kerim'de çeşitli vesilelerle değinilmesi dışında, etleri yenebilen hayvanlar için herhangi bir liste yapılmamış, sadece belli başlı ilke ve ölçülerle sınır belirlenmiştir.

Yiyecek ve içeceklerin helal veya haram olduğunu bildiren ayetler olduğu gibi özel olarak helal ve ya haram kılınan bazı yiyecek ve içecekleri bildiren ayetler de vardır. Kur'an-ı Kerim'de haram olduğu belirtilen dokuz sınıf hayvan şu ayetlerde bildirilmiştir:

*“Murdar hayvan, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına kesilmiş, boğulmuş, vurularak öldürülmüş, yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanarak öldürülmüş hayvanlarla - henüz canı çıkmadan yetişip kestiklerinizin dışında- yırtıcıların yediği hayvanlar, dikili taşlar önünde (sunaklarda) boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla paylaşmanız size haram kılındı. Çünkü bunlar doğru yoldan sapmaktır. Bugün, kâfirler dininiz hakkında ümitlerini yitirmişlerdir. Onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslâmiyet’i beğendim. Kim aklıktan bunalıp çaresiz kalırsa, günah sınırına varmaksızın yiyebilir. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”*³⁶⁹

*“Allah size sadece murdar eti (meyte), kanı, domuz etini ve Allah’tan başkası adına kesilmiş olanı haram kıldı. Ama biri zorda kalırsa, haksızlığa sapmadıkça, sınırı aşmadıkça; bilsin ki Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir.”*³⁷⁰

³⁶⁵ Bakara, 2/172-173; Enam, 6/145.

³⁶⁶ Enam, 6/118, 195; Nahl, 16/5-7, 80; Yasin, 36/71-72; Müminun, 23/21-22.

³⁶⁷ Mâide, 5/1, 2.

³⁶⁸ Mâide, 5/96.

³⁶⁹ Mâide, 5/3.

³⁷⁰ Nahl 16/115.

Ayetlerde dokuz değişik şekilde hayvanın ifade edildiği, bunlardan boğulmuş, vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş hayvanlar ile vahşi hayvanların yediği hayvanları leş sınıfına, dikili taşlar (putlar) üzerine boğazlanmış hayvanları da Allah'tan başkası adına boğazlanan sınıfına dâhil ettiğimizde ortaya dört ana bölüm ortaya çıkar.

3.4.1.1. Meyte (Leş)

Meyte: insanlar tarafından boğazlama veya av niyeti olmadan ölmüş ya da öldürülmüş hayvandır.³⁷¹ Zehirlenme ve hastalık gibi sebeplerle ölmüş olma ihtimalinden dolayı kendi başına ölen hayvanın etini yemek tehlikeli sonuçlar ortaya çıkarabilir. Boğulmuş, vurularak öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş, vahşi hayvanların yediği hayvanların yenemeyeceği gibi boğazlanmadan başka şekilde ölen hayvanlar da meyte sayıldığından yenmezler. Ancak bu zikredilen hayvanlarda, çok az da olsa bir hayat belirtisi varken yetişilir, besmele ile boğazlanırsa Ebu Hanife'ye göre, meyte olmaktan çıkar ve etleri yenilebilir.³⁷²

3.4.1.2. Akmış Kan

Kan da aynı meyte gibi haram kılınanlar arasındadır. Kan mikrop taşımaya müsait bir yapıya sahip olduğundan kesilen hayvanın vücudunu terk ettikten sonra hemen bozulur ve değişime uğrar. İşte bu akan kanı yemek, içmek haram kılınmıştır.³⁷³ İslami usullere göre kesilen hayvanın kanının tamamına yakını dışarıya akar. Ancak çok az bir kısmı vücudun içinde etteki kılcal damarlarda, dalak ve ciğer gibi organlarında kalır. Bu kan akmış sayılmadığından dolayı et ve diğer organlarla beraber yenilebilir.³⁷⁴

3.4.1.3. Domuz

Hayvanların bir kısmının etlerini yemeyi helal sayan İslam bazılarını da yasaklamıştır. Haram kılının hayvanlar tetkik edildiğinde insan sağlığı için zararlı

³⁷¹ el-Karadâvî, *İslam'da Helal ve Haramlar*, s. 50.

³⁷² İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, I, 536; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, Bilmen Yayınevi, s. 427.

³⁷³ Enam, 6/145; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, I, 123; el-Karadâvî, *İslam'da Helal ve Haramlar*, s. 51-52.

³⁷⁴ Karadâvî, *İslam'da Helal ve Haramlar*, s. 51-52.

oldukları, yenilmesi helal kılınanlara bakıldığında ise yaralı oldukları anlaşılır. Domuz da yaratılış itibarı ile pis beslenen, kokuşmuş maddeler yiyen ve hatta kendi ölen yavrusunu dahi yiyebilen pislik içinde yüzen bir hayvandır. Pis beslendiğinden dolayı vücudu da hastalık barındırmaya elverişlidir. Başta trişin ve tenya olmak üzere birçok bakteri ve virüse ev sahipliği yapar. Eti pişirilse dahi bazı virüsleri hala barındırabilmektedir. Vücudunda insan sağlığı için zararlı olan bu gibi bakteri ve virüsleri taşıdığı için yasaklanmış haram kılınmıştır.³⁷⁵ Fakat bizim bildiğimiz sebeplerin dışındaki sebep ve etkenlerden dolayı da haram kılınmış olabilir.³⁷⁶

Bu ayetler domuzun haram kılınışına delildir:

*"Allah size, sadece ölü hayvanı, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanı haram kıldı."*³⁷⁷

*"De ki: Bana vahyolunanda, leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir- ya da günah islenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış birşey bulamıyorum."*³⁷⁸

*"Allah size, sadece ölü hayvanı, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanı haram kıldı. Ancak kim mecbur kalırsa (başkalarının haklarına) saldırmaksızın, sınırı da asmadan (bunlardan yiyebilir). Çünkü Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir."*³⁷⁹

Domuz, beslenirken temiz pis hiç ayırt etmeden bulduğunu yiyen tabiatı itibarı ile pis bir hayvandır. Tıp ilmi de domuz etinde bulunan birçok zararlar tespit etmiştir. Domuzun sebep olduğu trişin adlı parazit hastalığının yanında domuz etinde bulunan fazla miktardaki yağ asitleri, *histamin*, *imidazol*, *mukopolisakkarit* ve çeşitli hormonların insan sağlığına zarar verdiği tıbbi araştırmalar ile belirlenmiştir. Bunu yanı sıra domuzdan insana ölümcül grip virüsü de geçebilmektedir³⁸⁰.

Domuzdan insana geçen trişin ve kurtçuk parazitleri insan vücudunun kas, kalp ve beyine kadar birçok bölgesine yerleşip tedavisi mümkün olmayan hastalıklara neden olup insanın ölümüne yol açabilmektedirler. Ölümcül hastalıklara sebep olan bu

³⁷⁵ Ataseven, Âsâf, *Din ve Tıp Açısından Domuz Eti*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1994, s. 39-61,

³⁷⁶ Karaman, *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*, s. 34.

³⁷⁷ Bakara 2/173, Mâide, 5/3, Nahl, 16/115.

³⁷⁸ Enâm, 6/145.

³⁷⁹ Nahl, 16/115.

³⁸⁰ Ataseven, *Din ve Tıp Açısından Domuz Eti*, s. 46.

parazitlerden korunmanın en kolay ve kesin yolu bu parazitlerin barındığı domuz etini yememektir.³⁸¹

Domuz yağı ile domuz eti arasında yeme açısından hiçbir fark olmayıp ikisinin de haram olduğu noktasında İslam hukukçuları görüş birliğindedirler.³⁸² Son yüzyılda gelişen teknoloji ile domuzdan kaynaklanan bazı hastalıkların önlenmesi, domuz eti ve yağının başka şekillerde tüketime sunulması veya katkı maddesine dönüştürülüp kullanılması da dinin bu açık yasağını ortadan kaldırmaz.³⁸³

Araştırmacının yapmış olduğu gözlem ve mülakatlar neticesinde elde edilen bilgilere göre Avrupa ülkelerinde olduğu gibi İsveç'te de domuz üretimi çok yaygındır. Hemen her markette domuz eti bulunmakta ve diğer kırmızı etlerden daha ucuz bir fiyata satılmaktadır. Yaptığımız anket çalışmamızda domuz eti yediğini söyleyene rastlanmamış ancak restoran işletmiş esnafla yaptığımız mülakat sonucu Müslüman restoran sahipleri tarafından İsveçli müşterilere ulaşabilmek adına içki ile beraber satıldığı bilgisine ulaşılmıştır.

3.4.1.4. Allah'tan Başkası Adına Kesilenler

Ayette " *Allah size, sadece ölü hayvanı, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanı haram kıldı.*"³⁸⁴ Allah'tan başkası adına kesilen hayvanların haram kılındığı belirtilmiştir. Dolayısıyla bir hayvanın Allah'tan başkası adına kesilmesi haram olması için yeterli bir gerekçedir. Çünkü bunun haramlığını ilgili ayetler kesin bir dille ifade etmektedir. Kesilen kurbanlar, herhangi gelen bir misafir adına ya da bir insan şerefine veya insan adına kesilmişse bu kurbanlar da Allah'tan başkası adına kesilmiş olacağından helal olmaz. Fakat bahsedilen nimetten ötürü şükür kurbanı olarak kesilirse bu durumda helal olur. Bu kurbanı keserken niyet herhangi bir kişiyi ya da objeyi tazim olmamalı ve sadece Allah'ın rızası kastedilmelidir.³⁸⁵

3.4.2. Deniz Ürünleri

Deniz avının mubahlığı ile alakalı: "*İçinden taze et (balık) yemeniz ve takacağınız bir süs (eşyası) çıkarmanız için denizi emrinize veren O'dur. Gemilerin denizde (suları) yara yara gittiklerini de görüyorsunuz.*"³⁸⁶ ve "Hem size hem de

³⁸¹ Ataseven, *Din ve Tıp Açısından Domuz Eti*, s.38, 43,60

³⁸² Serahsî, *el-Mebsût*, I, 202.

³⁸³ İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, I, 307.

³⁸⁴ Bakara 2/173, Mâide, 5/3, Nahl,16/115.

³⁸⁵ Assaf, *el-Halal ve'l-haram*, s. 275.

³⁸⁶ Nahl, 16/14.

yolculara fayda olmak üzere (faydalanmanız için) deniz avı yapmak ve onu yemek size helal kılındı. İhramlı bulunduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı”³⁸⁷ ayetleri Kur’an’dan delil iken “...Denizin suyu temiz, meytesi helaldir”³⁸⁸ hadisi de sünnetten deniz avının mübah olduğunu gösteren delillerdir. Ancak ulema arasında deniz hayvanlarından hangilerinin helal olduğu tartışıla gelmiştir.³⁸⁹ İttifak edilen tek nokta leş durumuna gelmiş veya pis sayılabilecek deniz hayvanlarıdır.³⁹⁰ Çünkü yukarda geçen ayetin³⁹¹ deniz hayvanları için helal sınırını çok geniş tutanlar delil olarak gösterirler.

Denizdeki canlılarından balığın her çeşidi Hanefilere göre helaldir ve boğazlanmaları da gerekmez.³⁹² Ancak kendi kendine ölmüş olanlar yenmezler. Fakat Dalga ve herhangi bir darbe sonucu ölen ya da havasızlık ve başka deniz canlıların avlaması sonucu ölenler yenirler. Midye, İstakoz, karides, kurbağa, yengeç ve kalamar gibi balık türü dışında kalan su canlılarının yenilmesi caiz değildir. Bu deniz canlıları ya iğrenç olduklarından ya da boğazlanmadıkları için meyte hükmündendir.³⁹³

Ulemanın çoğunluğu deniz hayvanlarının adları karada yaşayan ve haram olduğu bildirilen hayvanlarla aynı adını taşııyorsa helal olduğu görüşünü savunurlar.³⁹⁴

İsveç’te restoranlarında çok sayıda balık türünün yanında midye, karides, kalamar, ıstakoz gibi kabuklu deniz ürünleri de bulunmaktadır. Özellikle çok yaygın bir yemek türü olan pizzanın içine de katılan karides, Müslümanlar tarafından da çokça tüketilmektedir. Yukarıda da açıkladığımız üzere Hanefiler bu gibi deniz ürünlerin yenmesini caiz görmezken diğer mezhepler caiz görmüşlerdir.

3.4.3. Et ve Et Ürünleri

Eti yenen kara hayvanları ancak usulüne uygun olarak kesilmesi durumunda etleri helal olur. Usulüne uygun kesim de ancak “*zebh*” (boğaz çukurundan kesmek) veya “*nahr*” (boynun gövdeyle birleştiği yerden/gerdandan kesmek) denilen normal yollardan biri ile olur. Bu şekilde kesilmesi durumunda hayvanın eti helal olur.³⁹⁵ Eğer

³⁸⁷ Mâide, 5/96.

³⁸⁸ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 41, Tirmizî, “Tehâret”, 52, Nesâî, “Tehâret”, 46.

³⁸⁹ İbn-i Âbidîn, *Reddu’l-Muhtâr*, XV, 239.

³⁹⁰ Kasânî, *Kitâbu Bedâiyu’s-Senâi*, VI, 173-177.

³⁹¹ Nahl, 16/14; Mâide, 5/96.

³⁹² İbn-i Âbidîn, *Reddu’l-Muhtâr*, XV, 239.

³⁹³ Kasânî, *Kitâbu Bedâiyu’s-Senâi*, VI, 173-177; El-Mevsîlî, *El-ihitiyâr*, V, 13.

³⁹⁴ İbnüs-Sıddîk, Ebû’l-Feyz Ahmed b. Muhammed b. Sıddîk. *el-Hidâye fî Tahrîci Ehâdîsi’l-Bidâye*, Beyrut 1987, VI, 314.

³⁹⁵ Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s. 579.

hayvan usulüne uygun kesim mümkün değilse o zaman “*akr*” denilen yöntemle yani vücudunun herhangi bir yerinden avlanma sonucu ya da her hangi bir şekilde kanının akıtılması yeterli olur. Eti haram olan hayvanlar hangi usulle olursa olsun kesilmekle etleri helal olmazlar. Yani domuzu besmele çekerek boğazlamak onun etini helal hale getirmez. Bu konuda hiçbir fıkıh mezhebi arasında herhangi ihtilaf yoktur.³⁹⁶

Hayvanı kesen kişi ile alakalı Kur’ an-ı Kerim’ de kişinin yaşı, cinsiyeti ve akli durumu hakkında herhangi bir açıklamaya bulunmamaktadır. Üzerinde durulan nokta Allah’ tan başkasının adının anılıp anılmamasıyla ilgilidir.³⁹⁷ Yani hayvanı boğazlayan kişi keserken Allah’ tan başkasının adını anmışsa, bu her kim olursa olsun onun kestiği hayvanın eti yenmez haram olur.

Ulemanın ekseri, Müslümanların yanı sıra Yahudi ve Hristiyanların kestiklerinin de yenilebileceğini “*Bugün size temiz ve iyi şeyler helal kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helal, sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir*”³⁹⁸ ayetini göz önünde bulundurarak söylemiş ve bu konuda görüş birliğine varmışlardır.³⁹⁹

Buna göre dinsiz, ateist, animist, putperest gibi genel anlamda “*kâfir/müşrik*” olarak nitelendirilenlerin kestiklerinin helal sayılmayacağı konusunda fıkıh mezhepleri arasında ittifak vardır. Yani dünya üzerinde sadece Müslüman ve ehli kitabın (Yahudi ve Hristiyanlar) kestikleri helal, bunun haricindeki tüm insanların kestikleri haramdır. Haram olmasının gerekçesi ise bu kişilerin Müslüman veya ehli kitaptan olmamalarıdır.⁴⁰⁰ Zira hayvan kesen kişi için Müslüman veya ehli kitap olma şarttır. Bir diğer gerekçe ise bu üç grup dışındakilerin kestikleri tüm hayvanların özelde putlar adına kesilen, genelde de Allah’ tan başkasının adı anılarak kesilen hayvanlar kapsamında değerlendirildiği içindir.⁴⁰¹

Ulema arasında ehli kitabın boğazlama şeklinin kesilen hayvanın etinin helalliğini etkileyip etkilemeyeceği tartışma konusu olmuştur. Hanefilerin yanı sıra fakihlerin çoğunluğuna göre ehli kitabın kestikleri ancak keskin bir aletle hayvanın boğazı kesilmesi şartıyla yenebilir. Ehli kitabın kurbanı keserken Allah’ın adını anmaları Hanefilere göre şart değildir. Ancak hayvanı keserken Allah’tan başkasının

³⁹⁶ El-Mevsîlî, El-ihyâ, V, 458; Serahsî, *el-Mebsût*, XII, 2-3.

³⁹⁷ Mâide, 5/4.

³⁹⁸ Mâide, 5/5.

³⁹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 246.

⁴⁰⁰ Mâide, 5/5.

⁴⁰¹ Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 228; Şener, Mehmet “Hayvan”, *DİA*, İstanbul 1998, XVII, 96.

adına kesilmesi durumunda o hayvanın etinin haram olup yenmeyeceği kabul edilmiştir.⁴⁰²

Gerek anket çalışmamızdaki konu ile ilgili sorduğumuz soruda, gerek bu işlerle uğraşan kasaplarla yaptığımız mülakatlar neticesinde, gerekse yaptığımız araştırma ve gözlemler neticesinde İsveç'te İslami usullere göre hayvan kesmek neredeyse imkânsızdır.

Daha önceden de belirttiğimiz gibi İsveç'teki çiftliklerdeki tüm hayvanlar kayıt altına alınmakta ve şahıslara hayvan satışı yasak olduğundan yapılamamaktadır. Mezbahalardaki yapılan kesimler de İsveç kanunlarına göre yapılmaktadır.

İsveç kanunlarına göre hayvan kesimi, küçükbaşlar da hayvanın alnına yaylı ve pimli bir tabancayla vurulmak suretiyle bayıltılmakta ve daha sonra kesilmektedir. Yapılan çok sayıdaki hayvan kesimlerinde bazı hayvanlar ölebilmekte ve daha sonra kesilmektedir. Bu da hayvanın murdar olması anlamına gelmektedir.

Büyük başların kesimi ise küçük bir mermisi olan bir tüfekle hayvanın kafasına sıkılmak ta ve etkisiz hale gelen hayvan daha sonra kesilmektedir. Bu uygulamada da hayvanın beynine sıkılan küçük mermi hemen ölümüne de sebep olabilmektedir

Bunun yanı sıra bu mezbahalarda çalışan kasapların tamamına yakını ateist olup bunların kestikleri de helal olmaz. Bu da önemli bir problem olarak görülmektedir.

Dolayısıyla İsveç'teki mezbahalarda kesilen hayvanlar İslami usullere göre Müslüman ya da ehli-kitap biri tarafından kesilmediğinden ve öldükten sonra kesilme ihtimalleri olduğundan etlerinde haram olma ihtimali yüksektir. Bu etler haram olma ihtimali çok yüksek olduğundan bu etlerden üretilen et ürünleri de helal olmaz.

Ancak yaklaşık 30 yıldan beri faaliyet gösteren İsveç'te Stockholm'ün Johanneshov bölgesindeki “*Qibbla Halal Kött*” (Kıble Helal Et) isimli şirketin İslami usule uygun kesim yapan kesimhanesi bulunmaktadır. Şirket, İsveç resmi kurumlarından onay alarak çalıştığından dolayı ülkede uygulanan kurallara uymak zorundadır. Yani hayvanları bayıltmadan ve uyuşturmadan boğazının kesilmesi mümkün değildir. Kanuna uygun bir şekilde kesim yapmaktadır. Bu şirketin kestiği hayvanların etleri, hayvanlar ölmeden kesilmesi durumunda caiz olacaktır. Aksi takdirde caiz olmayacaktır.

İsveç'te helal etler dışarıdan ithal edilerek ya da bazı özel Müslüman kasapların bireysel olarak kesmesi ile karşılanmaktadır. İsveç'te helal etler daha çok Yeni

⁴⁰² Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 228; Şener, “Hayvan”, *DİA*, XVII, 96.

Zelanda, Hollanda ve İrlanda ve Polonya gibi ülkelerdeki helal kesim yapan tesislerden ithal edilmektedir.

İsveç'te, helal kesim etler, domuz jelatini içermeyen şekerlemeler, hayvan enzimlerinin bulunmadığı peynirler, üretiminde alkol kullanılmayan hamur işleri, İslami kurallara uygun şekilde üretilen helal gıdalara talep gün geçtikçe giderek artmaktadır. Son yıllarda İsveç'in en büyük gıda market zincirlerinden Coop, ICA ve Axfodd'da helal et standı açarak helal et satmaya başlamıştır.⁴⁰³ İsveç'te beyaz et konusuna gelince; tavuk, hindi, ördek ve kaz gibi çiftlikte yetişen kümes hayvanlarının kesimi hususunda üreticilerin farklı uygulamaların mevcut olduğu bilinmektedir. Bir kısım üretici tavukları seri bir şekilde elle keserken, diğer bir kısmı ise kitle imalatı için ihtiyaç duyulan, hızlandırma ve maliyeti düşürme gibi sebeplerle makine ile kesim yapmaktadır.

Makine ile kesimde pek çok metot kullanılmakla birlikte, tavuklar baş aşağıya gelecek şekilde bantta bulunan tutamaklara ayaklarından takılırlar. Daha sonra elektrik verilmiş su havuzlarına sokulduktan sonra, döner veya düz bıçakla kesilecek yere ulaşarak boğazları kesilir. Bu evreden sonra boğazları kesilen tavuklar, haşlama kazanları denilen sıcak sulara sokulur ve orada bir müddet bekledikten sonra tüy yolma makinelerine girerek tüyleri yolunur. Oradan da temizleme, parçalama ve paketlenme evrelerine doğru hareket ederler.⁴⁰⁴

Tavukların seri ve otomatik bir şekilde kesilmesi modern dönemde ortaya çıktığından ilk kaynaklarda direkt olarak bununla ilgili herhangi bir hükme rastlanılmamaktadır. Yani ayet ve hadislerle bakıldığında hayvanların teker teker ve elle kesilmesi gerektiğine dair bir şartın bulunmadığı görülmektedir. Dolayısıyla buradan hareketle ilkesel olarak otomatik makinelerle seri kesim yapılabileceği söylenebilir. Zira bunu yasaklayan hiçbir delil bulunmamaktadır ve İslam hukukunda yerleşik olan genel kaideye göre “*eşyada asıl olan ibaha*” dır.

Tavukların yukarıda tarif ettiğimiz şekilde otomatik makinelerle kesilmesi hakkında Hayrettin Karaman şu açıklamaları yapmıştır:

“Rasul-i Ekrem (s.a.), Adiyy b. Hatim’e: “... *Kanı istediğin şey ile akıt ve üzerine besmele çek.*” Buyurmuştur.⁴⁰⁵ Tavuğu kesen, elektrikli kesim aletini ve kesilecek hayvanı ayarlayıp besmele ile düğmeye basınca onu kesmiş, boğazlamış olur. Bıçağı

⁴⁰³ Altuntaş, Atilla, “İsveç'te Helal Et Satışı”, <https://www.isvecgundemi.com/saglik/isvec-te-helal-et-satisinda-buyuk-artis-h6193.html>, (Erişim: 18 Nisan 2017).

⁴⁰⁴ Büyüközer, Hüseyin Kamil, *Yeniden Gıda Raporu*, İstanbul 2007, s. 151.

⁴⁰⁵ Ebû Dâvûd, “Edahî”, 15.

hayvanın boğazına sürtmekle kesici aletin düğmesine, koluna vb. basmak arasında fark yoktur; her iki durumda da kesen el değil, alettir. Düğme veya kola bir basışta birden fazla hayvanın kesilmesi de caizdir. Mesela hayvan avında eskiden bir okla ancak bir hayvan vurulur idi, sonra ateşli silahlar çıktı ve bir atışta birden fazla hayvanı vurmak mümkün hale geldi, fakaha bu durumda her hayvana ayrı atış yapmayı şart koşmadılar.”⁴⁰⁶

İsveç’te beyaz et denilen kanatlı kümes hayvanlarının helal kesim tesisi bulunmaktaydı. Ancak İsveçli beyaz et sektörünün en büyük firması *Kronfågel*, helal kesim sertifikası alarak üretim yapmaya başlamıştır. Kronfågel, Müslümanların dini hassasiyetlerine göz önünde bulundurarak tavuk, hindi, ördek gibi kanatlı kümes hayvanlarının kesimini Müslümanlara yaptırarak helal beyaz et üretmektedir. İsveç’te kanatlı hayvanlarda helal kesim yapan tesisler mevcut olup ancak tüm ihtiyacı karşılayamamaktadır. Dolayısıyla Almanya, Danimarka ve Hollanda gibi ülkelerden donmuş bir şekilde ithal edilmek suretiyle bu ihtiyaç karşılanmaktadır.

İsveç’te helal et konusundaki en büyük problemlerden biri de okullarda öğrencilerin yediği öğle yemeklerinde yaşanmaktadır. Araştırmacının İsveç’te okul yemekhanesinde çalışan Bekir Çiğel ile yapılan mülakat sonucu edinilen bilgiye göre İsveç eğitim sisteminde eğitim sabahdan öğle sonuna kadar devam etmekte olup, öğle yemekleri devlet tarafından öğrencilere ücretsiz verilmektedir. Yemeklerde alerjisi olan çocuklara ayrı yemek sunulmakta ve helal et isteyen ailelerin çocuklarına da helal etli yemekler verilmektedir. Ancak helal olmayan etin sadece domuz eti diğer etlerin helal olduğu gibi bir yanlış anlaşılma vardır. Bazı Müslüman din adamlarının da İsveçlinin kestiği eti (ehli kitap-ateist ayrımı yapmadan) besmele çekmek suretiyle yenilebileceği fetvası vermeleri de kafaları karıştırmaktadır. Bu da domuz etinden başka etlerin helal olduğu gibi bir anlam çıkarmaktadır. Burada Müslüman aileler gerekli takibi yaptıklarında helal kesim etin öğrencilere sunulması da imkan dâhilinde olup karşılanmamaktadır.

3.4.3. Süt ve Süt Ürünleri

Eti helal olan hayvanlardan deve, sığır, at, koyun ve keçi gibi hayvanların sütü ve bu sütlerden yapılan ürünler helaldir. Ancak bu sütlerden yapılan ürünler alkolik fermantasyona uğrayıp alkolleşmiş olmaması; yani sarhoş edici özelliği bulunmaması

⁴⁰⁶ Karaman, *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*, s. 194-195.

ya da bazı katkı maddeleriyle sarhoş edici hale getirilmemesi gerekir.⁴⁰⁷ At etini Ebu Hanife mekruh görmesine karşın sütünü temiz olarak nitelendirmiştir.⁴⁰⁸

Etinin yenmesi haram olan ve pislik yiyen hayvanların da sütlerinin içilmesini Hz. Peygamber yasaklamıştır.⁴⁰⁹

Sütün yanı sıra başka tartışma konusu da peynirlerin yapımında kullanılan mayaların hükmü hakkındadır. Peynir yapımında kullanılan mayalardaki enzimler hayvanlardan veya mikroorganizmalardan elde edilebilir. Peynir mayaları; kimozin ve pepsin adındaki iki enzimin karışımından oluşur ve bu enzimler hayvanların kursak ve midelerinden elde edilirler. Şayet bu peynir mayası eti yenen ve İslami usullere göre kesilmiş hayvanların kursağından elde edilmişse, temizdir ve bu mayayla yapılan peynirin de helal olacağına görüş birliği vardır. Bunun yanı sıra Ebu Hanife'ye göre İslami usullere göre kesilmemiş hayvanlardan veya meyteden yapılmışsa da bu durum da yine bu mayalar temiz kabul edilir ve peynir yapımında kullanılabilir. İmameyn'e göre maya katı ise temizlenip kullanılabilir; fakat sıvı ise temizlenemediğinden kullanılamaz. Buna karşın diğer mezhepler, meyteden alınan peynir mayasının temiz olmayacağı ve peynir yapımı için kullanılamayacağı görüşündedirler. Ancak İbn-i Teymiye, sahabenin İran fethedilince Mecusilerin imal ettiği peynirden yemesini delil olarak göstererek bu konuda Ebu Hanife'nin görüşünü desteklemiştir. Ancak haramlığı kesin olan domuzdan elde edilen maya ve bu mayayla üretilen peynirin helallığı söz konusu değildir.⁴¹⁰

İsveç'teki marketlerde satılan bazı peynirler maya kullanılmadan peynir kültür ile yapılmakta bazıları da peynir mayası (löpe) kullanılarak yapılmaktadır. Maya kullanılarak yapılanların domuzdan yapıp yapılmadığı kesin değildir. Dolayısıyla maya kullanılarak üretilen peynirler şüphelidir.

3.4.4. Diğer Yiyecek Ürünleri

Topraktan çıkan meyve, ağaç, ot, hububat türleri olan bitkisel gıdalar; sarhoş edici ve zararlı olanlarının dışındakilerin hepsinin yenilmesi helaldir.⁴¹¹ Kur'an-ı Kerim'de bitkisel gıdaların helal olduğunun delilleri şu ayetlerdir:

⁴⁰⁷ İbn Hazm, el-Endelüsî ez-Zâhirî, Ebu Muhammed b. Ali b. Said, *el-Muhallâ*, Mısır 1931, VII, 426.

⁴⁰⁸ Serahsî, *Mebsût*, XI, 233.

⁴⁰⁹ Ebû Dâvûd, "Etime", 25; Tirmizî, "Etime", 23; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 410.

⁴¹⁰ Hamdi Okur, Kaşif, *İslam Hukuku Açısından Helal ve Haram Olan Gıdalar ve Bazı Güncel Meseleler* VI, İlahiyat Fakülteleri İslam Hukuku Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı Bildirileri, s. 12

⁴¹¹ Zuhaylî, Vehbe, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, IV, 320.

“De ki: Allah’ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı⁴¹²?” ile “Allah, yeri canlılar için yaratmıştır. Orada meyveler ve salkımlı hurma ağaçları vardır. Yapraklı daneler ve hoş kokulu bitkiler vardır. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?”⁴¹³ Kur’an-ı Kerim’de isimleri zikredilen bazı bitkilerin insanların faydalanması için yaratıldığı bildirilmektedir.⁴¹⁴ Ancak hiçbir ayette ismi zikredilip yenmesinin yasaklandığı bitki çeşidi yoktur.

Nasslar’da ve fıkıh kitaplarında bitkisel gıdalarla ilgili hükümler, akıl ve beden sağlığına zararlı olan ve bu bitkilerle elde edilen içki, sigara ve uyuşturucu gibi maddeler ile ilgilidir.

3.5. İçeceklerde Helallik ve Haramlık

3.5.1. Alkollü İçecekler

Kur’an-ı Kerim’de “hamr” tabiri ile ifade edilen her türlü alkollü içkilerin içilmesi haram kılınarak şu ayetle yasaklanmıştır.

“Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar) fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?”⁴¹⁵

“Her sarhoş edici şey hamr, her hamr da haramdır.”⁴¹⁶ hadisi de genel çerçeveyi çizerek konuya açıklık getirmiştir.

Ayetlerde de ifade edildiği üzere alkollü içkilerin yasaklanmasındaki gerekçe, faydasından çok zararının olması, şeytan işi bir pislik olması ve içki aracılığıyla şeytanın insanlar arasına kin, nefret ve düşmanlık sokması olarak sıralanabilir. İçkinin yasaklanmasındaki bir diğer hikmet ise, insan sağlığına kansere kadar varan hastalıklarla verdiği zararlar yanı sıra, korunması gereken beş esastan biri olan aklın da zarar görmesidir.⁴¹⁷

⁴¹² Arâf, 7/32.

⁴¹³ Rahman, 55/10-13.

⁴¹⁴ Bakara 2/61; Zümer 39/21; Abese 80/27.

⁴¹⁵ Mâide, 5/90-91.

⁴¹⁶ Müslim, “Eşribe”, 63; Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 5; Tirmizî, “Eşribe”, 1; Nesâî, “Eşribe”, 22.

⁴¹⁷ Tâhir, Muhammed, *İslam Hukuk Felsefesi*, (Çev. Vecdi Akyüz, Mehmet Erdoğan), İstanbul 1996, s. 139-143.

İçki karıştırılarak üretilen ürünler, içki haram olduğundan onlarda haram hükmünü alır ve yenilip içilmesi haramdır.⁴¹⁸

İsveç'te marketlerde satılan bazı çikolata ve şekerlemelerin ve pastaların içine ve hatta peynirlerin içine dahi alkollü ürünler konulduğu gibi, restoran gibi yerlerde de yapılan bazı yemeklerin içerisine de alkol içeren ürünler konulabiliyor. Bu türden yiyecek ve yemeklerin içerisinde alkol olduğundan yenmesi helal olmayanlar kategorisine değerlendirilir.

3.5.2. İsveç'te İçki Satışı

İsveç'te içki satışı ve kullanımı çok sıkı kurallara göre yürütülüp denetlenmektedir. İsveç'te yasalar alkollü içkilerin marketlerde büfelerde satışına kesinlikle izin vermemektedir. Yasalar sadece normal marketlerde alkol oranları maksimum 3,5% olan biraların satışına izin vermektedir.⁴¹⁹ İsveç Alkol Kurulu ve Alkol Kanunu'nun özenle üzerinde durduğu hususların başında halk sağlığının alkollü içkilerin tüketiminden kaynaklanabilecek zararlardan korunması yer almaktadır. İsveç yasalarında alkollü içki kullanımı için yaş sınırları kesin olarak belirlenmiş ve bu yaş sınırı 18'dir. Bu yaş sınırı genç nüfusun ve çocukların alkollü içkilerin zararlarından korunması için özellikle konmuştur. Sadece bira gibi düşük alkol oranına sahip olan alkollü içkilerin marketlerde satışına kısmen izin verilmiştir. Diğer alkollü içkiler sadece devletin kontrolünde olup 1955 yılından beri faaliyet gösteren "Systembolaget" adı verilen yerlerde yani Tekel bayilerinde satılmaktadır.⁴²⁰

Bununla birlikte araştırmacının yapmış olduğu gözlem ve mülakatlar neticesinde elde edilen bilgilere göre Tekel'deki (Systembolaget) içki satın alma yaşı 20'nin üzerinde olması gerekirken, Tekel'in çalışma saatleri hafta içi 10:00-18:00 arası, cumartesi günleri ise 10:00- 13:00 arası. Pazar günleri ise kapalıdır. En dikkat çekici uygulama ise Disko, bar, gibi içkili mekânlarda kısmen içki yasağının bulunması. İsveç Alkol Kuruluna göre müessesesinde içki satmak için alkol lisansı (Tilstont) olan disko ve bar sahipleri veya çalışanları müşteriye eğlenebilecek ve sarhoş olabilecek kadar içki servisi yapabilir. Müşteri sarhoş olmaya başlayınca kesinlikle içki servisi yasaklanır. Aksi takdirde o müessesenin içki lisansı iptal edilir.

⁴¹⁸ Ebû Dâvûd, *Eşribe* 5; Tirmizî, *Eşribe* 3; Nesâî, *Eşribe* 25; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 478.

⁴¹⁹ İsveç'te içki satışının yasalarla kısıtlanması, <https://www.dunya.com/dunya/isvec039te-internetten-icki-satisi-tartismasi-haberi-233098>, (Erişim: 14.02.2017).

⁴²⁰ Anadolu Ajansı muhabiri Atilla ALTUNTAŞ ile yapılan mülakat.

3.5.3. Gazlı İçecekler

Gazlı içeceklerde ve bazı meşrubatların üretim aşamasında etil alkol kullanılmaktadır. Etil alkolün kullanım amacı ise içeceğin içindeki aromayı eriterek homojen hale getirmek için çözücü olarak kullanılmaktadır. Bur da tartışma konusu olan şey, konulan etil alkolün içeceği haramlık veya helallik yönünden hükmü nasıl etkileyeceğidir. Bu tartışmaya açıklık getirmek için de içeceklere katılan etil alkolün necis olup olmadığı ve içeceğin sarhoşluk verici nitelik taşıyıp taşımadığı konularına netlik kazandırmak gerekir.

İçeceklere konan etil alkolün necis olduğu kabul edersek; bu safer başka bir tartışma konusu da hangi miktarının söz konusu sıvıyı temiz olmaktan çıkaracağıdır. İbn-i Abidin sıvı içerisine karışan necis maddenin bu sıvının renginin, kokusunun ve tadının değişimine sebep olmadıkça necis sayılmayacağı ve helal olduğunu belirtmiş⁴²¹. Buradan hareketle; meşrubat içerisine katılan etil alkolün o içeceği temiz olmaktan çıkarmayacağı hükmüne varılabilir.

Hayrettin Karaman gazlı içeceklerin hükmünü suların temizliği konusuna kıyaslayarak şu fetvayı vermiştir:

“Dince pis olan nesne az suya veya az sıvı maddeye karıştığı zaman su ve sıvı pis olur; içilmez ve onunla dini temizlik yapılmaz. Çok suya pislik karıştığı zaman ise suyun rengi, tadı ve kokusundan biri, karışan pislik belli olacak şekilde değişmedikçe su pis olmaz. Çok su, Hanefilere göre yeri köşeli ise yüzeyi 10x10 arşın, yuvarlak ise 36 arşın, derinliği ise bir karısa yakın yerdeki sudur. Arşın yaklaşık iki karıştır. Şafilere göre iki kuledir (büyücek küp, iki kule su, yaklaşık 200 kg. sudur). İmam Malik'e göre ise az su, içine düşen pisliğin rengi, tadı veya kokusu belli olan sudur, belli olmayan su ise çok su sayılır. Buradaki ölçülere göre çok sayılan suya mesela sidik veya şarap karışsa o su pis olmaz, onunla abdest alınır ve o su sağlığa zararı yoksa içilebilir. Bir sıvının içine alkol karışınca hemen 'bu sıvı haramdır' denemez, haram olmasına hükmetmek için yukarıdaki şartların gerçekleşmesi gerekir. Gazlı içecekler büyük tanklarda yapılıyor, bunların içindeki sıvı/su, müçtehitlerin birçoğuna göre “çok” hükmündedir. Buna göre gazlı bir içeceği elinize aldığınızda koklayınca alkol kokmuyorsa, tadınca alkol tadı vermiyorsa, bakınca alkol rengini almamış ise, o içecek

⁴²¹ İbn-i Âbidîn, *Reddül Muhtâr* XVI, 63.

temizdir, helalidir. “Çoğu sarhoş eden içeceğin azı da haramdır”⁴²² kuralına göre de baktığımızda, piyasadaki gazoz ve kolaların içilebilecek çok miktarı sarhoş etmediğine göre bu bakımdan da bir sakıncası yoktur. Gazlı içeceklerin içilmesi konusunda bir de “sağlığa tesir” yönünden bakmak gerekir. Bu bakımlardan bir sakınca varsa ilgili içecekten uzak durmak kaçınılmazdır.”⁴²³

VI. *İslam Hukuku Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı ve İslam Fıkıhı Açısından Helal Gıda Sempozyumu*’nda alınan karara göre: Gazlı içecekler hamr kapsamında değerlendirmemiş ancak bu içeceklerin sağlık açısından verdiği zararlar göz önünde bulundurularak uzak durulması tavsiye edilmiştir.⁴²⁴

Sonuç olarak diyebiliriz ki söz konusu sıvının içerisindeki alkol, o sıvı çok miktarda alındığında sarhoş etmesine sebebiyet verecek orandaysa bu durumda hamr hükmünü alır ve haram olur. Ancak içeriğindeki alkol maddesi bu etkiyi oluşturacak seviyeden uzaksa sıvı hamr kapsamına girmez ve helalidir.

3.5.4. Su, Meyve Suları, Çay ve Kahve

Bir su tadını, rengini ve kokusunu kaybedip zararlı hale gelmiyorsa; yani su olma özelliğini kaybetmiyorsa o su aslen helaldir. Bu suların; kaynak suyu, nehir suyu, maden suyu, yağmur suyu veya kar suyu diye farklı isimlerle adlandırılması bu hükmü değiştirmez.⁴²⁵

Fermantasyon sonucu alkolleşmemiş veya içerisine haram bir katkı maddesi bulunmayan elma suyu, vişne suyu, üzüm suyu, armut suyu ve karışık meyve suyu gibi meyve suları helaldir.⁴²⁶

Sarhoş etme ve uyuşturucu özelliği bulunmayan meyve, yaprak ve çeşitli otların çayları da helal kapsamındadır. Siyah çay, yeşil çay, kuşburnu çayı, ada çayı, ıhlamur ve nane çayı gibi çaylar buna örnektir. Ancak bazı çaylara domuz kanı karıştırılması suretiyle rengi ve tadı değiştirilen çaylar; domuzun haram oluşundan dolayı helal olmaz.

⁴²² Nesâî, “Eşribe”, 25.

⁴²³ Karaman, Hayreddin, *Hayatımızdaki İslam* 2, s. 163-167; Karaman, Hayreddin, “Gazlı İçecekler 2”, *Yeni Şafak*, 20 Ekim 2006.

⁴²⁴ Okur, Kaşif Hamdi, “İslam Hukuku Açısından Helal ve Haram Olan Gıdalar ve Bazı Güncel Meseleler”, *VI. İslam Hukuku Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı ve İslam Fıkıhı Açısından Helal Gıda Sempozyumu*, Emin Yayınları, Bursa 2009, s. 51.

⁴²⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, I, 23.

⁴²⁶ İbn-i Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, I, 334; Hayrettin Karaman, “Gazlı içecekler 2”, *Yeni Safak* (20.10.2006).

Kahve, Müslümanlar da dâhil olmak üzere İsveç'te en çok tüketilen sıcak içecekler arasındadır. İçinde kafein olmasına karşın sarhoş edici ve uyuşturucu özelliği barındırmadığından dolayı kahve de helal içecekler kapsamındadır.

3.6. Helal Gıda Sertifikası

Günümüzde kadınların da iş hayatına yoğun bir şekilde atılması, çalışan nüfusun artmasına ve bu nedenle de yemek yapmaya harcanan sürenin azalmasına sebep olmuş; bu da aileleri hazır gıda tüketmeye yönlendirmiştir. Anında tüketilmeye hazır olan bu gıdalar, hemen bozulup kokuşmasın ve raf ömürleri uzun olsun diye bazı katkı maddeleri karıştırılarak üretilmektedir. Bu katkı maddelerinin niteliği helallik açısından çok önemlidir. Bu katkı maddelerinin kaynağının tam olarak bilinmesi helal ya da haram olduğunu belirlemek için büyük önem arz eder. Çünkü birçok gıdanın üretim sürecinde kullanılan bu maddeler, büyük çoğunluğu Müslüman olmayan farklı dinlere mensup başka ülkelerden ithal edilmektedir. Müslüman toplumlar dini inançları gereği bazı gıdaları ve bunlara ilave edilen katkı maddelerini helal olmadıkları gerekçesiyle tüketmediklerinden helal gıda arayışına girmiş ve bu konuda bazı standartlara ihtiyaç duymuşlardır. Hangi gıda maddelerinin tüketilmesinin helal, hangisinin haram olduğunun ayrımının yapılabilmesi için de bir helal gıda sertifikasyon sistemi geliştirilmiştir. Gıdaların helal sertifikası alabilmesi için neredeyse tüm gıdalarda bulunan gıda katkı maddelerinin tespiti ve bunların kullanıldığı gıdaların hükmünün netleşmesi gerekmektedir.⁴²⁷

Bir gıdanın helal gıda olabilmesi için üretim sürecinin her aşamasındaki uygulamaların İslami kurallara uygun olarak gerçekleştirilmesi gerekir. Bir gıdanın helal olabilmesi için şu hususlara dikkat edilmesi elzemdir. Bunlar:

İslam hukukuna göre Müslümanlar için tüketimi yasaklanmış veya İslami usullere göre kesilmemiş hayvan ürünlerini içermemesi gerekir. Bunun yanı sıra İslam'a göre temiz olarak nitelendirilmeyen bir madde içermemesi ve İslam'a göre temiz kabul edilen bir tarzda üretilip paketlenmiş olması gerekir. Aynı zamanda İslam dinine göre helal kabul edilmeyen bir gıda ile temas halinde olmaması da gerekir.⁴²⁸

⁴²⁷ Batu, Ali, *Türkiye'de Helal (Mahzursuz) Gıda ve Helal Belgelendirme Sistemi*, Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi, s. 51.

⁴²⁸ Akgündüz, Ahmet, *Helal Gıda Meselesi: Avrupa'da Helal Gıda Problemleri ve Çözüm Yolları*, Helal Sertifikası Sempozyumu Bildirileri, Balıkesir 2012, s. 1.

Müslümanlar ve özellikle de İsveç gibi gayr-i Müslimlerin çoğunlukta olduğu ülkelerde yaşayan Müslümanlar gıda ihtiyaçlarını karşılarken yukarıda saydığımız ölçütlere dikkat edip gıdanın helal oluşuna özen göstermelidirler.

Müslümanların dini hassasiyetlerinden dolayı helallik endişelerini gidermek için marketlerde satılan gıdaların içeriklerinin analizine, analiz edilen ürünlerin kontrolüne ve etiketlenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaç ta bazı yetkili kuruluşlar tarafından ürünlerin incelenerek İslami kurallara uygun olup olmadığı belirlendikten sonra ürünün sertifikalandırılması şeklinde; “helal gıda sertifikası” adı verilen sertifikalar verilerek giderilmektedir. “Helal gıda sertifikası bütün dünyada Müslümanların, hemen hemen her üründe yer alan şüpheli katkı maddelerini düşünmeden, gıda maddelerini rahatça tüketebilmelerine olanak sağlayan bir sertifikasyon sistemidir.”⁴²⁹ Yani helal gıda sertifikası, İslam dinine göre tüketilmesi yasak olmayan ürünlere verilen uluslararası belgeye verilen addır.

Helal gıda sertifikalar ancak muteber, ehil ve tarafsız bir kurum tarafından, yapılan üretimlerin denetlemesi ve helal standartlarla göre üretimin yapılıp yapılmadığının tespit edilmesi sonucu verilebilir. Verilen sertifikalar gıdaların helal olmasını garanti etmesinin yanında, insan sağlığına uygun saf ve temiz olduğunu da garanti eder.⁴³⁰

Ürünlerin raf ömrünü uzatmak ve gıdalara eklenen aromaları homojen hale getirmek için kullanılan gıda katkı maddeleri, normal koşullarda tek başına tüketilmeyen, tek başına besleyici değeri olmayan maddelerdir.⁴³¹

Gıdalara konan katkı maddelerinin en geniş alanda kullanılanı ve en şüphelisi jelatindir. Jelatin, hayvanların deri ve kemiklerinin bazı işlemlerden geçirilerek üretilen bir protein katkı maddesidir. Hemen hemen her üründe kullanılan bir protein maddesi olan jelatin, gıdalarda jel görünümü oluşturmak ve koyulaştırmak gibi amaçlar için kullanılmaktadır. Aynı zamanda bu madde gıda, kozmetik ve ilaç sanayinde de oldukça geniş bir kullanım alanı bulunmaktadır. Jelatin Özellikle et ve süt ürünlerinde ve yumuşak şekerlemelerde yaygın olarak kullanılmaktadır. Jelatin katkı maddesi olarak süt ürünleri olan yoğurt, dondurma, peynir, margarin gibi gıdalarda; et ürünleri olarak üretilen sucuk, salam, jambon, sosis gibi gıdalarda ve şekerleme olarak üretilen

⁴²⁹ Batu, Ali, *Türkiye’de Helal (Mahzursuz) Gıda ve Helal Belgelendirme Sistemi*, Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi, s.51.

⁴³⁰ Batu, Ali, *Türkiye’de Helal (Mahzursuz) Gıda ve Helal Belgelendirme Sistemi*, Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi, s. 52.

⁴³¹ Küçüköner, Erdoğan, *Helal Gıda Sertifikasyonunda Gıda Katkı Maddelerinin Yeri*, 1. Ulusal Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi, Ankara 2011, s. 13.

gıdalardan olan reçel, helva, marmelat, fındık-fıstık ezmeleri, pekmez ve tahin gibi ürünlerde geniş ölçüde kullanılmaktadır. Ayrıca ilaç sanayinde, kozmetik ürünlerinde ve daha başka birçok üründe jelatine rastlanmaktadır.⁴³²

Yenmesi helal olan ve İslami usullere göre kesilmiş bir hayvandan elde edildiği takdirde Jelatinin kullanılmasının hükmüyle alakalı olarak caizdir diyebiliriz. Ancak İsveç gibi batılı ülkelerde jelatin üretiminin ana kaynakları içerisinde, ekonomik ve teknik bazı avantajları dolayısıyla, ağırlıklı olarak domuz deri ve kemikleri yer almaktadır.⁴³³ Dolayısıyla üretilen jelatinin domuzdan ve helal kesim olmayan hayvanlardan imal edilme ihtimali çok yüksek olduğundan jelatin katkılı ürünlerden uzak durulması gerekmektedir.

3.6.1. Avrupa ve İsveç'te Helal Gıda Sertifikası

Yaklaşık 45 milyon Müslüman nüfusun yaşadığı Avrupa Birliği ülkelerinde yıllık yaklaşık 70 milyar Euro helal gıda pazarı olduğu tahmin edilmektedir. Buna gıda ihraç edilen Müslüman ülkeler de eklendiğinde bu rakam daha da yükselmektedir. Bunun için ihracat yapılan Müslüman ülkelerin de kabul edeceği bir Avrupa Helal Gıda standardı oluşturulması Avrupa ekonomisi açısından giderek daha da önem arz etmektedir. Avrupa Birliği'nde yer alan Fransa, Almanya, İngiltere, Hollanda, İsveç ve İtalya gibi ülkelerde yaşayan 45 milyona yaklaşan Müslümanlar, potansiyel nüfusuyla helal gıda konusunda ciddi bir pazar oluşturduğu bilinen bir gerçektir. Avrupa ülkeleri içinde helal gıda meselesini çözmeye en yakın olan ülke İngiltere olmuştur. Çünkü İngiltere'de yaşayan Müslümanlar Müslüman Gıda Konseyini (Muslim Food Board) kurarak, aralarında oluşan tartışmaları sonlandırmak ve ilgili sorulara yanıt verebilmeyi hedeflemişlerdir. İngiltere'de helal gıda konusunda "Birleşik Krallık Müslüman Gıda Kurulu" yetkili kılınmış ve bunun yanı sıra, Endonezya (MUI) ve Malezya (JAKIM) tarafından tanınan "Halal Food Authority" de yetkili olup sertifika vermektedir.⁴³⁴

Avrupa ülkeleri arasında büyük gıda satışlarının olmasına rağmen Almanya, kesin bir çözüm yolu üretmemiş bir ülkedir. Buna rağmen Almanya'da hizmet veren Avrupa Helal Sertifika Enstitüsü (EHZ) titiz denetimleri sonunda ilgili yerlere "helal gıda sertifikası" vermektedir. Almanya Rüsselsheim'da bulunan Helal Control e.K.

⁴³² Büyüközer, Hüseyin Kami, *Yeniden Gıda Raporu*, İstanbul 2007, s. 66.

⁴³³ Büyüközer, Hüseyin Kami, *Yeniden Gıda Raporu*, İstanbul 2007, s. 97.

⁴³⁴ - Akgündüz, Ahmet, *Helal Gıda Meselesi: Avrupa'da Helal Gıda Problemleri ve Çözüm Yolları*, Helal Sertifikası Sempozyumu Bildirileri, s.12.

(EU), JAKIM ve MUI tarafından da tanınan helal gıda sertifikası vermektedir. Hamburg İslam Merkezi (IZH) de Almanya'nın yanı sıra Avusturya'da, Hollanda'da ve İsviçre'de çalışan firmalar için de helal gıda sertifikası temin eden m-haditec GmbH & KG firması ile ortaklaşa helal gıda sertifika vermektedir. Diğer Avrupa ülkelerinden olan Danimarka'da da İslam Kültür Merkezi (İslamic Cultural Centre-İKCS), Belçika'da ise Avrupa İslami Gıda Konseyi (İslamic Food Council of Europe) Malezya HDC tarafından onaylı, helal gıda sertifikası veren kurumlardır. Yine Belçika'nın başkenti Brüksel de faaliyet gösteren "Euro Halal" adlı bir helal gıda kontrol ve sertifika kuruluşu bulunmakta ve bir diğer kuruluş olan Halal Federation of Belgium da bu konuda ülkede yetkili ve söz sahibidir. Fransa'da ise ARGML (Association Rituelle, Grande Mosque de Lyon) ve Association Finisterienne- Pour La Culture Arabo-İslamique (AFCAI) helal gıda sertifikası veren kuruluşlar olarak bilinmektedir. Fransa'da bulunan "Halal Correct France" Vakfı ile Hollanda'da bulunan "TQ HCC" Vakfı, Dünya Halal Konseyi'ne üyedir ve bu itibarla The İslamic Aboard for Fatwa & Research in NL, MUI ve JAKIM tarafından tanınmaktadır. Hollanda'da faaliyet gösteren başka bir helal gıda sertifika veren kuruluş olan HFFIA (Halal Feed and Food Inspection Authority) de helal gıda sertifikası vermektedir. Balkanlar'da bulunan ülkelere Bosna Hersek'te ise 2006 yılında kurulan sivil toplum kuruluşu olan "Agency For Halal Quality Certification" da ülkedeki helal gıda sertifika çalışmalarını yürütmektedir⁴³⁵.

Türkiye'de ise GIMDES helal gıda alanında çalışmalar yapmaktadır. 2009 yılında World Halal Council'in üyesi olmuş ve bu kuruluş tarafından akredite edilmiş olan GIMDES, 2009 Nisandan itibaren ihracata yönelik helal sertifikası vermeye başlamış ve vermeye devam etmektedir⁴³⁶.

International Helal Integrity Allaince (IHI) ve Stockholm Ticaret Odaları üyesi olan Islamguidens Halalcertifiering AB, İsveç Helal Konseyi tarafından da tanınan İsveç'teki ilk helal gıda sertifikasyon kuruluşudur. Yaklaşık 2200 üyesi bulunan ve en büyük Müslüman sertifikasyon kuruluşlarından biri olan Islamguidens Halalcertifiering AB, İsveç'te 1997 yılından bu yana faaliyet göstermektedir.⁴³⁷

⁴³⁵ Akgündüz, Ahmet, *Helal Gıda Meselesi: Avrupa'da Helal Gıda Problemleri ve Çözüm Yolları*, Helal Sertifikası Sempozyumu Bildirileri, s.114.

⁴³⁶ Melekoğlu, İlknur, "Dünyada Helal Gıda ve Helal Gıda Sertifikası", <http://www.hayatonline.eu/41-sayi-ocak-2010/dunyada-helal-gida-ve-helal-gida-sertifikasi/>, (Erişim: 16 Nisan 2017).

⁴³⁷ Islamguidens Halalcertifiering AB, İsveç'teki Helal Gıda Sertifikası, <http://www.halalcertification.se/>, (Erişim: 18 Nisan 2017).

BÖLÜM IV

ANKET ÇALIŞMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Problem ve Amaç

İsveç'te yaşayan Müslümanların güncel fıkıh problemlerini konu edinen çalışmamızın temel amacı, işçi göçüyle veya evlilik yoluyla ya da başka bir şekilde İsveç'e göç etmiş Müslümanların günlük yaşantılarında ibadet hayatı, aile hayatı ve helaller ve haramlarla ilgili karşılaştıkları problemleri tespit etmeye çalışmaktır.

4.2. Veri Toplama Araçları ve Analizde Kullanılan Teknikler

Bu araştırmada birden çok veri toplama tekniğine başvurulmuştur. Bunlardan ilki anket formudur. Ankette 33 soru bulunmaktadır. Anket formunun ilk kısmında katılımcıya cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durumu, mezhebi, memleketi ve yaşadığı şehir gibi kişisel ve demografik bilgileri içeren sorular yöneltilmiştir. Takip eden kısmında ise 1-15 soruda katılımcıya ibadet hayatı ile ilgili sorular yöneltilmiştir. 16-23 soruda aile hayat ile ilgili sorular yöneltilirken 23-33 sorularında ise katılımcıdan helaller ve haramlarla ilgili sorulara cevap verilmesi istenmiştir. Anket formundaki bu soruların tercih edilmesinde araştırmacının yaklaşık dört yıl boyunca içinde bulunarak gözlemlediği İsveç'teki Müslümanların en çok karşılaştıkları fıkhi problemler göz önünde bulundurulmuştur. Diğer veri toplam tekniği ise araştırmacının yapmış olduğu mülakatlardır. Düşüncelerini açık ve net bir şekilde anket formuna yansıtamayan çocuklar da dâhil olmak üzere, genç, yetişkin ve yaşlı kadın-erkek Malmö'de 50 den fazla kişi ile mülakat yapılırken; Stockholm'de ise 100 den fazla kişi ile mülakat yapılmıştır. Bir diğer veri toplama tekniği ise araştırmacının en çok uyguladığı ve istifade ettiği gözlem tekniğidir. Araştırmacının din görevlisi olarak görev yaptığı 2013-2018 yılları arası bol bol gözlem yapma imkânı bulmuş ve verilerin büyük çoğunluğunu bu teknikle toplamıştır.

4.3. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni/örneklemini İsveç'in Malmö şehri ile başkenti olan Stockholm şehirlerinde yaşayan her yaştan erkek ve kadın Müslümanlardır. Malmö ve Stockholm'de evrenin tamamına ulaşma imkânı olmadığından örneklemin seçiminde

camiler, dernek lokalleri, gençlerle yapılan aktivite programları ve rastgele yapılan mülakatlara başvurulmuştur. Uygulama araştırmacının din görevlisi olarak çalıştığı 2013-2016 yılları arasında Malmö ve Stockholm’de toplam 100 katılımcı ile anket, 150’den fazla kişi ile mülakat teknikleri ile ve de yaklaşık dört yıl boyunca gözlem yapılarak yapılmıştır.

Ankete katılan katılımcıların özellikleri şu şekildedir.

Tablo 1

Örneklemin Özellikleri

CİNSİYET	N	%
Erkek	60	60
Kadın	40	40
Toplam	100	100

Tablo 1’de de görüldüğü gibi araştırmamıza erkeklerden 60 kişi katılırken, kadınlardan 40 kişi katılmıştır. Araştırmada erkeklerin sayısının kadınlardan daha fazla oluşu, araştırmacının erkeklere daha rahat ulaşabilmesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 2

Örneklemin Yaşı

YAŞ	N
Yaşını Belirten	94
Yaşını Belirtmeyen	6
En Küçük Yaş	11
En Büyük Yaş	87

Tablo 2’de de görüldüğü gibi örneklemin yaş aralığı 11-87 arasındadır. Yaşını belirten 94 kişi iken, belirtmeyen ise 6 kişidir. Araştırmanın kadın erkek her yaşta yaşlı, yetişkin, genç ve ergen ile yapılması yaş aralığının çok geniş olması sonucunu doğurmuştur.

Tablo 3

Örneklemin Eğitim Durumu

EĞİTİM	N	%	Geçerli %
İlkokul	25	25,0	27,5
Ortaokul	14	14,0	15,4
Lise	38	38,0	41,8
Üniversite	14	14,0	15,4
Belirtmeyen	9	9,0	
Toplam	100	100,0	100,0

Araştırmada her yaş grubundan kişiler ile değişik eğitim seviyelerinden kişiler seçilerek daha gerçekçi bilgilere ulaşmak hedeflenmiştir. Tablo 2’ de görüldüğü gibi araştırmaya katılanlardan ilkokul mezunu 25 kişi iken ortaokul mezunu 14 kişidir. Lise mezunu olan kişilerin sayısı 38 iken üniversite mezunu olanların sayısı 14 kişidir. Bunun yanı sıra araştırmaya katılan 100 kişiden eğitim durumunu belirtmeyenler 9 kişidir.

Tablo 4

Örneklemin Medeni Durumu

MEDENİ DURUM	N	%
Evli	73	73,0
Bekar	27	27,0
Toplam	100	100,0

Araştırmanın konusu evli-bekâr kadın-erkek her durumdaki kişileri ilgilendirdiği için evli-bekâr ayrımına gidilmemiştir. Tablo 4’te de görüldüğü gibi araştırmaya katılan evli olanların sayısı 73 iken bekârların sayısı 27’dir.

Tablo 5

Örneklemin Mezhebi Aidiyeti

MEZHEB	N	%	Geçerli %
Hanefi	79	79,0	96,4
Şafii	2	2,0	2,4
Hanbeli	1	1,0	1,2
Maliki	0	0,0	0,0
Belirtmeyen	18	18,0	
Toplam	100	100,0	100,0

İsveç'te her türlü mezhepten Müslümana rastlamak mümkün iken araştırmamızda Hanefi mezhebine mensup Müslümanların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bunu nedeni ise araştırmaya katılanların çoğunun Türk oluşudur. Tablo 5'te de görüldüğü gibi Hanefi mezhebine mensup olanların sayısı 79 iken, Şafii mezhebine mensup olanların sayısı 2'dir. Hanbeli mezhebine mensup 1 kişi varken Maliki mezhebine mensup kimse yoktur. Ayrıca 18 kişi de hangi mezhebe mensup olduğunu belirtmemiştir.

Tablo 6

Örneklemin Memleketi

MEMLEKET	N	%	Geçerli %
Adana	1	1,0	1,2
Bursa	3	3,0	3,6
Erzurum	1	1,0	1,2
Gaziantep	4	4,0	4,8
Mersin	1	1,0	1,2
İstanbul	7	7,0	8,3
İzmir	1	1,0	1,2
Kırşehir	1	1,0	1,2
Konya	54	54,0	64,3
Manisa	2	2,0	2,4
Mardin	1	1,0	1,2
Sakarya	4	4,0	4,8
Sivas	1	1,0	1,2

Yozgat	1	1,0	1,2
Aksaray	1	1,0	1,2
Osmaniye	1	1,0	1,2
Belirtmeyen	16	16,0	
Toplam	100	100,0	100,0

İsveç'te dünyadaki birçok İslam ülkesinden Müslümana rastlamak mümkün iken Türkiye'den de Müslümana rastlamak mümkündür. Tablo 6'da da görüldüğü gibi araştırmamıza Türkiye'nin birçok şehrinden İsveç'e göç eden kişiler katılmıştır. Bunlar: Adana 1 kişi, Bursa 3, Erzurum 1, Gaziantep 4, Mersin 1, İstanbul 7, İzmir 1, Kırşehir 1, Konya 54, Manisa 2, Mardin 1, Sakarya 4, Sivas 1, Yozgat 1, Aksaray 1, Osmaniye 1 kişi katılmıştır. Araştırmamıza katılmasına rağmen 16 kişi memleketini belirtmemiştir. Burada dikkat çeken 54 kişi ile Konya'dır. İsveç'e Türkiye'den göç edenlerin büyük çoğunluğu Konya'nın Kulu ilçesindendir. Dolayısıyla katılımcıların çoğunluğu Konya Kulu'lu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 7

Örneklemin İsveç'te Yaşadığı Şehir

İSVEÇ'TE YAŞADIĞI ŞEHİR	N	%	Geçerli %
Stockholm	73	73,0	74,5
Malmö	25	25,0	25,5
Toplam	98	98,0	
Belirtmeyen	2	2,0	
Toplam	100	100,0	

Daha önce de belirttiğimiz gibi araştırmamızın anket ile veri toplama kısmı İsveç'in Stockholm ve Malmö şehirlerinde gerçekleşmiştir. Tablo 7'de de görüldüğü gibi Stockholm'de yaşayan 73 kişi iken Malmö'de yaşayanların sayısı 25 kişidir. 2 kişi nerde yaşadığını belirtmemiştir.

Tablo 8

Anket Formundaki Günlük Beş Vakit Namazla İlgili Ne Tür Sorunlar Yaşıyorsunuz? Ne Tür Çözüm Üretiyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler

GÜNLÜK BEŞ VAKİT NAMAZLA İLGİLİ

NE TÜR SORUN YAŞIYORSUNUZ?

NE TÜR ÇÖZÜM ÜRETİYORSUNUZ?	N	%	Geçerli %
Hiç Sorun Yaşamıyorum	67	67,0	67,7
Beş Vakit Namaz Kılmıyorum	19	19,0	19,2
Kısa Günlerde Vakitler Çok Kısa Olduğundan Okulda veya İşyerinde Öğle-İkinci ile			
Akşam-Yatsı Namazlarını Cem Ediyorum	1	1,0	1,0
İş Yerinde Namaz Kılacak Müsait Yer Olmadığından			
Namazı Arabamda Oturarak Kılıyorum	2	2,0	2,0
İş Yerinde Namaz Kılmama İzin Vermiyorlar			
İşten Sonra Kazasını Yapıyorum	1	1,0	1,0
Diğer	9	9,0	9,1
Cevap Vermeyen	1	1,0	
Toplam	100	100,0	

“Günlük kılınan beş vakit namazla ilgili ne tür sorun yaşıyorsunuz? Ne tür çözüm üretiyorsunuz?” sorusuna Tablo 8’de de görüldüğü gibi 67 kişi “hiç sorun yaşamıyorum” derken, 19 kişi “beş vakit namaz kılmıyorum” cevabını vermiştir. 1 kişi “kısa günlerde vakitler çok kısa olduğundan okulda veya işyerinde öğle-ikinci ile akşam-yatsı namazlarını cem ediyorum” cevabını verirken, 2 kişi “namazımı arabada oturarak kılıyorum” cevabını vermiştir. 1 kişi “İşyerinde namaz kılmama izin vermiyorlar. İşten sonra kazasını yapıyorum.” cevabını verirken 1 kişi ise soruyu cevapsız bırakmıştır. Tablodaki diğer seçeneğindeki 9 kişi de öğrenci olduklarından okulda namaz kılamadıklarını, işyerinde namaz kılacak yer olmadığından evde kazasını yaptıklarını belirtmişlerdir.

İsveç yeryüzündeki konumu itibarı ile kışın gündüzler çok kısa geceler çok uzun olurken yazın ise tam tersi gündüzler çok uzun geceler ise çok kısadır. Bu da Namaz saatlerinin çok hızlı değişmesine, kış aylarında beş vakit namazdan öğle, ikindi akşam ve yatsı namazlarının vakitlerinin beş saat gibi kısa süre içinde oluşması namazların arka arkaya gelmesine neden olmaktadır. Bu da 12-17 saatleri arasına yani mesai

saatlerine denk gelmesi çalışanları çok zorlamaktadır. Vakitle ilgili diğer bir sıkıntı ise kış aylarında imsak vaktinin mesai saatinden sonra girmesi yine çalışanları ve öğrencileri sabah namazı konusunda sıkıntı yaşatmaktadır. Başka bir sorun ise işyerlerinde namaz kılacak müsait yerlerin olmayışıdır. Bu da kişileri otoparktaki arabalarında namaz kılmaya yönlendirmekte ya da kazaya bırakıp evde kılmaya yöneltmektedir. Tablodaki sorun yaşamayanların tamamına yakını emekli olanlar ile kendi özel işyerinde çalışanlar oluşturmaktadır.

Tablo 9

Anket Formundaki Cuma Namazı ile İlgili Ne Tür Sorunlar Yaşıyorsunuz? Ne Tür Çözüm Üretiyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler

CUMA NAMAZI İLE İLGİLİ NE TÜR SORUN YAŞIYORSUNUZ?			
NE TÜR ÇÖZÜM ÜRETİYORSUNUZ?	N	%	Geçerli %
Hiç Sorun Yaşamıyorum	63	63,0	63,0
Cuma Namazı Kılmıyorum	15	15,0	15,0
İş Yerinden İzin Alamadığımdan			
Cuma Namazını Kılmıyorum	8	8,0	8,0
Camilerde Yeterli Yer Olmadığından			
Cuma Namazı Kılmıyorum	3	3,0	3,0
Diğer	11	11,0	11,0
Toplam	100	100,0	100,0

Tablo 9’da “Cuma namazı ile ilgili ne tür sorunlar yaşıyorsunuz? Ne tür çözüm üretiyorsunuz?” sorusuna 63 kişi sorun yaşamadığını belirtirken, 15 kişi Cuma namazı kılmadığını belirtmiştir. 8 kişi işyerinden izin alamadığından Cuma namazını kılamazken, 3 kişi de camilerde yeterli yer olmadığından Cuma namazı kılmadığını söylemiştir. Diğerleri ise bayan olduklarından Cuma namazı kılmadıklarını belirtmiştir.

İsveç’te Stockholm ve Malmö’de Müslümanların bulunduğu birçok bölgede camiler bulunmaktadır. Ancak bu camiler mekân açısından yeterli olmadıklarından dolayı Cumaya gelen cemaatin tamamına hitap edememektedir. Bu da kişileri caminin dış kısmında merdivenlerde asansör önünde namaz kılmaya yöneltmektedir. Bu

sıkışıklık aynı binadaki komşuları rahatsız etmekte ve şikâyetler edilmektedir. Bu da cami yönetimlerini dışarıda namaz kılınmamasına yönelik tedbirler almaya zorlamaktadır. Aksi takdirde caminin kapatılması söz konusudur. Yer bulamayan cemaat ise Cuma namazını eda edememektedir.

Tablo 10

Bayram Namazı ile İlgili Ne Tür Sorunlar Yaşıyorsunuz? Ne Tür Çözüm Üretiyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler

BAYRAM NAMAZI İLE İLGİLİ NE TÜR			
SORUN YAŞIYORSUNUZ?			
NE TÜR ÇÖZÜM ÜRETİYORSUNUZ?	N	%	Geçerli %
Hiç Sorun Yaşamıyorum	73	73,0	73,0
Bayram Namazı Kılmıyorum	17	17,0	17,0
İş Yerimden İzin Alamadığım İçin	2	2,0	2,0
Bayram Namazlarını Kılamıyorum			
Araplar Geç Saatte Kıldıklarından	1	2,0	2,0
Onlarla Kılmayı Tercih Ediyorum			
Diğer	7	7,0	7,0
Toplam	100	100,0	100,0

Türkiye’de bayram günleri resmi tatil olduğundan isteyen herkes bayram namazına katılabiliyor. Ancak İsveç’te Müslümanların bayram günleri resmi tatil değildir. Dolayısıyla iş günüdür. Bayram gününün hafta sonuna denk gelmesi, İsveç’in resmi tatil günlerine denk gelmesi ya da özel izin alınması gibi durumlarda çalışanlar bayram namazı kılabilirlerken aksi durumda bayram namazı kılamamaktadırlar. Tablo 10’da da görüldüğü üzere 73 kişi hiç sorun yaşamazken 17 kişi bayram namazı kılmadıklarını belirtmiştir. 2 kişi işyerinden izin alamadığından bayram namazını kılamazken, 1 kişi de bayram namazını daha geç saatte kılan Araplarla kılmayı tercih etmiştir. Diğer kısmında ise bayanları kendilerine yönelik yer olduğunda bayram namazını kılmak istediklerini belirtmişlerdir.

Tablo 11

Cemaatle Namaz Kılmada İbadethanenin (Camii) Kullanımı Hususunda Ne Tür Engel ve Sorunlarla Karşılaşıyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler

CEMAATLE NAMAZ KILMADA İBADETHANENİN (CAMİ) KULLANIMI HUSUSUNDA NE TÜR			
SORUN VE ENGELLE KARŞILAŞIYORSUNUZ?	N	%	Geçerli %
Hiç Sorun Yaşamıyoruz	85	85,0	86,7
Bir Mekanın Belirli Kişi Sayısından	1	1,0	1,0
Sonra Açık Kalabilmesi İçin Çok Katı ve Altından Kalkamayacağımız Şartlar Koşuluyor			
Sık Sık Taciz Ediliyoruz	1	1,0	1,0
Yerimiz Dar Yer Sıkıntısı Yaşıyoruz	11	11,2	11,2
Cevap Vermeyen	2	2,0	
Toplam	100	100,0	

Müslümanlara karşı en hoşgörülü ülkelerden olan İsveç'te son zamanlarda Müslümanlara ve camilere karşı İslamafobik saldırılar gerçekleşmiştir. Zaman Zaman camiler kundaklanmakta ve taşlanıp gamalı haçlar çizilebilmektedir. Tehdit mektupları gönderilip ülkenin terk edilmesi istenmektedir. Bunun yanı sıra camilerle ilgili en büyük sorunlardan bir tanesi de camilerin Cuma ve bayram namazları için yetersiz oluşlarıdır. Bu sorunu aşabilmek için ya konferans salonları veya spor salonları kiralanmakta ya da havanın elverişli olduğu zamanlarda yeşil alanlar tercih edilmektedir.

Tablo 11'de de görüldüğü üzere 85 kişi gibi bir çoğunluk hiç sorun yaşamadığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra 11kişi yerin dar oluşundan dolayı sıkıntı yaşarken 1 kişi de sık sık taciz edildiklerini belirtmiştir. 1 kişi cami gibi mekânların açık kalabilmesi için belli sayıda kişiye hitap etmesi gerektiği daha fazla kişi için çok katı kuralların olduğunu belirtmiştir. Dile getirilen bir başka sorunun ise ezanın minareden (dışarıdan) okunmasına izin verilmemesi olmuştur. Geri kalan 2 kişi ise cevap vermemiştir.

Tablo 12

Cenazelerinizi İslami Usullere Göre Namazını Kılıp Defnedebiliyor Musunuz? Sorusu ile İlgili Değerler

CENAZELERİNİZİ İSLAMİ USULLERE

GÖRE NAMAZINI KILIP

DEFNEDEBİLİYOR MUSUNUZ?	N	%	Geçerli %
Hiç Sorun Yaşamıyorum	64	64,0	65,3
İsveç'te İslami Usullere Göre	2	2,0	2,0
İzin Verilmediğinden Cenazemizi			
Türkiye'ye Gönderiyoruz			
Hafta Sonu ve Tatil Günlerinde	17	17,0	17,3
İşlem Yapılmadığından Cenazemiz			
Beklemek Zorunda Kalıyor			
Hemen Defnedemiyoruz			
Diğer	15	15,0	15,3
Cevap Vermeyen	2	2,0	
Toplam	100	100,0	

İsveç'te Müslümanların yaşadığı hemen hemen tüm şehirlerde Müslüman Mezarlığı bulunmaktadır.⁴³⁸ Bununla birlikte araştırmacının yapmış olduğu gözlem ve mülakatlar neticesinde elde edilen bilgilere göre İsveç'te bir kişi vefat edince ilgili evraklar cenaze firmasına iletdikten sonra gerekli hazırlıklar yapılır. Stockholm gibi büyükşehirlerin hastanelerinin ilgili bölümlerinde cenaze hazırlık odaları bulunmaktadır. Teçhiz, teşyi ve tekfin işlemleri burada rahatlıkla yapılabilmektedir. Ardından mezarlıkta portatif bir musalla taşı ile cenaze namazı kılınıp defnedilebilmektedir. Ancak Stockholm ve Göteborg gibi şehirlerde belediyenin almış olduğu karar sonucu cenazeler tabutla birlikte gömülmektedir. Malmö ve çevresindeki küçük şehirlerde ise bu sorun görülmeyp kefenle birlikte toprağa verilebilmektedir. Cenaze konusunda yaşanan en dikkat çekici sorun evrak işlemlerinin çok uzun sürmesidir. Vefatın hafta sonuna ve ya resmi tatil günlerine denk gelmesi bu durumun daha da uzamasına sebep olmaktadır. Tablo 12'de de görüldüğü gibi katılımcılardan 64 kişi hiç sorun yaşamadığını belirtirken, 2 kişi İslami usullere göre defin işlemlerinin yapılamadığını belirtip cenazenin Türkiye'ye gönderildiğini belirtmiştir. 17 kişi vefatın hafta sonu ve resmi tatil günlerine denk gelmesi sonucu bir haftayı bulan beklemlerin

⁴³⁸ Korkmaz, *Göç ve Din*, s. 168-169.

sürdüğünü belirtmiş ve 2 kişi hiç cevap vermezken, diğerlerinin cevabı ise tabutla defnetme zorunluluğun olduğu ve cenaze konusunu hiç bilmedikleri yönünde olmuştur.

Tablo 13

Ölen Kişinin Ardından İskat Devir Yapar Mısınız? Sorusu ile İlgili Değerler

ÖLEN KİŞİNİNARDINDAN			
ISKAT DEVİR YAPAR MISINIZ?	N	%	Geçerli %
Ölen Kişinin İbadet Borçlarının Düşeceğine İnandığım İçin Kesinlikle Yaptırırım	17	17,0	18,5
Ölen Kişinin İbadet Borçlarının Düşeceğine İnanmadığım İçin Kesinlikle Yaptırmam	34	34,0	37,0
Ölen Kişinin İbadet Borçları Belki Affedilir Diye Yaptırırım	18	18,0	19,6
Diğer	23	23,0	25,0
Cevap Vermeyen	8	8,0	
Toplam	100	100,0	

İskat ve devirle alakalı sorumuza Tablo 13'te görüldüğü üzere 17 kişi ölen kişinin ibadet borçlarının düşeceğine inandığım için yaptırım cevabını verirken, 34 kişi ölen kişinin ibadet borçlarının düşeceğine inanmıyorum ve kesinlikle yaptırmam olmuştur. 18 kişi ölen kişinin ibadet borçları belki affedilir diye yaptırım cevabını verirken 8 kişi hiç cevap vermemiştir. Geriye kalan diğer 23 kişi ise bu konuyu bilmediklerini belirtmişlerdir.

İskat ve devir meselesi çok rastlanılan bir konu değildir. Ancak Türkiye kökenli bir dini cemaatin ısrarla ıskat ve devir yaptırılması gerektiği, yaptırılmaz ise ölen kişinin borçlu gideceği yönünde cenaze sahiplerine psikolojik baskı yaparak defalarca aileleri rahatsız ettikleri araştırmacının yapmış olduğu mülakatlar sonucu ortaya çıkmıştır.

Tablo 14

Ramazan Orucunu Tutarken Ne Tür Sorun Yaşıyorsunuz? Ne Tür Çözüm Üretiyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler

RAMAZAN ORUCUNU TUTARKEN NE TÜR SORUN YAŞIYORSUNUZ?			
NE TÜR ÇÖZÜM ÜRETİYORSUNUZ?	N	%	Geçerli %
Oruç Tutmuyorum Yerine Fidyeye Ödüyorum	18	18,0	18,6
Günler Çok Uzun Olduğundan Oruç Tutamıyorum	8	8,0	8,2
Kısa Günlerde Kazasını Yapıyorum			
Günler Uzun Olsada Rahatlıklar Orucumu Tutabiliyorum	55	55,0	56,7
Sürekli Hasta Olduğumdan Oruç için Fidyeye Ödüyorum	7	7,0	7,2
Diğer	9	9,0	9,2
Cevap Vermeyen	3	3,0	
Toplam	100	100,0	

Ramazan ayı uzun yaz günlerine denk geldiğinden İsveç'te Ramazan orucunu tutmak daha da sürenin uzamasına sebep olmaktadır. Bu da iş hayatıyla beraber Ramazan orucunu tutmayı zorlaştırmaktadır. Tablo 14'te 18 kişi "Oruç tutmuyorum yerine fidye ödüyorum" derken, 8 kişi "Günler çok uzun olduğundan oruç tutamıyorum kısa günlerde kazasını yapıyorum" demiştir. Buna rağmen 55 kişi "Günler uzun olsa da orucumu rahatlıkla tutabiliyorum" demiştir. 7 kişi sürekli hastalığı sebebiyle oruç için fidye öderken, 3 kişi hiç cevap vermemiştir. Geri kalan diğer 9 kişi ise çalıştığı ve okula gittiği gibi sebeplerden dolayı oruç tutmadıklarını belirtmiştir.

Tablo 15

Yaz Aylarında Çok Uzun Günlerde Oruç Tutarken Yerel İmsak ve İftar Vaktine Riayet Eder Misiniz? Sorusu ile İlgili Değerler

YAZ AYLARINDA ÇOK UZUN GÜNLERDE İMSAK VE İFTAR VAKTİNE RİAYET HUSUSUNDA ORUCUNUZU NASIL TUTUYORSUNUZ?			
ORUCUNUZU NASIL TUTUYORSUNUZ?	N	%	Geçerli %
Orucumu Diyanet Takvimindeki			
İmsak ve İftar Vaktine Göre Tutuyorum	83	83,0	86,5

Orucumu Mekke'nin İmsak			
Ve İftar Vaktine Göre Tutuyorum	1	1,0	1,0
Diyanet Takvimindeki İmsak ve İftar Vakti			
Yerel Vakitten Çok Daha Sonra Olduğundan			
Diğer Takvimlerin Vakitlerine Göre Tutuyorum	7	7,0	7,3
Diğer	5	5,0	5,2
Cevap Vermeyen	4	4,0	
Toplam	100	100,0	

İsveç en kuzey enlemlerde yer aldığından yaz aylarında gündüzler çok uzun olmaktadır. Yerel imsak ve iftar vakitleri arasının yaklaşık 21 saati bulması zor olan oruç ibadetini daha da zorlaştırmaktadır. Tablo 15'te "Yaz aylarında çok uzun günlerde imsak ve iftar vaktine riayet ediyor musunuz?" sorusuna 83 kişi Diyanet İşleri Başkanlığının takvimindeki takdiri olarak belirlemiş olduğu vakti esas alarak "Orucumu Diyanet takvimindeki imsak ve iftar vaktine göre tutuyorum" derken, 7 kişinin cevabı ise "Diyanet takvimindeki imsak ve iftar vakti yerel vakitten çok daha sonra olduğundan diğer takvimlerin vakitlerine göre tutuyorum" olmuştur. 1 kişi "Orucumu Mekke'nin imsak ve iftar vaktine göre tutuyorum demiş ve 4 kişi de cevap vermemiştir. Diğer cevap veren 5 kişi ise çevresinde yaşayan Müslümanların farklı vakitlerde oruçlarını açtıklarını, oruç tutmadığını ve hastalığından dolayı oruç tutamadığını belirtmişleridir.

Tablo 16

Uzun Günlerde Ramazan Ayında Teravih Namazını Kaç Rekât Kılıyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler

UZUN GÜNLERDE RAMAZAN AYINDA TERAVİH NAMAZINI KAÇ REKAT KILIYORSUNUZ			
	N	%	Geçerli %
Teravih Namazını Kılmıyorum			
Yatsı Namazını Kılıp Yatıyorum	14	14,0	14,3
Teravih Namazını Camide			

Sekiz Rekat Kılıyoruz	69	69,0	70,4
Teravîh Namazını Camide			
20 Rekat Kılıyoruz	6	6,0	6,1
Diğer	9	9,0	9,2
Cevap Vermeyen	2	2,0	
Toplam	100	100,0	

Yaz aylarında İsveç'te günlerin çok uzun olması ibadet saatlerinin uyku saati olan gece geç saatlere sapmasına neden olmaktadır. Özellikle Ramazan ayında kılınan teravîh uzun sürdüğünden kişilerin uyku ve çalışma saatini olumsuz etkilemektedir. Zaruri ihtiyaçların rahat bir şekilde karşılanması ve herkesin cami cemaatine iştirak edip manevi atmosferden istifade edebilmesi için teravîh namazları 2013 Ramazan ayından itibaren İsveç'te Stockholm Sosyal ve Din Hizmetleri Müşavirliğine bağlı camilerde “sekiz” rekât olarak yatsı namazı ile vitir namazı arasında kılınmasına karar verilmiştir ve bu uygulama halen devam etmektedir.⁴³⁹ Tablo 16'da 14 kişi sadece yatsı namazını kılıp teravîh namazını kılmadan yattığını belirtirken, 69 kişi teravîh namazını camide sekiz rekât olarak kıldığını belirtmiştir. 6 kişi teravîh namazını 20 rekât olarak kıldığını belirtirken, 2 kişi de cevap vermemiştir. Geri kalan diğer 9 kişi de teravîh namazı kılmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 17

Yatsı ve Vitir Namazı Vaktinin Oluşmadığı Uzun Yaz Günlerinde (Beyaz Geceler) Yatsı ve Vitir Namazı ile İlgili Olarak Hangisini Uygularsınız? Sorusu ile İlgili Değerler

YATSI VE VİTİR NAMAZI VAKTİNİN OLUŞMADIĞI UZUN YAZ GÜNLERİNDE YATSI VE VİTİR NAMAZI İLE İLGİLİ OLARAK HANGİSİNİ UYGULARSINIZ?	N	%	Geçerli %
Vakit Oluşmadığından Yatsı ve			
Vitir Namazlarını Kılmıyorum	8	8,0	8,2
Vakit Oluşmasa da Takdiri Vakitte Kılıyorum	7	7,0	7,1
Diyanet Takviminde Ne Yazıyorsa O Vakitte Kılarım	77	77,0	78,6

⁴³⁹ Stockholm Sosyal ve Din Hizmetleri Eski Müşaviri Prof. Dr. Adnan Bülent BALOĞLU tarafından uygulamaya konulmuştur.

Diğer	6	6,0	6,1
Cevap Vermeyen	2	2,0	
Toplam	100	100,0	

İsveç'te "beyaz geceler" diye adlandırılan uzun yaz günlerinde hava kararmadığından yatsı ve vitir namazı vakitleri oluşmamaktadır. Bu durum karşısında bazı grup Müslümanlar vaktin girmediği dolayısıyla namazların düşeceği görüşünde olup kılmamaktadırlar. Ama Müslümanların çoğu uzmanlar tarafından belirlenmiş olan takdiri vakitte namazlarını ede etmektedirler. Tablo 17'de de görüldüğü gibi 8 kişi vaktin oluşmadığını gerekçe göstererek namazları kılmadıklarını belirtmişlerdir. 7 kişi de vakit oluşmasa da takdiri vakitte kılarım demiştir. 77 kişi ise İsveç'teki Müslümanların çoğunluğunun namaz vakitlerini temin ederek uyduğu Diyanet takvimindeki vakitlere uyarım demiştir. 2 kişi hiç cevap vermezken, diğer 6 kişi de daha namaza başlamadığı için kılmadığını belirtmiştir.

Tablo 18

Zekât İbadetini Yerine Getirirken Ne Tür Sorun Yaşıyorsunuz? Ne Tür Çözüm Üretiyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler

ZEKÂT İBADETİNİ YAPARKEN			
NE TÜR SORUN YAŞIYORSUNUZ?			
NE TÜR ÇÖZÜM ÜRETİYORSUNUZ?	N	%	Geçerli %
Paramda başkasının Hakkının Olduğunu	6	6,0	6,3
Düşünmediğimden Zekât Vermiyorum			
Vergi Verdiğim için Zekât Vermeye	2	2,0	2,1
Gerek Duymuyorum			
Zekâtımı İsveç'teki ya da Türkiye'deki	48	48,0	50,0
Müslüman Fakirlere Kendi Elimle Veriyorum			
Zekâtımı Diyanet Vakfı veya Diğer Yardım	23	23,0	24,0
Kuruluşları Aracılığı İle Veriyorum			
Zekâtımı İsveç'teki Fakir Olan Gayrimüslim	1	1,0	1,0
Komşuma Veriyorum			
Diğer	16	16,0	16,7

Cevap Vermeyen	4	4,0
Toplam	100	100,0

İsveç refah düzeyi oldukça yüksek sosyal bir devlet olduğundan işsiz kalanlara ve hiç çalışamayacak olanlara ihtiyaçlarını giderecek kadar maaş bağlamaktadır. Dolayısıyla neredeyse ihtiyaç sahibi, fakir kimse bulunmamaktadır.

Zekât ibadeti ile ilgili olarak tablo 18’ baktığımızda 6 kişi “Paramda başkasının hakkı olduğunu düşünmediğimden zekât vermiyorum” derken, 2 kişi de vergi verdiğim için zekât vermeye gerek duymuyorum demiştir. 48 kişi zekâtını kendi eliyle ya Türkiye’deki ya da İsveç’teki fakir Müslümanlara verdiğini belirtirken, 23 kişi de zekâtını Diyanet Vakfı gibi yardım kuruluşları aracılığıyla verdiğini belirtmiştir. 1 kişi de İsveç’teki fakir olan gayrimüslim komşusuna verdiğini belirtmiştir. 4 kişi hiç cevap vermezken diğer 16 kişi den 2’ si Makedonya’ gönderdiğini, 8 kişi zekât vermediğini 4 kişi zekât mükellefi olmadığı için vermediğini ve 2 kişi de ailesinin verdiğini belirtmiştir.

Tablo 19

Fıtır Sadakası (Fitre) Verirken Ne Tür Sorun Yaşıyorsunuz? Ne Tür Çözüm Üretiyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler

FITIR SADAKASI VERİRKEN			
NE TÜR SORUN YAŞIYORSUNUZ?			
NE TÜR ÇÖZÜM ÜRETİYORSUNUZ?	N	%	Geçerli %
Fitre Vermiyorum	9	9,0	9,2
Fitre Verirken Türkiye’de İzinde Olduğumdan Oranın Fitre Miktarı Üzerinden Veriyorum	9	9,0	9,2
İster İsveç’te Olayım İster Türkiye’de Fitremi İsveç’te Belirlenen Miktar Üzerinden Veriyorum	67	67,0	68,4
Diğer	13	13,0	13,3
Cevap Vermeyen	2	2,0	
Toplam	100	100,0	

Fıtır sadakası ile alakalı sorulan soruya tablo 19’da verilen cevapların çoğunluğu İsveç’te belirlenen miktar olan 120 Kron üzerinden verirken, %9’luk kısmı ise Türkiye’de daha az olan 16 TL üzerinden vermeyi tercih etmiştir.⁴⁴⁰ Diğer % 9’luk kısım ise fitre vermediklerini belirtmiştir. 2 kişi hiç cevap vermezken geri kalan diğer kısımdan 14’ü ailesinin kendi adına verdiğini belirtirken, 1 kişi Türkiye’deki bir vakfa yolladığını belirtmiş ve 1 kişi de nerde olursam oranın miktarı üzerine veriyorum olmuştur.

Fitre konusunda en çok karşılaşılan problem “Türkiye miktarı mı yoksa İsveç miktarı mı?” sorusu olmuştur. Emekli olanların çoğu yılın yarısından fazlasını Türkiye’de geçirdiğinden maaşını İsveç’ten almalarına rağmen daha az olan Türkiye miktarını tercih etmektedir. Fitrenin yanında oruç fidyesi de eklenince Türkiye’deki miktar daha da cazip gelmektedir.

Tablo 20

Hac ve Umre İbadetini Yapabiliyor Musunuz? Ne Tür Sorunlar Yaşıyorsunuz? Ne Tür Çözümler Üretiyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler

HAC VE UMRE İBADETİNİ			
YAPABİLİYOR MUSUNUZ?	N	%	Geçerli %
Hiçbir Sorun Yaşamıyorum Rahatlıkla			
Hacca ve Umreye Gidebiliyorum	94	94,0	95,9
Hacca Gitmek Yerine O Para ile			
Muhtaç Birine Yardım Ederim	1	1,0	1,0
Diğer	3	3,0	3,1
Cevap Vermeyen	2	2,0	
Toplam	100	100,0	

İsveç’te İsveç Diyanet Vakfı’nın yanı sıra birçok kuruluş hac ve umre hizmeti vermektedir. Tablo 20’de de görüldüğü üzere pek sorun yaşanmamaktadır.

Tablo 21

⁴⁴⁰ 2017 yılı Diyanet İşleri Başkanlığı ve Stockholm Din Hizmetleri Müşavirliğinin belirlemiş olduğu fitre miktarları.

İsveç'te Kurban İbadetini Yerine Getirebiliyor Musunuz? Ne Tür Sorun Yaşıyorsunuz? Ne Tür Çözüm Üretiyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler

İSVEÇ'TE KURBAN İBADETİNİ			
YERİNE GETİREBİLİYOR MUSUNUZ?	N	%	Geçerli %
İsveç Hükümeti Helal Kesime İzin Vermediğinden Kurbanımı Kesemiyorum			
Vekalet Yoluyla Kestiriyorum	84	84,0	85,7
Kurbanımı İslami Usullere Göre Ancak			
Çiftliklerde Gizlice Kesebiliyorum	7	7,0	7,1
İsveç'te Kurbanımı İslami Usullere			
Göre Rahatlıkla Kesebiliyorum	1	1,0	1,0
Kurban Kesmek Yerine Parasını			
Fakirlere Veriyorum	2	2,0	2,0
Diğer	4	4,0	4,1
Cevap Vermeyen	2	2,0	
Toplam	100	100,0	

Araştırmacının yapmış olduğu mülakatlar ikili etkileşimler neticesinde elde edilen bilgilere göre İsveç'te İslami usullere göre kurban kesimine izin verilmemektedir. Konmuş olan kurallar gereği hayvanlar kesilmeden önce ya elektrik verilerek bayıltılmakta ya da bir kurmalı bir alet yardımıyla kafasına vurularak bayıltılmak suretiyle kesimine izin verilmektedir. Ancak bazı çiftliklerde gizlice bu yasaklar delinerek İslami usullere göre kurban kesilebilmektedir. Ancak bu çok az kişinin yaptığı bir uygulamadır. Tablo 21'e baktığımızda çoğunluğun kurbanını vekâlet yoluyla kestirdiğini görüyoruz. Buna karşın 1 kişi kurbanını İsveç'te İslami usullere göre kesebildiğini söylemiştir. 2 kişi de kurban kesmek yerine parasını fakirlere verdiğini belirtmiştir.

Tablo 22

Okulda İşyerinde veya Herhangi Bir Kamu Kuruluşunda Başörtüsü Kullanımı Konusunda Sorun Yaşıyor Musunuz? Sorusu ile İlgili Değerler

OKULDA İŞYERİNDE VEYA HERHANGİ BİR

KAMU KURULUŞUNDA BAŞÖRTÜSÜ KULLANIMI

KONUSUNDA SORUN YAŞIYOR MUSUNUZ?	N	%	Geçerli %
Herhangi Bir Sorun Yaşamıyoruz Herkes İsteddiği			
Kıyafetle İsteddiği Yerde Çalışabiliyor	91	91,0	93,8
Okulda ve Kamu Kuruluşlarında	1	1,0	1,0
Başörtüsüne İzin Verilmiyor			
İşyerlerinde Başörtüsü Kullanılmasına İzin Verilmiyor	1	1,0	1,0
Diğer	4	4,0	4,1
Cevap Vermeyen	3	3,0	
Toplam	100	100,0	

İsveç'te okullarda ve kamu kurumlarında veya herhangi bir yerde başörtüsü kullanımı konusunda yasak yoktur. Araştırmacının gerek yapmış olduğu mülakatlarda ve gerekse yapmış olduğu gözlemlerde herhangi bir yasak tespit edilmemiştir. Ancak başörtü kullananların İslamafobinin de artmasıyla birlikte psikolojik olarak baskı hissettiklerini belirtmişlerdir. Tablo 22'de de görüldüğü gibi herhangi bir yasağın engelin olmadığı görülmektedir. Ancak buna rağmen bazı özel şirketlerin başörtülü çalışanı tercih etmedikleri yine verilen cevaplar arasındandır.

Tablo 23

İsveç'te Evlenirken ve Nişanlanırken Ne Tür Zorluk Yaşıyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler

İSVEÇ'TE EVLENİRKEN VE NİŞANLANIRKEN			
NE TÜR ZORLUK YAŞIYORSUNUZ?	N	%	Geçerli %
Hiçbir Sorun Yaşamıyoruz	85	85,0	85,9
İsveç'te Yeterli Derecede Eş Seçeneği			
Olmadığından Damat ve Gelinleri			
Türkiye'den Getiriyoruz	6	6,0	6,1
İsveç'te Yeterli Derecede Müslüman Eş			
Seçeneği Olmadığından Çocuklarımız			
Gayrimüslim Kadın ve Erkeklerle Evlilik Yapıyor	2	2,0	2,0
İsveç'te Yeterli Derecede Müslüman Eş			

Seçeneği Olmadığından Çocuklarımız

Diğer Müslüman Milletlerle Evlilik Yapıyor	1	1,0	1,0
Diğer	5	5,0	5,1
Cevap Vermeyen	1	1,0	
Toplam	100	100,0	

Yaptığımız gözlem ve mülakatlar sonucu İsveç'te evlilik konusunda yaşanan en büyük problem kendi milletinden ve memleketinden eş seçeneğinin az oluşudur. Bu da gençleri ya Türkiye gibi göç ettikleri memleketlerden gelin ve damat getirmeye yönlendirmekte ya da İsveç'teki gayrimüslim kişilere evlilik yapmaya itmektedir. Bunun yanı sıra evliliklerde ve nişanlılıklarda herhangi bir problem yaşanmamaktadır. Tablo 23'te de görüldüğü üzere çoğunluğun görüşü problem yaşanmadığı yönündedir.

Tablo 24

İsveç'te Resmi ve Dini Nikah Kıydırırken Herhangi Bir Sorun Yaşıyor Musunuz? Sorusu ile İlgili Değerler

İSVEÇ'TE RESMİ VE DİNİ NİKAH**KIYDIRIRKEN HERHANGİ BİR****SORUN YAŞIYOR MUSUNUZ?**

	N	%	Geçerli %
Hayır Yaşamıyoruz Resmi Nikahı			
Belediyede Dini Nikâhı da Diyanet			
Görevlisine Rahatlıkla Kıydırabiliyoruz	88	88,0	88,9
Resmi ve Dini Nikâhı Bir İmama			
Aynı Anda Kıydırabiliyoruz	5	5,0	5,1
Diğer	6	6,0	6,1
Cevap Vermeyen	1	1,0	
Toplam	100	100,0	

Araştırmacının yapmış olduğu gözlem ve mülakatlar neticesinde elde edilen bilgilere göre İsveç'te nikâhlar hem ilgili resmi dairelerde, hem kiliselerde hem de camilerde resmi nikâh kıyma yetkisi bulunan İmamlar tarafında kıyılabilir. Bu

da hem resmi hem de dini nikâhı aynı anda kıydırabilme imkânı doğurmaktadır. Tablo 24'teki sonuçlar da bunu desteklemektedir.

Tablo 25

Yaşadığınız Çevrede Gayrimüslim Kadınlarla Evlilik Yaygın Mı? Sorusu ile İlgili Değerler

YAŞADIĞINIZ ÇEVREDE			
GAYRİMÜSLİMLERLE			
EVLİLİK YAYGIN MI?	N	%	Geçerli %
Çevremde Hiç Yok	16	16,0	16,0
Çevremde Çok Yaygın	18	18,0	18,0
Çevremde Sadece Birkaç kişi Var	64	64,0	64,0
Diğer	2	2,0	2,0
Toplam	100	100,0	100,0

Gayrimüslim kadınlarla evlilik özellikle üçüncü kuşak nesilde çok sık rastlanan bir durumdur. Bunda kendi milletinden Müslüman eş seçeneğinin çok az oluşu ve İsveç'e giderek asimile oluş etkili olmaktadır. Yapmış olduğumuz gözlem ve mülakatlar gençlerin artık ithal gelin ve damat ile evlenmeye yanaşmadığını göstermektedir. İthal gelin ve damadın ülkeye adapte olup İsveç'çe öğrenmesi ve iş bulup çalışabilmesi en az beş yılı bulmaktadır. Bu da beş yıl boyunca maddi olarak zarar görülmekte ve böyle bir evliliğe yanaşılmamaktadır. Bu da gayrimüslim biriyle evliliğe yönlendirmektedir. Gayrimüslimlerle yapılan evlilikler uzun soluklu olmayıp genellikle birkaç yıl içinde ayrılıkla sonuçlanmaktadır. Tablo 25'de de gayrimüslim kadınlarla evliliğin giderek arttığını göstermektedir.

Tablo 26

Yaşadığınız Çevrede Dinimizin Haram Saydığı Gayrimüslim veya Ateist Erkeklerle Evlilik Yapan Müslüman Bayan Var Mı? Sorusu ile İlgili Değerler

YAŞADIĞINIZ ÇEVREDE DİNİMİZİN	
HARAM SAYDIĞI GAYRİMÜSLİM	

VEYA ATEİST ERKEKLERLE EVLİLİK

YAPAN MÜSLÜMAN BAYAN VAR MI?	N	%	Geçerli %
Çevremde Hiç Yok	43	43,0	43,9
Çevremde Çok Yaygın	2	2,0	2,0
Çevremde Sadece Birkaç kişi Var	50	50,0	51,0
Diğer	3	3,0	3,1
Cevap Vermeyen	2	2,0	2,0
Toplam	100	100,0	100,0

Araştırmacının yaptığı gözlem ve mülakatlar neticesinde İsveç'te Müslümanlar arasında giderek yaygınlaşan en büyük fıkhi problemlerden biri de İslam dinine göre caiz olmayan Müslüman bir kızla gayrimüslim veya ateist bir erkeğin evlenmesidir. Bu daha çok üçüncü kuşakta görülmektedir. Bu tür evliliklerin yaşanmasında yeteri derecede dini bilgiye sahip olmamak, uzun zamandan beri arkadaş olmak, yeteri derecede eş seçeneği olmaması ve ithal damadın ekonomik yüke neden olması gibi sebepler etkili olmaktadır. Tablo 26'daki veriler de bunu göstermektedir.

Tablo 27

Yaşadığınız Çevrede Nikâhsız Yaşamak (Sambo) Yaygın Mı? Sorusu ile İlgili Değerler

YAŞADIĞINIZ ÇEVREDE NİKÂHSIZ

YAŞAMAK (SAMBO) YAYGIN MI?	N	%	Geçerli %
Çevremde Hiç Yok	29	29,0	29,0
Çevremde Çok Yaygın	27	27,0	27,0
Çevremde Sadece Birkaç kişi Var	42	42,0	42,0
Diğer	2	2,0	2,0
Toplam	100	100,0	100,0

Araştırmacının Eski Şehircilik ve Konut Bakanı Mehmet Kaplan ile yapılan mülakat neticesinde edinilen bilgiye göre İsveç'te nikâhsız birliktelik olan sambo oldukça yaygındır. Sambo birlikteliklerde herhangi bir nikâh icra söz konusu olmamasına karşın tarafların hakları yasalarca korunmaktadır. Bu tür birliktelikler

giderek Müslüman gençlerin arasında da yaygınlaşmaktadır. Tablo 27’de “Yaşadığınız çevrede nikâhsız yaşamak (sambo) yaygın mı?” sorusuna verilen cevaplar bunu desteklemektedir.

Tablo 28

Yaşadığınız Çevrede Eşcinsel Evlilik Yaygın Mı? Sorusu ile İlgili Değerler

YAŞADIĞINIZ ÇEVREDE EŞCİNSEL			
EVLİLİK YAYGIN MI?	N	%	Geçerli %
Çevremde Hiç Yok	67	67,0	69,1
Çevremde Çok Yaygın	4	4,0	4,1
Çevremde Sadece Birkaç kişi Var	21	21,0	21,6
Diğer	5	5,0	5,2
Cevap Vermeyen	3	3,0	
Toplam	100	100,0	

İsveç’te eşcinsel evlilikler yasal olarak yapılabilmektedir. Yasal olmasının yanında eşcinsel evlilikler normalleştirilip özendirilmektedir. Özellikle ülkeye yeni gelenlerin katıldığı devlet tarafından verilen SFI (Swedish for immigrants) diye adlandırılan dil kurslarında çeşitli videolar izletilmek suretiyle normalleştirilmeye çalışılmakta ve özendirilmektedir. Araştırmacının yaptığı gözlem ve mülakatlar neticesinde İsveçliler arasında sıklıkla görülen eşcinsel evlilikler Müslüman gençler arasında da görülmeye başlanmıştır. Hatta hormonsal olarak kendini erkekmiş gibi hisseden Müslüman bir kız dini nikâh dahi kıydırmak istemiştir. Tablo 28’de de görüldüğü gibi eşcinsel evlilikler giderek Müslümanların yaşadığı çevrede de yaygınlaşmaktadır.

Tablo 29

Dinimizin Boşanma Hususundaki Ölçülerini Biliyor Musunuz? Boşanma Durumunda Nasıl Hareket Edersiniz? Sorusu ile İlgili Değerler

DİNİMİZİN BOŞANMA HUSUSUNDAKİ ÖLÇÜLERİNİ BİLİYOR MUSUNUZ?

BOŞANMA DURUMUNDA NASIL HAREKET EDERSİNİZ?			
	N	%	Geçerli %
Evet, Biliyorum Boşama İşlemini			
Kendim Yapabilirim	26	26,0	26,5
Biliyorum Ama Boşanma Aşamasında			
Bir Din Görevlisine Danışırım	44	44,0	44,9
Bilmiyorum Mahkemede Boşanırım	24	24,0	24,5
Diğer	4	4,0	4,1
Cevap Vermeyen	2	2,0	
Toplam	100	100,0	

İsveç'te yaşayan Müslümanların karşılaştıkları güncel fıkıh problemlerinden biri de boşanma konusudur. Yapmış olduğumuz gözlem ve mülakatlar neticesinde boşanma konusunda dini ölçülerin özellikle yeni nesil tarafından yeteri derece de bilinmediği görülmüştür. Tablo 29'da da görüldüğü gibi boşanma hususunda dini ölçülerin yeteri derecede bilinmediği ve boşanma durumunda bir din görevlisine başvurulacağı belirtilmiştir.

Tablo 30

İsveç Hükümeti'nin Dul Kadınlara Verdiği Haklardan Faydalanmak İçin İsveç Makamlarında Boşanan Fakat Türkiye'de Boşanmayan ve Birlikte Yaşayan Aileler Var mı? Sorusu ile İlgili Değerler

İSVEÇ HÜKÜMETİ'NİN DUL KADINLARA VERDİĞİ HAKLARDAN YARARLANMAK İÇİN İSVEÇ MAKAMLARINDA BOŞANIP TÜRKİYEDE BOŞANMAYAN VE BİRLİKTE YAŞAYAN AİLELER VAR MI?			
	N	%	Geçerli %
Çevremde Hiç Yok	60	60,0	61,2
Çevremde Çok Yaygın	8	8,0	8,2
Çevremde Sadece Birkaç kişi Var	26	26,0	26,5
Diğer	4	4,0	4,1

Cevap Vermeyen	2	2,0
Toplam	100	100,0

Araştırmacının Eski Şehircilik ve Konut Bakanı Mehmet Kaplan ile yapılan mülakat neticesinde edinilen bilgiye göre İsveç yasalarına göre boşanan dul kadınlar devlet tarafından maaşa bağlanıp her türlü ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmaktadır. Bunu fırsat bilenlerde mahkemede boşanıp dul maaşı almakta ama evlilik hayatlarına devam etmektedirler. İslam hukukuna göre böyle bir boşanmada bir bain talak oluşmakta ve eşler yeni bir nikâh ve mihr ile evliliklerine devam edebilmektedir.⁴⁴¹ Ancak yapılan şey etik değildir. Bu tür boşanmalarda evliliklerini devam ettiğini tespit eden İsveç makamları denetimlerini sıklaştırarak aileleri kontrol etmektedir. Tablo 30’da da görüldüğü üzere bu tür boşanmalar giderek azalmakta ve yeni nesil Müslüman çiftler arasında hiç rastlanılmamaktadır.

Tablo 31

Yediğiniz Etlerin Helal Olmasını Önemser Misiniz? Sorusu ile İlgili Değerler

YEDİĞİNİZ ETLERİN HELAL OLMASINI ÖNEMSER MİSİNİZ?	N	%	Geçerli %
Müslüman Birinin Kesmediği			
Etleri Kesinlikle Yemem	40	40,0	40,4
İsveçli Gayrimüslimlerin Kestikleri			
Etler de Helal Oldukları İçin Yerim	39	39,0	39,4
Kimin Kestiği Önemli Değil			
Domuz Eti Hariç Tüm Etleri Yerim	8	8,0	8,1
Diğer	12	12,0	12,1
Cevap Vermeyen	1	1,0	
Toplam	100	100,0	

Araştırmacının Anadolu Ajansı İsveç muhabiri ile yapılan mülakat neticesinde edinilen bilgiye göre İsveç’te İslami usullere göre helal kesim serbest olmamakla beraber Al-Qıbla adlı şirket İsveç’in standart kesim usulleri ile helal kesim

⁴⁴¹ Döndüren, *Delilleriyle İslam Hukuku*, s. 398-400.

yapmaktadır. Bu tür işletmeler olmakla beraber helal et ihtiyacını karşılamak için Danimarka'dan, Hollanda'dan, Yeni Zelanda'dan, İrlanda'dan ve Litvanya gibi ülkelerden helal kesim et ithal edilmektedir. Bunun yanı sıra bireysel Müslüman kasaplar da helal kesim yaparak helal et ihtiyacını karşılamaya katkıda bulunmaktadır. Ancak helal et konusunda domuz eti hariç diğer hayvanların eti helal gibi bir yanlış anlaşılma vardır. Özellikle okullarda öğrencilere verilen öğle yemeğinde ailelerin helal et tercihleri domuz eti haricindeki diğer kırmızı etler gibi anlaşılabilir. Tablo 31'de görüldüğü gibi helal et konusunda yarıdan fazlası hassas davranmamaktadır.

Tablo 32

Yediğiniz Etlerin Helal Olduğunu Nasıl Anlarsınız? Sorusu ile İlgili Değerler

YEDİĞİNİZ ETLERİN HELAL			
OLDUĞUNU NASILANLARSINIZ?	N	%	Geçerli %
Etiketinde Helal Yazıp Yamadığına Bakarım	61	61,0	62,2
Etlerin Nasıl Kesildiğini Araştırım			
Satıcı Tatmin Ederse Alırım	14	14,0	14,3
Satıcının Helal Gıda Sertifikası			
Var Mı Ona Bakarım	6	6,0	6,1
Et Satın Alırken Satıcının Helal Demesi			
Benim İçin Yeterlidir	15	15,0	15,3
Diğer	2	2,0	2,0
Cevap Vermeyen	2	2,0	
Toplam	100	100,0	

İsveç'te etler daha çok marketlerin et reyonlarında satılmaktadır. Helal etleri genellikle Müslümanların işlettikleri marketler satmaktadır. Aynı reyonda helal etiketi bulunan etlerin yanında helal olmayan etler de hatta domuz eti de satılabilmektedir. Helal et alış verişi yapılırken en çok dikkat edilen şey üzerinde helal yazısının olmasıdır. Daha hassas olanlar satıcıya etin nereden geldiğini ve helal gıda sertifikasının olup olmadığını sorarak tatmin olduktan sonra almaktadırlar. Daha da hassas olanlar sadece belirli özel Müslüman kasapları tercih etmektedirler. Tablo 32'de

de görüldüğü üzere helal et alırken, etin üzerinde helal yazması ya da satıcının helal demesi yeterlidir.

Tablo 33

Alkollü İçkiler Konusunda Ne Düşünürsünüz? Sorusu ile İlgili Değerler

ALKOLLÜ İÇKİLER KONUSUNDA			
NE DÜŞÜNÜRSÜNÜZ?	N	%	Geçerli %
Tek Damlası Dahi Haramdır			
Kesinlikle İçmem	95	95,0	96,9
İçer Sarhoş Olurum Ama Kimseye Zararım			
Olmadığından Günah İşlemiş Sayılamam	1	1,0	1,0
Tek Damlası Dahi Haramdır Ama			
Bırakamadığım İçin İçiyorum	1	1,0	1,0
Diğer	1	1,0	1,0
Cevap Vermeyen	2	2,0	
Toplam	100	100,0	

İsveç'te içki satışı sıkı denetime tabi olup 1955'ten bu yana sadece *System Bloget* adı verilen tekel bayilerinde haftanın belirli günlerinde ve belirli saatler arasında kişi başı belirli bir kota uygulanarak satılmaktadır. Kesinlikle 18 yaş altındakilere satış yapılmamaktadır. Marketlerde sadece %3 oranında alkol bulunduran biralara satışına izin verilmektedir. Bu uygulama da halkın içki kullanımını önemli ölçüde kontrol etmektedir.

İslam dinine göre kullanılması kesinlikle haram olan içki⁴⁴² hakkında tablo 33'te verilen cevapların tamamına yakını içki konusunda hassas davranıldığını buna rağmen birkaç kişinin de kullandığı görülmektedir.

Tablo 34

Kazancınızı Dinimizin Helal Saydığı Şeylerden Elde Etmeye Dikkat Eder Misiniz? Sorusu ile İlgili Değerler

⁴⁴² Mâide, 5/90-91.

KAZANCINIZI DİNİMİZİN HELAL**SAYDIĞI ŞEYLERDEN ELDE****ETMEYE DİKKAT EDER MİSİNİZ?**

	N	%	Geçerli %
Kesinlikle Dikkat Ederim			
Kazancımı Helal Yollardan Kazanırım	90	90,0	90,9
İsveç Kanunlarında Serbest Olan İşleri			
Yaparak Kazanç Sağlarım	7	7,0	7,1
İsveç Kanunlarını Baz Alırım			
Kazanç Sağlayacak Her İş Yaparım Helal			
Olup Olmaması Benim İçin Önemli Değildir	2	2,0	2,0
Cevap Vermeyen	1	1,0	
Toplam	100	100,0	

Tablo 34’te de görüldüğü gibi kazancın helal yoldan kazanmak büyük çoğunluk tarafından oldukça önemsenmektedir. Küçük bir kısım ise İsveç kanunlarını baz alarak iş yapmayı tercih ederken, 2 kişi de helal olup olmaması önemli değil kazanç sağlamak benim için daha önemli diyerek helal haram duyarlılığının olmadığını belirtmiştir.

Tablo 35

Gayrimüslim Bir Ülkede Dinimizin Haram Kıldığı Faiz Alıp Verme ve İçki Satışı Gibi Bazı Fiiller Sizce Helal Olur Mu? Sorusu ile İlgili Değerler

GAYRİMÜSLİM BİR ÜLKEDE DİNİMİZİN HARAM**KILDIĞI FAİZ ALIP VERME VE İÇKİ SATIŞI****GİBİ BAZI FİİLLER SİZCE HELAL OLUR MU?**

	N	%	Geçerli %
Kesinlikle Olmaz Haramdır	84	84,0	86,6
Dinimizin Haram Saydığı Bazı Şeyler			
Gayrimüslim Ülkede Helal Sayılır	8	8,0	8,2
Gayrimüslim Bir Ülkede Müslüman Birinin			
Vergi Kaçırmasında Dinen Bir Sakınca Yoktur	1	1,0	1,0
Diğer	4	4,0	4,1
Cevap Vermeyen	3	3,0	
Toplam	100	100,0	

İslam'ın haram kıldıkları sadece İslam ülkelerinde geçerlidir diye bir kaide ve kural olmadığı gibi İslam ulemasına göre Müslüman biri için İslam ülkelerinde haram olan şeyler İslam ülkesi olmayan yani daru'ul harp sayılan yerlerde de haramdır.⁴⁴³ Bu nedenle, yapılması haram olan faiz ve kumar ve içki satışı gibi şeyler İslam ülkelerinde haram olduğu gibi, İslam ülkesi olmayan yerlerde de haramdır. Bunun aksini iddia etmek yani İslam diyarında haram, başka diyarlarda helal olduğunu söylemek, dinin insanlara yönelik haramlarda gözettiği amaçlarla asla bağdaşmaz. Yani gayri Müslim bir ülkede bulunan Müslümanların karşılıklı olarak faizli alışveriş yapmaları, içki satmaları ve bu gibi kötü muamelelerin yapılması, bütün müçtehitlere göre haramdır, caiz değildir.⁴⁴⁴ Dolayısıyla gayrimüslim bir ülke olan İsveç'te de bu gibi fiiller caiz olmaz. Tablo 35'te görüldüğü üzere büyük çoğunluk haramdır anlayışında iken, 8 kişi de helal olduğu yönünde cevap vermiştir. Diğer 1 kişi vergi kaçırmanın caiz olduğunu belirtmiş ve 1 kişi de Müslümanların işlettiği restoranlarda içkilerin satıldığını belirtmiştir.

Tablo 36

Şans Oyunları ve Kumar Hakkında Ne Düşünürsünüz? Sorusu ile İlgili Değerler

ŞANS OYUNLARI VE KUMAR			
HAKKINDA NE DÜŞÜNÜRSÜNÜZ?	N	%	Geçerli %
Dinimizce Haramdır Kesinlikle Oynamam	88	88,0	88,9
Haram Olduğunu Biliyorum Ama Yine de Oynarım	6	6,0	6,1
Çayına ya da Tatlısına Oynayınca Haram Sayılmaz	3	3,0	3,0
Diğer	2	2,0	2,0
Cevap Vermeyen	1	1,0	
Toplam	100	100,0	

Tablo 36'daki verileri temel aldığımızda örneklem grubun kumarın haram olduğunu bildiklerini ve kesinlikle oynamadıklarını söyleyebiliriz. Buna karşılık %6'lık gibi küçük bir grubun da kumar oynamanın haram olduğunu bildiği halde yine de kumar oynamayı tercih ettiklerini görmekteyiz.

⁴⁴³ Kasânî, *Kitâbu Bedâiu's-Senâî*, VI, 526.

⁴⁴⁴ İbn-i Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, XI, 161; Karaman, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*, s. 371.

Tablo 37

Evlatlık Edinmeyi Düşünür Müsünüz? Sorusu ile İlgili Değerler

EVLATLIK EDİNMEYİ			
DÜŞÜNÜR MÜSÜNÜZ?	N	%	Geçerli %
Dinen Caiz Değildir ama			
Yine de Evlatlık Edinirim	15	15,0	15,5
Dinen Caiz Olmadığı İçin			
Kesinlikle Evlatlık Edinmem	16	16,0	16,5
Dinen Caizdir Evlat Edinmede Hiçbir			
Mahsur Yoktur Kesinlikle Evlat Edinirim	9	9,0	9,3
Oluşan Bazı Mahsurlara Dikkat Etme			
Şartıyla Yetim Birini Evlat Edinirim	48	48,0	49,5
Diğer	9	9,0	9,3
Cevap Vermeyen	3	3,0	
Toplam	100	100,0	

Tensta Kültür Derneği Başkanı İlyas Acaralp ve Nail Kılıç ile yapılan mülakat neticesinde edinilen bilgiye göre İsveç'teki yasalara göre devletin problemli ailelerden almış oldukları çocukları koruyucu aile olarak evlat edinenlere aylık 22000 Kron gibi tatmin edici miktarda maaş verilmesi İsveç'te yaşayan Müslümanları da evlat edinmeye sevk etmektedir. Tablo 37'deki verilere göre örneklemin, oluşan bazı mahsurlara dikkat etmek kaydıyla evlat edinmek istediği görülmektedir.

Tablo 38

İsveç'te Ev ve Araba Almak veya İşyeri Açmak ya da Herhangi Bir İhtiyaçtan Dolayı Faizli Banka Kredisi Kullandınız mı? Sorusu ile İlgili Değerler

İSVEÇ'TE EV VE ARABA ALMAK VEYA İŞYERİ			
AÇMAK YA DA HERHANGİ BİR İHTİYAÇTAN			
DOLAYI FAİZLİ BANKA KREDİSİ KULLANDINIZ MI?	N	%	Geçerli %
Evet Kullandım Yine Kullanırım	30	30,0	30,9
Hiç Kullanmadım ama Kullanmayı Düşünüyorum	10	10,0	10,3

Hiç Kullanmadım Haram Olduğu İçin			
Kullanmayı da Düşünmüyorum	10	10,0	10,3
Kullandım ama Haram Olduğu İçin			
Bir Daha Kullanmam	25	25,0	25,8
Kiralayacak Ev Bulamadım			
Ev Almak İçin Mecburen Kullandım	9	9,0	9,3
Diğer	13	13,0	13,4
Cevap Vermeyen	3	3,0	
Toplam	100	100,0	

İsveç'te yaşanan en büyük sıkıntılardan biri de konut sıkıntısıdır. Konut fiyatlarının çok yüksek olduğu İsveç'te yeteri kadar konutun olmayışı kiralara yüksek oluşuna ve hatta kiralayacak evin bulunamamasına sebep olmaktadır. Durum böyle olunca Müslümanlar dahi ev sahibi olabilmek için faizli kredi ile ev alabilmektedirler. Aylık ödenen kredi taksitlerinin aylık kiradan daha az oluşu kişileri ister istemez faizli kredi ile ev almaya teşvik etmektedir. Tablo 38'de de görüldüğü üzere örneklemin faizli kredi kullanımı oldukça yaygındır.

Tablo 39

İsveç'te Çocuklarınızı Sünnet Ettirebiliyor Musunuz? Ne Tür Sorun Yaşıyorsunuz? Ne Tür Çözüm Üretiyorsunuz? Sorusu ile İlgili Değerler

İSVEÇ'TE ÇOCUKLARINIZI SÜNNET ETTİREBİLİYOR MUSUNUZ? NE TÜR SORUN YAŞIYORSUNUZ? NE TÜR ÇÖZÜM ÜRETİYORSUNUZ?	N	%	Geçerli %
Sünnet Ettirebiliyoruz Hiçbir Sorun Yaşamıyoruz	49	49,0	50,5
Sünnet Ettirebiliyoruz Ancak Sünnet Ede Yer Sayısı			
Az Olduğundan Bir Yıla Yakın Sıra Bekliyoruz	36	36,0	37,1
İsveç'te Sünnet Ettiremediğimden			
Türkiye'ye Gittiğimden Sünnet Ettiriyorum	6	6,0	6,2
Diğer	6	6,0	6,2
Cevap Vermeyen	3	3,0	

Toplam	100	100,0
--------	-----	-------

Araştırmacının Arap Köylüoğlu ile ikili etkileşim neticesinde edinilen bilgiye göre İsveç'te sünnet ettirme yasağı bulunmamaktadır. Ancak sünnet eden yer sayısı ülke genelinde çok az sayıda olduğundan uzun bekleme sürelerine sebep olmaktadır. Sünnet ettirmek için bir yıla yakın sıra beklenmektedir. Bu kadar uzun süre beklemek istemeyen aileler de sünneti kendi ülkelerine izine gittiklerinde yaptırmaktadırlar. Tablo 39'da da görüldüğü üzere herhangi bir sünnet yasağı bulunmazken, uzun süre sıra bekleme sıkıntısı bulunmaktadır.

Tablo 40

İsveç'te Bir Müslüman Gayrimüslim Birisiyle Ortak Ticaret Yapabilir Mi? Siz Hiç Gayrimüslim Birisiyle Ortak Ticaret Yaptınız mı? Sorusu ile İlgili Değerler

İSVEÇ'TE BİR MÜSLÜMAN GAYRİMÜSLİM BİRİSİYLE ORTAK TİCARET YAPABİLİR Mİ? SİZ HİÇ GAYRİMÜSLİM BİRİYLE ORTAK TİCARET YAPTINIZ MI?	N	%	Geçerli %
Evet Yapabilir Her Türlü Alışverişi Yapabilirler			
Bende Gayrimüslim Birisiyle Ortak Ticaret Yapıyorum	20	20,0	20,6
Evet Yapabilir Her Türlü Alışveriş Yapabilirler			
Fakat Ben Gayrimüslim Birisiyle Ticaret Yapmıyorum.	34	34,0	35,1
Dinimizin İzin Verdiği Alanlarda Gayrimüslim Birisiyle Ortak Ticaret Yapabilir Yapmadım ama Yapabilirim	15	15,0	15,5
Dinimizin İzin Verdiği Alanlarda Gayrimüslim Birisiyle Ortak Ticaret Yapılabilir			
Buna Bağlı Kalmak Kaydıyla Yapıyorum	16	16,0	16,5
Hayır Yapamaz Dinen Yasak Olduğu İçin			
Gayrimüslim Birisiyle Asla Ticaret Yapmadım	2	2,0	2,1
Diğer	10	10,0	10,3
Cevap Vermeyen	3	3,0	
Toplam	100	100,0	

Araştırmacının yaptığı gözlem ve mülakatlar sonucu edinilen bilgiye göre İsveç'e göç eden Müslümanlar ilk başta işçi olarak çalışıp bir miktar para biriktirdikten sonra memleketlerine dönüp ev, tarla ve traktör gibi ihtiyaçlarını karşılamayı düşünmüşlerdir. Ancak ilerleyen yıllarda eş ve çocukların da gelmesi ile birlikte geri dönme işi rafa kaldırılmış ve artık İsveç'e yatırım yapılmaya başlanmıştır. Yatırım yapılırken biriktirilen paralar kullanarak daha çok ortaklaşa kendi işyerlerini açmışlardır. Bu ortaklıklar Müslümanlarla olduğu gibi gayrimüslimlerle de olabilmiştir. Tablo 40'ta da görüldüğü üzere örnekleme gayrimüslim biriyle ortak ticaret yapanlar olduğu gibi yapmayanlarda mevcuttur. Gayrimüslimlerle ortak ticaret yapmaya karşı çıkan yok denecek kadar azdır.

SONUÇ

İsveç'te yaşayan Müslümanların güncel fıkıh problemlerini ibadet hayatı, aile hayatı, helaller ve haramlar olarak tespit etmeyi amaçladığımız bu çalışmada, ilk olarak İsveç toplumunda İslam algısını, İsveç'te İslam'ın durumunu ve Müslümanların ibadet hayatını ve ibadet hayatında karşılaştıkları güçlüklerle değindik. Devamında ise İsveç'teki ezan ve minare algısına yönelik gözlemleri ortaya koymaya çalıştık. Bunun yanı sıra coğrafi konumu itibarı ile namaz vakitlerinin çok esnekliğine ve namaz vakitlerinin tespiti problemlerine değinirken, Cuma, bayram ve teravîh namazlarının cemaatle eda edilebilme imkânını ve cenazelerin İslami usullere göre defin edilebilmesinin mümkün olup olmamasına da değindik. Bu bağlamda Müslümanların cenazeyi tabutla gömme zorunluluğu ile karşı karşıya kalma gibi bir problemi yaşadıklarını müşahade ettik.

İsveç'in coğrafi konumu itibarı ile yaz aylarına denk gelen Ramazan ayında gündüzlerin çok uzun oluşu, oruç ibadetinin yaklaşık 20 saat sürmesine hatta ülkenin en kuzeyinde 22 saate kadar ulaşmasına ve bu ibadetin edasının çok zorlaşmasına sebep olmaktadır. Bu da imsak ve iftar vakti konusunda farklı içtihatların oluşmasına neden olmuştur. Aynı şehirde Müslümanların bir kısmı Mekke'nin iftar saatine tabi olurken, bir kısmı yerel iftar saatine riayet etmekte ve bir kısmı da takdiri bir iftar saatini esas almaktadır. Ancak 28-30 Mayıs 2016 tarihleri arasında Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çağrısıyla İslam ülkelerinden fetva kurullarının, çeşitli fıkıh kurulları temsilcilerinin, âlimlerin, fakihlerin ve astronomların katıldığı *Uluslararası Hicri Takvim Birliği Kongresi'nde* katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından tekli takvim kullanımı kabul edilmiştir. Tekli takvim kullanım kararı İsveç'teki Müslümanların maslahatına uygun düştüğünden büyük kısmının Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hazırlatmış olduğu takvimi esas almalarına ve ibadetlerini bu takvime göre yerine getirmeye başlamalarına vesile olmuştur. Başka bir sorun ise namaz vakit aralıklarının kış aylarında çok kısa olması ve sabah namazının vaktinin çok geç oluşup mesai saatlerine denk gelmesi ve çalışma hayatıyla birlikte edasının da çok zor olmasıdır. Yine yaz aylarında yatsı ve sabah namazının gece geç saatlerde çok kısa süreler içerisinde oluşması da bu namazların edasını çok güç hale getirdiği tespit edilmiştir.

Avrupa'nın birçok ülkesinde olduğu gibi İsveç'te de İslami usullere göre hayvanların kesimi yasaktır. Aksi takdirde cezai işlemler uygulanmaktadır. Bu da kurban ibadetinin fiilen uygulanmasını imkânsız hale getirmektedir. Müslümanlar

kurbanlarını ya vekâlet yoluyla ya da gizlice şehir dışındaki çiftliklerde kesebilmektedirler. Bunun yanı sıra hac ve umre organizasyonlarında her hangi bir engelle karşılaşmadan ülkedeki şirketler aracılığı ile hac ve umre ibadetini yerine getirebilmektedirler.

Eşcinsel evliliklerin ve nikâhsız birlikte yaşamın (sambo) yasal olduğu ülkede Müslümanlar, dini nikâh konusunda hiçbir sıkıntı yaşamamaktadırlar. Bunun nedeni yetki belgesine sahip imamların da resmi ve dini nikâhı aynı anda kıyabilmeleridir. Ancak aşırı özgürlüklerin var olduğu ülkede yeni nesil Müslüman gençler nikâhsız birlikte yaşamaya ve hatta eşcinsel evliliğe özenebilmektedirler. Bunun sebebi ise İsveç'teki eğitim kurumlarında bu tür birlikteliklerin bir ihtiyaç olduğu ve bunun da normal bir şey olduğunun aşılınmaya çalışılmasıdır. Karşılaşılan başka bir problem ise Müslüman kızların gayrimüslim veya ateist olan erkeklerle evlenebilmeleridir. Ayrıca evli olan çiftlerin boşanma konusunda İslam hukuk kurallarına riayet etmeyerek üçten fazla boşanmalarına rağmen hala evliliklerine devam ettikleri de tespit edilmiştir. Dikkat çeken başka bir husus da özellikle helal et konusunda Müslümanların bir kısmının giderek hassasiyetlerini kaybettikleri ve hatta domuz eti ve ürünlerinden yapılan yemekleri restoranlarda rahatlıkla satabildikleri olmuştur.

İsveç'te yaşayan Müslümanların güncel fıkıh problemlerini tespit etmeye çalıştığımız anket çalışmamızdaki veriler bize, yaz ve kış aylarında gündüz ve gecelerin çok uzun ve çok kısa olmasıyla namaz vakitlerinin çok hızlı değişmesi ve vakit aralarının çok kısa olması, çalışanların beş vakit namazlarını eda etmelerinde çok zorluk yaşadıklarını göstermiştir. Çalışanların Cuma ve özellikle tatil günlerine denk gelmeyen bayram namazlarını da eda edemediklerini göstermiştir. Ayrıca Müslüman Mezarlığı konusunda hiçbir sorun yaşanmazken, cenazelerin evrak işlerinin çok uzun sürmesi ve Malmö gibi bazı şehirler hariç tabutla gömülme zorunluluğun olması yine karşılaşılan problemler arasındadır.

Yaz günlerine denk gelen Ramazan ayında gündüzlerin çok uzun oluşuyla oruç tutmakta zorlanan bir kısım çalışanlar ya kışın kazasını yapmaya yönelmekte ya da yerine fidye ödeme yoluna gitmektedirler. Yine dikkat çeken başka bir husus da verilecek olan fitre miktarıdır. Bir kısım Müslümanlar fitrelerini İsveç'te belirlenen fitre miktarı üzerinden verirken, bir kısmı da İsveç'tekinin yaklaşık beşte birine denk gelen miktar olan Türkiye fitre miktarı üzerinden vermeyi tercih yoluna gitmişlerdir. Hac ve umre ibadetini yapma konusunda neredeyse hiçbir sorun yaşanmazken, kurban ibadetinde ise fiili olarak İsveç'te yerine getirilememe gibi bir zorluk

yaşanmamasından dolayı Müslüman Türklerin çoğunluğu % 84'ü vekâlet yoluyla Türkiye'de kurban kesmeyi tercih etmektedirler.

İsveç'te yaşanan ayrı bir problem de çocukların sünnet edilmesi hususudur. Daha önceleri çocukların sünnet edilmeleri ile ilgili ciddi engellemeler varken, Yahudilerin baskıları sonucu bu problem kısmen aşılmıştır. Ancak yoğunluk sebebiyle uzun süre sıra bekleme problemi henüz devam etmektedir.

Bu ülkede yaşayan Müslüman kadınların gayri müslim erkeklerle evlenme problemi söz konusudur. Dini inançların aksine gayri müslim erkeklerle evlenmek, Müslüman kadınlarda kimlik yönüyle bozulmanın göstergesi kabul edilebilir. Nitekim İslam Hukuku açısından gayri meşru kabul edilen sambo uygulamasının Müslümanlar arasında da yaygın olması söz konusu bozulma kanaatini güçlendirmektedir.

Başörtüsü konusunda herhangi bir yasağın olmadığı İsveç'te okulda ve kamuya ait olan yerlerde rahatlıkla başörtüsü kullanılabilir. Ancak giderek artan islamofobi ile beraber başörtüsü kullananlar psikolojik olarak baskı altında olduklarını belirtmektedirler.

Ankete katılanların %90 gibi kahir ekseriyeti içki kullanmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuca önemli derecede İsveç hükümetinin içki satışı ile ilgili kısıtlamalarının etkisi olduğu görülmektedir. Zira içki kullanmama sebeplerinin başında içkiye ulaşmanın zorluğu gelmektedir.

İsveç'te yaşayan Müslümanların karşılaştıkları fıkhi problemlerin yanında kimlik problemi hususunda ciddi sıkıntıların olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu sorun bizim çalışmamızın sınırlarını aştığı için yeterince değinilememiştir. Bu konu ayrıca sosyolojik açıdan incelenmelidir.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, Ahmet, “Helal Gıda Meselesi: Avrupa’da Helal Gıda Problemleri ve Çözüm Yolları” *Helal Sertifikası Sempozyumu Bildirileri*, Balıkesir 2012.
- Akyüz, Vecdi, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, İz Yayıncılık, İstanbul 2000.
- Anık, Mehmet, *Kimlik ve Çok Kültürlülük Sosyolojisi*, Açılım Kitap, İstanbul 2012.
- Atar, Fahrettin, *Fıkıh usulü*, İstanbul 1992.
- Atar, Fahrettin, “*Nikâh*” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2007.
- Ataseven, Asaf, *Din ve Tıp Açısından Domuz Eti*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1994.
- Aydın, Mehmet Akif, “Aile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1989.
- Aydın, M. Akif, *Aile Hayatı*, İlmihal, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.
- Batu, Ali, “Türkiye’de Helal Gıda ve Helal Belgelendirme Sistemi” *Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi*.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihâli*, Bilmen Yayanları, İstanbul.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Basımevi, İstanbul, 1967.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kurban*, Ankara 1956.
- Boran, Mustafa, *Hanefî Mezhebinde Helallik ve Haramlık Ölçüleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2016.
- Büyüközer, Hüseyin Kami, *Yeniden Gıda Raporu*, İstanbul 2007.
- Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, Haz. Mevlüt Güngör, Ankara 1989.

Çetin, İsmail, *Ölçüler*, Dilara Yayınları, Isparta 2010.

Dağcı, Şamil, “*İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri*” Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 2000.

Demirci, Kürşat, “Cenaze”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1989.

Demirci, Kürşat, “Helal”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1998Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı: 30.06.2010/66, “Zekat Sıkça Sorulanlar” DİB Yayınları, Ankara 2010.

Din İşleri Yüksek Kurulu, “*Namaz Vakitlerinin Oluşmadığı Bölgeler ile Yatsı Namazı Vaktinin Geç Oluştugu Bölgelerde Namaz Vakitlerinin Tespiti*” 15/06/2006 Tarihli Kararı.

Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali Beyhâki, *-es-Sünenu'l Kübrâ*, Dâru'l-Mârifet, Beyrut 1979.

Ebû Zehrâ, Muhammed, *el-Ahvâlu 'ş-Şahsiye*, Beyrut 1982.

Ebû Zehrâ, Muhammed, *İslam Hukuku Metodolojisi*, (çev. Abdülkadir Şener), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 2002.

Ebû Zekerıyyâ Muhyiddin b. Şeref en-Nevevî, *el Mecnû' Şerhu'l-Mühezzeb*, Haz. Muhammed Matarci, Dâru'l-Fikir, Beyrut 1996.

Ebû Zekerıyyâ Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Ravdâtü't-Tâlibin*, Mhk., Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavviz, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.

Ebû Tayyib Muhammed Şemsu'l Hak Azimâbâdî, *Avnu'l- Mâ'bud bi Şerh-i Sünen-i Ebî Dâvûd*, Haz., Abdurrahman Muhammad Osman, Mektebetü's-Selefiyye, Mısır 1968.

el-Adevî, Mustafa Ebu Abdillah, *Adedu Rek'ati Kıyâmi'l- Leyl*, Daru Macid Asiri, Mısır 1999.

el-Cezerî, Şeyh Abdurrahman, *el-Kitâbü'l-Fıkhi 'ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a*, (Haz. Hasan Ege), Bahar Yayınevi, İstanbul 1986.

- el-Hazimî, İbrahim, *7 Hadis İmamının İttifak Ettikleri Hadisler*, Çev. Hanifi Akın, Karınca ve Polen Yayınları, İstanbul 2013.
- el-Karadavî, Yusuf, *Fıkhu'z-Zekat*, Beyrut 1405/1985, Haz. İbrahim Sarmış, İstanbul, 1984.
- el-Kasânî, Alâüddin Ebû Bekir b. Mes'ud b. Ahmed, *Bedâiyu's-Sanâyi*, Beyrut 1328/1982.
- el-Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud, *el-İhtiyâr li-Ta'lili'l-Muhtâir*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1987.
- en-Nevevî Muhyiddin Ebû Zekeriyâ Yahyâ, *Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, Mektebetu'l-Musenna, Beyrut 1929.
- et-Tahtâvî Ahmed b. Muhammed b. İsmail, *Hâşiyetu't-Tahtâvî*, Dârul Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.
- es-Sabûnî, *Tefsiru Ayâti'l-Ahkam*, Dimaşk 1397/1977.
- es-Suyutî, Celâleddin Abdurrahman b. Ebû Bekir, *el-Hâvi li'l-Fetavâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005.
- Göker, Göksel, *Göç, Kimlik, Aidiyet: Kültürlerarası İletişim Açısından İsveçli Türkler* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2013.
- Hamdi Okur, Kaşif, *İslam Hukuku Açısından Helal ve Haram Olan Gıdalar ve Bazı Güncel Meseleler*, VI. İlahiyat Fakülteleri İslam Hukuku Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı Bildirileri.
- İbn Âbidîn Muhammed Emîn, *Reddü'l Muhtâr Ale'd-dürü'l-Muhtâr*, Şamil Yayınevi, İstanbul 1989.
- İbn Hazm, el-Endelüsî ez-Zâhiri, Ebû Muhammed b. Ali b. Said (456), *el-Muhallâ*, İdârâtü't-tibâati'l-müniriyye, Mısır 1934.

İbn Kudâme, Ahmed b. Muhammed, *el-Kâfî*, (Haz. Abdulmuhsin et-Türki vd.), Beyrut 1997.

İbn Kudâme, Muvaffakuddîn, Abdullah İbn Ahmed , *El-Muğnî*, Dâru'l-Menar, Kahire 1970.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensari, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut 1990.

İbn Nuceym, Zeynuddîn b. İbrâhim, *el-Esbah ve'n-nazâir*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1983.

İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed İbn Ahmed el-Hâfid *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Müktesid*, İstanbul 1933.

Karadavî, Yusuf, *Hedyü'l İslam Fetavâ Muasırâ*, Kâhire 1981.

Karadavî, Yusuf, *İslam'da Helal ve Haram*, (çev. Ramazan Nazlı), Hilal Yayınları, İstanbul 2005.

Karakaya, Hasan, *Fıkıh Usulü*, Buruc Yayınları, İstanbul 1998.

Karaman, Hayreddin, *Ana hatlarıyla İslam Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2006.

Karaman, Hayreddin, *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*, İz Yayıncılık, İstanbul 2006.

Karaman, Hayrettin, *İslam Hukuk Tarihi*, İstanbul 1989.

Karaman, Hayrettin, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*, Nesil Yayınları, İstanbul 1993.

Karaman Hayreddin, *İslam'da Kadın ve Aile*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995.

Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul 2001.

Karaman, Hayrettin ve Diğ., *Kur'an Yolu, Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB. Yayınları, Ankara 2006.

Karaman ve Heyet, *Helal, Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yayınları, Ankara 2007.

Karagöz-Altuntaş, *Hac İlmihali*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013.

Karagöz, İsmail-Altuntaş, Halil, *Oruç İlmihali*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010.

Karagöz, İsmail; Karaman, Fikret; Paçacı, İbrahim; Canbolat, Mehmet; Gelişgen, Ahmet; Ural, İbrahim; “Nisap” *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.

Kaşif Hamdi Okur, “İslam Hukuku Açısından Helal ve Haram Olan Gıdalar ve Bazı Güncel Meseleler”, *VI. İslam Hukuku Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı ve İslam Fıkhı Açısından Helal Gıda Sempozyumu*, Emin Yayınları, Bursa 2009.

Korkmaz, Arif, *Göç ve Din*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011.

Köse, Saffet, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Mehir Vakfı Yayınları, Konya 2016.

Küçüköner, Erdoğan, “Helal Gıda Sertifikasyonunda Gıda Katkı Maddelerinin Yeri” *1. Ulusal Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi*, Ankara 2011.

Meriç, Nevin, *Modernleşme, Sekülerleşme ve Protestanlaşma Sürecinde Değişen Kentte Dini Hayat ve Fetva Soruları*, Kapı Yayınları, İstanbul 2005.

Mevsili, Abdullah b. Mahmûd, *el-İhtiyâr li ta'lili'l-Muhtâr*, I-V, (Haz. Ali Abdulhamid Ebu'l-hayr, Muhammed Vehbi Süleyman), Daru'l-hayr, Beyrut 1998.

Molla Hüseyin, *Dürerü'l-hükkâm fî şerhi Gururi'l-ahkâm*, I-II, Fazilet Neşriyat, İstanbul 1979.

Özdemir, Oğuzhan, *Yiyecek ve İçeceklerde Helallik-Haramlık Kriteri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2009.

Râzi, Ebubekir, *et-Tefsîrû'l-Kebîr*, I-XI, Dâru ihyâi't-turâsi'l Arabî, Beyrut 1999.

Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tecümesi ve Şerhi, D.İ.B. Yayınları, Ankara 1972.

- Salman, Yüksel, “Mahkeme Kararı ile Boşanan Eşler”, *Aile ile İlgili Sıkça Sorulan Sorular*, TDV Yayınları, Ankara 2015.
- Salman, Yüksel, “Resmi Nikahı Olmayan Kadının Boşanma Talebi”, *Aile ile İlgili Sıkça Sorulan Sorular*, TDV Yayınları, Ankara 2015.
- Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed, *Kitâbu'l-Mebsût*, Beyrut.
- Şaban, Zekiyyüddin, İslam Hukuk İlminin Esasları, (Usulü'l Fıkıh), Çev. İbrahim Kâfi Dönmez, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2015.
- Şafîî, Muhammed b. İdris, *el-Umm*, (Haz.: Rifat Fevri Abdulmuttalib), Lübnan 2001.
- Şevkanî, Muhammed b. Ali, *İrsâdu'l-fuhul*, Dâru'l-Fadile, Riyad 2000.
- Şirbinî, Şemsuddin Muhammed b. Hatib, *Muğni'l-Muhtâc*, Beyrut 1997.
- Tahir, Muhammed, *İslam Hukuk Felsefesi*, (çev. Vecdi Akyüz, Mehmet Erdoğan), İstanbul 1996.
- Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları İFAV, İstanbul 2009.
- Yavuz, Yunus Vehbi, *İslam'da Zekat Müessesesi*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1983.
- Yavuz, Yunus Vehbi, “*İslam'da Zekat Müessesesi*”, Feyiz Yayınları, Bursa 2008
- Yavuz, Yunus Vehbi; Karagöz, İsmail; “*Nisap*”, İslam'a Giriş (Gençliğin İslam Bilgisi), DİB Yayınları, Ankara 2006.
- Yıldırım, Celal, *Kaynaklarıyla Ahkam Hadisleri*, Uysal Kitabevi, Ankara 1993.
- Yıldırım, Mustafa, *Mecelle'nin Külli Kaideleri*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir 2001.
- Yıldız, Özkan, *Avrupa'da yaşayan Türklerin yabancılarla yaptıkları evlilikler ve yaşadıkları sorunlar*. I. Uluslararası Eğitim ve Kültür Bağlamında Avrupa Türkler Kongresi, Berlin 2008.
- Zerkeşî, Bedru'd-Dîn Muhammed b. Abdullah, *el-Bahru'l muhît*, Dâru's-Safve, Gardika 1992.

Zeydan, Abdulkerim, *Ahkâmu'z-Zimmiyyîn ve'l-Müste'meniîn fî Dâri'l İslam, Müessesetü'r-risâle*, Bağdat 1982.

Zeydan, Abdülkerim, *el-Mufasssal fî ahkâmu'l-mer'e ve beyti'l-müslim fî şşerîati'l-İslâmiyye, Müessesetü'r-Risâle*, Beyrut 1994.

Zeynuddin Muhammed b. Ebi Bekir b. Abdulkadir er-Râzî, *Muhtâru's-Sihah*, Beyrut 2001.

Zihni Efendi, Mehmet, *Münâheket ve Müfârakât*, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1324.

Zihni, Mehmet, *Nimetü'l-İslâm*, Dersaadet Yayınları, İstanbul 1322.

Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmi ve Edilletuhu*, Dimeşk 1989.

Zuhaylî, Vehbe, *İslam Fıkhu Ansiklopedisi*, Feza Yayıncılık, İstanbul 1990.

EKLER

Ek 1 İsveç'te Yaşayan Müslümanların Karşılaştıkları Güncel Fıkhi Problemler Anket Formu

İSVEÇ'TE YAŞAYAN MÜSLÜMANLARIN KARŞILAŞTIKLARI GÜNCEL FIKHİ PROBLEMLER ANKET FORMU

Saygıdeğer Katılımcı

Bu anket, İsveç'te yaşayan Müslümanların güncel fıkıh problemleri hakkında bilgi toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Anket formunda yer alan sorulara içtenlikle cevap vermeniz sonuçların tutarlılığı ve bilimselliği açısından çok önemlidir. Lütfen anket formuna isminizi yazmayınız. Katılımınız için teşekkür ederiz.

Yusuf AYDIN

- 1- Cinsiyet : Erkek () Kadın ()
 2- Yaş :
 3- Eğitim Durumu :
 4- Medeni Durumu : Evli () Bekar ()
 5- Mezhebi :
 6- Memleketi :
 7- Yaşadığı Şehir :

Aşağıdaki sorularda size uygun seçeneği bu şekilde (X) işaretleyin. Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz. Farklı bir yanıtınız varsa soruların sonundaki boş bırakılan yere bir iki cümle ile cevap verebilirsiniz.

1-Günlük beş vakit namazla ilgili ne tür sorunlar yaşıyorsunuz? Ne tür çözüm üretiyorsunuz?

- () Hiç sorun yaşamıyorum.
 () Beş vakit namaz kılmıyorum.
 () Kısa günlerde vakitler çok kısa olduğundan okulda veya işyerinde öğle-ikindi ile akşam-yatsı namazlarını cem ediyorum.
 () İş yerinde namaz kılacak müsait yer olmadığından namazı arabamda oturarak kılıyorum.
 () Kısa günlerde imsak vakti mesai saatinden sonra oluşuyor. Sabah namazını imsak vaktinden önce kılıyorum.
 () İşyerinde namaz kılmama izin vermiyorlar. İşten sonra kazasını yapıyorum.
 ()

2- Cuma namazı ile ilgili ne tür sorunlar yaşıyorsunuz? Ne tür çözüm üretiyorsunuz?

- () Hiç sorun yaşamıyorum.
 () Cuma namazı kılmıyorum.
 () İşyerinden izin alamadığımdan cuma namazlarını kılamıyorum.
 () Yaşadığım bölgede cami olmadığından cuma namazlarını kılamıyorum.
 () Camilerde yeterli yer olmadığından cuma namazını kılamıyorum.
 () İş yerime yakın Türk Camisi olmadığı için diğer camilerdeki hutbeyi anlamadığımdan cuma namazı kılmıyorum.
 ()

3- Bayram namazlarıyla ilgili ne tür sorunlar yaşıyorsunuz? Ne tür çözüm üretiyorsunuz?

- () Hiç sorun yaşamıyorum.
 () Bayram namazı kılmıyorum.
 () İşyerimden izin alamadığımdan bayram namazlarını kılamıyorum.
 () Yaşadığım bölgede cami olmadığından bayram namazlarını kılamıyorum.
 () Araplar geç saatte kıldıklarından onlarla kılmayı tercih ediyorum.
 ()

4- Cemaatle namaz kılmada ibadethanelerin (cami) kullanımı hususunda ne tür sorun ve engellerle karşılaşılıyorsunuz?

- ☐ Hiçbir sorun yaşamıyoruz.
- ☐ Derneğimiz bünyesindeki camimiz çeşitli bahanelerle kapatılıyor ve başka yere taşınmak zorunda kalıyoruz.
- ☐ Bir mekânda belirli kişi sayısından sonra açık kalabilmesi için çok katı ve altından kalkamayacağımız şartlar koşuyor.
- ☐ Sık sık taciz ediliyoruz.
- ☐

5- Cenazelerinizi İslami usullere göre namazını kılıp defnedebiliyor musunuz?

- ☐ Hiçbir sorun yaşamıyorum.
- ☐ İsveç'te İslami usullere göre izin verilmediğinden cenazemizi Türkiye'ye gönderiyoruz.
- ☐ Hafta sonu ve tatil olan günlerde işlem yapılamadığından cenazemiz birkaç gün beklemek zorunda kalıyor. Hemen defin edemiyoruz.
- ☐ Müslüman mezarlığında yer olmadığından cenazemizi Türkiye'ye gönderiyoruz.
- ☐

6- Ölen kişinin ardından ıskat ve devir yapar mısınız? Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

- ☐ Ölen kişinin ibadet borçlarının düşeceğine inanıyorum. Kesinlikle yaptırım.
- ☐ Ölen kişinin ibadet borçlarının düşeceğine inanmıyorum. Kesinlikle yaptırım.
- ☐ Ölen kişinin ibadet borçları belki affedilir diye yaptırım.
- ☐

7- Ramazan orucunu tutarken ne tür sorun yaşıyorsunuz? Ne tür çözüm üretiyorsunuz?

- ☐ Oruç tutmuyorum. Yerine fidye ödüyorum.
- ☐ Günler çok uzun olduğundan oruç tutamıyorum. Kısa günlerde kazasını yapıyorum.
- ☐ Günler uzun olsa da rahatlıkla oruç tutuyorum.
- ☐ Sürekli hasta olduğumdan oruç için fidye ödüyorum.
- ☐ İş yerinden tutmamı istemiyorlar. Oruç tutamıyorum.
- ☐

8- Yaz aylarında çok uzun günlerde imsak ve iftar vakti konusunda orucunuzu nasıl tutuyorsunuz?

- ☐ Orucumu Diyanet Takvimi'ndeki imsak ve iftar vaktine göre tutuyorum.
- ☐ Orucumu Mekke'nin imsak ve iftar vaktine göre tutuyorum.
- ☐ Diyanet Takvimi'ndeki imsak vakti gerçek vakitten çok daha sonra olduğundan diğer takvimlerin vaktine göre tutuyorum.
- ☐

9- Uzun günlerde ramazan ayında teravih namazını kaç rekât kılıyorsunuz?

- ☐ Teravih namazını kılmıyorum Yatsı Namazını kılıp yatıyorum.
- ☐ Teravih namazını camide 8 rekât kılıyoruz.
- ☐ Teravih namazını camide 20 rekât kılıyoruz.
- ☐ Yatsı vakti oluşmadığından ne yatsı ne de teravih namazı kılıyorum.
- ☐

10- Yatsı ve vitir namazı vaktinin oluşmadığı uzun günlerde (beyaz geceler) yatsı ve vitir namazı ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisini uygularsınız?

- ☐ Vakit oluşmadığından yatsı ve vitir namazını kılmıyorum.
- ☐ Vakit oluşmasa da takdiri vakitte kılıyorum.
- ☐ Diyanet takviminde ne yazıyorsa o saatte kılarım.
- ☐ Vakit oluşmadığından yatsı ve vitir namazını kılmam. Vaktin oluştuğu günlerde kazasını yaparım.
- ☐

11- Zekât ibadetini yaparken ne tür sorun yaşıyorsunuz? Ne tür çözüm üretiyorsunuz?

- ☐ Paramda başkasının hakkı olduğunu düşünmediğimden zekât vermiyorum.
- ☐ Vergi verdiğim için zekât vermeye gerek duymuyorum.
- ☐ Zekâtımı İsveç'teki ya da Türkiye'deki Müslüman fakirlere kendi elimle veriyorum.
- ☐ Zekâtımı Diyanet Vakfı veya diğer yardım kuruluşları aracılığıyla veriyorum.
- ☐ Zekâtımı İsveç'teki fakir gayrimüslim komşuma veriyorum.
- ☐ İhtiyacı olan herhangi birine herhangi bir dine inanmasa da zekât veriyorum.

12- Fitre (fıtır sadakası) verirken ne tür sorun yaşıyorsunuz? Ne tür çözüm üretiyorsunuz?

- ☐ Fitre vermiyorum.
- ☐ Fitre verirken Türkiye’de izinde olduğumdan oranın fitre miktarı üzerinden veriyorum.
- ☐ İster İsveç’te olayım isterse Türkiye’de fitremi İsveç’te belirlenen fitre miktarı üzerinden veririm.
- ☐ İsveç’te de olsam Türkiye’de de fitremi Türkiye miktarı üzerinden veririm.
- ☐

13- İsveç’te hac ve umre ibadetini yapabiliyor musunuz? Ne tür sorun yaşıyorsunuz? Ne çözüm üretiyorsunuz?

- ☐ Hiçbir sorun yaşamıyorum. Rahatlıkla hacca ve umreye gidebiliyorum.
- ☐ Çalıştığım yer hacca gideceğim için izin vermiyor.
- ☐ Hacca ve umreye İsveç’ten gidemediğim için Türkiye’den gidiyorum.
- ☐ Hacca gitmek yerine parasıyla muhtaç birine yardım etmeyi tercih ederim.
- ☐

14- İsveç’te kurban ibadetini yerine getirebiliyor musunuz? Ne tür sorun yaşıyorsunuz? Ne çözüm üretiyorsunuz?

- ☐ İsveç Hükümeti helal kesime izin vermediğinden kurbanımı kesemiyorum. Vekalet yoluyla kestiriyorum.
- ☐ Kurbanımı İslami usullere göre ancak çiftliklerde gizli bir şekilde kesebiliyorum.
- ☐ Maddi durumum iyi olsa da kurban kesmiyorum. Vekâlet yoluyla da kestirmiyorum.
- ☐ İsveç’te İslami usullere göre rahatlıkla kurbanımı kesebiliyorum.
- ☐ Kurban kesmek yerine fakirlere parasını veriyorum.
- ☐

15- Okulda işyerinde veya herhangi bir kamu kuruluşunda başörtüsü kullanımı konusunda sorun yaşıyor musunuz?

- ☐ Herhangi bir sorun yaşamıyoruz. Herkes istediği kıyafetle istediği yerde çalışabiliyor.
- ☐ Okulda ve kamu kuruluşlarında başörtüsüne izin verilmiyor.
- ☐ İşyerlerinde başörtülü çalışılmasına izin verilmiyor.
- ☐ Dışarda herhangi bir saldırı korkusundan dolayı ve çevremde dışlanırım endişesi ile başörtü kullanamıyorum.
- ☐

16- İsveç’te evlenirken ve nişanlanırken ne tür zorluk yaşıyorsunuz?

- ☐ Hiçbir zorluk yaşamıyoruz.
- ☐ İsveç’te yeterli derecede eş seçeneği olmadığından damat ve gelinleri Türkiye’den getiriyoruz.
- ☐ İsveç’te yeterli derecede Müslüman eş seçeneği olmadığından çocuklarımız gayrimüslim kadın ve erkeklerle evlilik yapıyor.
- ☐ İsveç’te Türkiyeli yeterli derecede eş seçeneği olmadığından çocuklarımız diğer milletten Müslümanlarla evlilik yapıyor.
- ☐

17- Dini ve resmi nikâh kıydırırken herhangi bir sorun yaşıyor musunuz?

- ☐ Hayır yaşamıyoruz. Resmi nikâhı belediyede, dini nikâhı da Diyanet görevlisine rahatlıkla kıydırıyoruz.
- ☐ Dini nikâhı ve resmi nikahı bir imama aynı anda kıydırabiliyoruz.
- ☐ Sadece resmi nikâh kıydırıyorum. Dini nikâha gerek duymuyorum.
- ☐ Resmi ve dini nikâhı kilisede papaz kıysa da benim için fark etmez.
- ☐

18- Yaşadığınız çevrede gayrimüslim kadınlarla evlilik yaygın mı?

- ☐ Çevremde hiç yok.
- ☐ Çevremde çok yaygındır.
- ☐ Çevremde sadece birkaç kişi var.
- ☐

19- Yaşadığınız yerde dinimizin haram saydığı gayrimüslim veya ateist erkeklerle evlilik yapan Müslüman bayan var mı?

- ☐ Çevremde hiç yok.
☐ Çevremde çok yaygındır.
☐ Çevremde sadece birkaç kişi var.
☐

20- Yaşadığınız çevrede nikâhsız yaşamak (sambo) yaygın mı?

- ☐ Çevremde hiç yok.
☐ Çevremde çok yaygındır.
☐ Çevremde sadece birkaç kişi var.
☐

21- Yaşadığınız çevrede eşcinsel evlilikler yaygın mı?

- ☐ Çevremde hiç yok.
☐ Çevremde çok yaygındır.
☐ Çevremde sadece birkaç kişi var.
☐

22- Dinimizin boşanma hususundaki ölçülerini biliyor musunuz? Boşanma durumunda nasıl hareket edersiniz?

- ☐ Evet biliyorum. Boşama işlemini kendim yapabilirim.
☐ Biliyorum; ama yine de boşanma aşamasında bir din görevlisine danışırım.
☐ Bilmiyorum. Mahkemede boşanırım?
☐

23- İsveç Hükümeti'nin dul kadınlara verdiği haklarından faydalanmak için İsveç makamlarında boşanan fakat Türkiye'de boşanmayan ve birlikte yaşamaya devam eden aileler var mı?

- ☐ Çevremde hiç yok.
☐ Çevremde çok yaygındır.
☐ Çevremde sadece birkaç kişi var.
☐

24- Yediğiniz etlerin helal kesim olduğunu önemser misiniz?

- ☐ Müslüman birinin kesmediği etleri kesinlikle yemem.
☐ İsveçli Gayri Müslimlerin kestikleri etler de helal oldukları için yerim.
☐ Kimin kestiği önemli değil domuz eti hariç tüm etleri yerim.
☐

25- Yediğiniz etlerin helal olduğunu nasıl anlarsınız?

- ☐ Üstünde helal yazıp yazmadığına bakarım.
☐ Etin nerde nasıl kesildiğini araştırırım. Satıcı tatmin ederse alırım.
☐ Satıcının helal gıda sertifikası var mı ona bakarım.
☐ Et satın alırken satıcının helal demesi benim için yeterlidir.
☐

26- Alkollü içkiler konusunda ne düşünürsünüz?

- ☐ Tek damlası dahi haramdır. Kesinlikle içmem.
☐ Bir bardaktan fazlası haramdır. Sadece bir bardak içerim.
☐ Ara sıra sarhoş olmayacak kadar içmek günah sayılmaz.
☐ İçer sarhoş olurum; ama kimseye zararım dokunmadığından günah işlemiş sayılmam.
☐ Tek damlasını dahi içmek haramdır; ama bırakmadığım için içiyorum.

27- Kazancınızı dinimizin helal saydığı şeylerden elde etmeye dikkat eder misiniz?

- ☐ Kesinlikle dikkat ederim. Kazancımı helal yollardan elde ederim.
☐ İsveç kanunlarında serbest olan işleri yaparak kazanç sağlarım. İsveç kanunlarını baz alırım.
☐ Kazanç sağlayacak her işi yaparım. Helal olup olmaması benim için çok önemli değildir.
☐

28- Gayrimüslim bir ülkede dinimizin haram saydığı faiz alıp verme ve içki satışı gibi bazı fiiller sizce helal olur mu?

- ☐ Kesinlikle olmaz haramdır.
☐ Dinimizin haram saydığı bazı şeyler gayrimüslim bir ülkede helal sayılır.
☐ Gayrimüslim bir ülkede Müslüman birinin vergi kaçırmasında dinen bir sakınca yoktur.
☐

29- Şans oyunları ve kumar hakkında ne düşünüyorsunuz?

- ☐ Dinimizce haramdır. Kesinlikle oynamam.
☐ Haram olduğunu biliyorum; ama yine de oynarım.
☐ Çayına ya da tatlısına oynayınca haram sayılmaz.
☐ Haram olduğunu biliyorum; ama hacca gidince bırakacağım.
☐

30- Evlatlık edinmeyi düşünür müsünüz?

- ☐ Dinen caiz değildir; ama yine de evlat edinirim.
☐ Dinen caiz olmadığı için kesinlikle evlat edinmem.
☐ Dinen caizdir. Evlat edinmede hiçbir mahzur yoktur. Kesinlikle evlat edinirim.
☐ Oluşan bazı mahzurlara dikkat etmek şartıyla yetim birini evlat edinirim.
☐

31- İsveç'te ev almak, araba almak, işyeri açmak veya herhangi bir ihtiyaçtan dolayı faizli banka kredisi kullandınız mı?

- ☐ Evet kullandım. Yine kullanırım.
☐ Hiç kullanmadım; ama kullanmayı düşünüyorum.
☐ Hiç kullanmadım. Haram olduğu için kullanmayı da düşünmüyorum.
☐ Kullandım; ama haram olduğu için bir daha kullanmam.
☐ Kiralayacak ev bulamadım. Ev almak zorunda kaldığım için mecburen kullandım.
☐

32- İsveç'te çocuklarınızı sünnet ettirebiliyor musunuz? Ne tür sorun yaşıyorsunuz? Ne çözüm üretiyorsunuz?

- ☐ Sünnet ettirebiliyoruz. Hiçbir sorun yaşamıyoruz.
☐ Sünnet ettirebiliyoruz; ancak sünnet eden yer sayısı çok az olduğundan bir yıla yakın sıra bekliyoruz.
☐ Sünnet ettirebiliyoruz; ancak sürekli engel çıkarılarak sünnet eden yerler kapatılıyor.
☐ İsveç'te sünnet ettiremediğimden Türkiye'ye gittiğimizde sünnet ettiriyorum.
☐ İsveç'te sünnet ettirmek yasak olduğu için sünnet ettiremiyoruz.
☐

33- İsveç'te bir Müslüman gayrimüslim biri ile ortak ticaret yapabilir mi? Siz hiç gayrimüslim biriyle ortak ticaret yaptınız mı?

- ☐ Evet yapabilir. Her türlü alış-veriş yapabilirler. Ben de gayrimüslim biriyle ortak ticaret yapıyorum.
☐ Evet yapabilir. Her türlü alış-veriş yapabilirler. Gayrimüslim biriyle ortak ticaret yapmıyorum.
☐ Dinimizin alış-veriş helal kıldığı şeylerden olmak kaydıyla gayrimüslim biriyle ortak ticaret yapabilir. Yapmadım; ama yapabilirim.
☐ Dinimizin alış-veriş helal kıldığı şeylerden olmak kaydıyla gayrimüslim biriyle ortak ticaret yapabilir. Buna bağlı kalmak kaydıyla yapıyorum.
☐ Hayır yapamaz. Dinen yasak olduğu için kesinlikle gayrimüslim biriyle ortak ticaret yapmadım.

ANKETE KATIDİĞINIZ İÇİN TEŞEKKÜR EDERİZ.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Yusuf AYDIN
Doğum Yeri ve Tarihi	Kozan 01.11.1981
E-posta	hzyusuf@hotmail.com
Medeni Durumu	Evli

EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite (Yüksek Lisans)	Çukurova Üniversitesi – ADANA İslam Hukuku - 2018
Üniversite (Lisans)	Ankara Üniversitesi – ANKARA İlahiyat - 2008
Üniversite (Ön lisans)	Anadolu Üniversitesi – ESKİŞEHİR İlahiyat - 2005
Lise	Dadaloğlu Lisesi - ADANA

İŞ TECRÜBESİ	
(2007-2013)	Diyanet İşleri Başkanlığı Adana İl Müftülüğü
(2013- 2018)	İsveç Stockholm Din Hizmetleri Müşavirliği